

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

СРПСКИ ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ ЗБОРНИК

КЊИГА XVI

Уредник

Академик *МИХАИЛО СТЕВАНОВИЋ*,
директор Института за српскохрватски језик

РАСПРАВЕ И ГРАЂА

БЕОГРАД

1966.

БЕРИСЛАВ М. НИКОЛИЋ

МАЧВАНСКИ ГОВОР

С А Д Р Ж А Ј

	Страна
Литература	183 [7]
Увод	187 [11]
Порекло маџванскога становништва	189 [13]
Акцент маџванскога говора	193 [17]
I. Неакцентоване дужине у маџванском говору	193 [17]
Даничићеве неакцентоване дужине	193 [17]
Дужине којих нема у Даничића	198 [22]
II. Именице	200 [24]
1. Именице мушког рода	200 [24]
A) Именице које имају стари акценат на првом слогу	200 [24]
Loc. sg.	200 [24]
Nom. pl.	201 [25]
Gen. pl.	202 [26]
Dat.-instr.-loc. pl.	203 [27]
B) Именице које немају стари акценат на првом слогу	204 [28]
Вокатив	204 [28]
Падежи множине	204 [28]
C) Појединачне напомене о акценту именица о/јо-основа	205 [29]
2. Именице средњег рода о/јо-основа	208 [32]
3. Neutra на cons.	209 [33]
4. Именице а-основа	209 [33]
5. Именице і-основе	213 [37]
6. Преношење акцента на проклитику	214 [38]
III. Придеви	215 [39]
IV. Заменице	218 [42]
V. Бројеви	220 [44]
VI. Прилози	221 [45]
VII. Глаголи	221 [45]
1. Инфинитив	221 [45]
2. Аорист	222 [46]
3. Глаголски придев радни	224 [48]
4. Глаголски придев трпни	225 [49]
5. Презент	225 [49]
A) Глаголи с инфинитивном основом на сугласник	225 [49]
Глаголи с акцентом на крају	225 [49]
Глаголи с акцентом на првом слогу	226 [50]

	Страна
В) Глаголи с инфинитивном основном на самогласник	228 [52]
6. Глаголски прилог садашњи	230 [54]
Гласовне особине мачванскога говора	231 [55]
ѣ	231 [55]
Редукције вокала	234 [58]
Потпуне редукције	234 [58]
Делимичне редукције	239 [63]
Хијат	240 [64]
Контракција вокалских група	240 [64]
Елизија вокала	241 [65]
Уметање секундарних сонаната	242 [66]
Остале гласовне појаве	243 [67]
Вокали	243 [67]
Полугласници	243 [67]
Вокално <i>p</i>	243 [67]
Вокал <i>e</i>	243 [67]
Вокал <i>a</i>	243 [67]
Вокал <i>o</i>	244 [68]
Вокал <i>y</i>	244 [68]
Консонанти	244 [68]
Ликвиде	244 [68]
Назали	245 [69]
Лабиијали	246 [70]
Дентали	248 [72]
Велари	249 [73]
Спиранти	250 [74]
Африкате	251 [75]
Дисимилација	251 [75]
Хаплоглогија	251 [75]
Метатеза	251 [75]
Једначење сугласника	252 [76]
Апсолутни крај речи	253 [77]
Морфолошке особине мачванскога говора	254 [78]
I. Однос „тврдиx“ и „меких“ основа	254 [78]
II. Именице <i>o/jo</i> -основа	256 [80]
III. Именице <i>a</i> -основа	259 [83]
IV. Именице <i>i</i> -основе	261 [85]
V. <i>Neutra</i> на <i>cons.</i>	262 [86]
VI. Заменице	262 [86]
VII. Придеви	263 [87]
VIII. Бројеви	265 [89]
IX. Прилози	267 [91]
X. Предлози	267 [91]
XI. Узвици, речце, партикуле	268 [92]
XII. Глаголи	268 [92]
1. Презент	268 [92]
2. Имперфект	270 [94]

	Страна
3. Аорист	270 [94]
4. Императив	271 [95]
5. Трпни придев	272 [96]
6. Глаголски прилог садашњи	272 [96]
7. Фугур	272 [96]
8. Глаголске основе	272 [96]
Синтакса	277 [101]
I. Ред речи	277 [101]
II. Глаголи	279 [103]
III. Прилози	279 [103]
IV. Везници	280 [104]
V. Падежи без предлога	280 [104]
VI. Падежи с предлозима	282 [106]
Лексика	285 [109]
I. Топонимија и хидронимија	285 [109]
II. Антропонимија	287 [111]
III. Турцизми	289 [113]
IV. Речи којих нема у Вукову Рјечнику	291 [115]
Закључак	299 [123]
I. Однос мачванскога говора према суседним говорима	299 [123]
1. Однос мачванског говора према сремском	299 [123]
2. Однос мачванскога говора према поцерском	301 [125]
3. Однос мачванскога говора према тршињком	301 [125]
4. Однос мачванскога говора према источнобосанском тузланском	302 [126]
5. Однос мачванскога говора према говору Ваљевске Колубаре и Ваљевске Тамнаве	303 [127]
II. Постанак мачванскога говора	304 [128]
Прва фаза	305 [129]
Друга фаза	307 [131]
Трећа фаза	308 [132]
Резюме	309 [133]

ЛИТЕРАТУРА

1) А. Алексић, Мачва, са нарочитим погледом на поплаване прилике, Гласник СУД 72 (1891).

2) Ф. Вајрактаревић, [критика:] Abdulah Škaljić, Turcizmi u narodnom govoru i narodnoj književnosti Bosne i Hercegovine . . . , ПКЈИФ XXVI 3—4, стр. 334—344.

3) А. Белић, Акцентске студије књ. I, Посебна издања СКА XLII, Бгд. 1914, стр. I—VIII + 1 — 210.

4) А. Белић, Диалектологическая карта сербског језика, Санктпетербургъ 1905, 1—60 + Опытъ диалектологической карты сербског језика.

5) А. Белић, Историја српскохрватског језика, књ. II, св. 1: Речи са деklinацијом, Бгд. 1950.

6) А. Белић, Историја српскохрватског језика, књ. 2., св. 1: Речи са конјугацијом, Бгд. 1951.

7) А. Белић, О значају западног штокавског говора за историју српскохрватског језика, ЈФ XXIII, стр. 69—75.

8) А. Белић, О српским или хрватским дијалектима, Глас 78, стр. 60—164.

9) А. Белић, Постанак прасловенске глаголске системе, Глас CLXIV, стр. 1—41.

10) А. Белић, Штокавски дијалекат, Народна енциклопедија Ст. Станојевића IV, s. v.

11) Р. Бошкових, О придевима типа *ораћи*, Наш језик, нова серија, књ. I, стр. 116—131.

12) Ivan Brabec, Glavnije fonetske osobine govora u tuzlanskom kraju, Pitanja književnosti i jezika, knj. IV i V, sv. B, стр. 43—68.

13) Dalibor Brozović, Izvještaj o' dijalektološkim istraživanjima u dolini rijeke Fojnice, Ljetopis JAZU, књ. 63, стр. 431—438.

14) Ј. Вуковић, Говор Пиве и Дробњака, ЈФ XVII, стр. 1—114.

15) Ђ. Даничић, Основе српског или хрватског језика, Бгд. 1876, стр. VI + 463 (+ 1).

16) Ђ. Даничић, Српски акценти, изд. СКА (1925).

17) Б. Дробњаковић, Мачва, Народна енциклопедија Ст. Станојевића II, s. v.

18) Б. С. Ђорђевић, Матија Дивковић, Глас СКА LII 30—139; LIII 1—136.

19) П. Ивић, Дијалектологија српскохрватског језика, Нови Сад

- 22) П. И в и ћ, О говорима Баната, ЈФ XVIII, стр. 141—156.
- 23) П. И в и ћ, О неким проблемима наше историске дијалектологије, ЈФ XXI 97—129.
- 24) Stj. Ivšić, Današnji posavski govor, Rad 196 (124—254) и Rad 197 (9—138).
- 25) Stj. Ivšić, Šaptionvačko narječje, Rad 168, стр. 113—162.
- 26) Ljudevit Jonke, O redu riječi sa sintaktičkog i stilističkog gledišta u hrvatskosrpskom jeziku, Ivšićev zbornik, Zgb. 1963, стр. 171—182.
- 27) Вук Стеф. Караџић, Српски рјечник³.
- 28) Ст. М. Куљбакин, Акцентска питања, ЈФ II, стр. 80 — 110. и ЈФ III, стр. 48—69.
- 29) Т. Мареџић, Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika¹, Згб. 1899.
- 30) Т. Мареџић, Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga knjizevnog jezika², Згб. 1931.
- 31) М. Ђ. Милићевић, Кнежевина Србија I, Бгд. 1876.
- 32) Боровоје Ж. Милојевић, Рађевина и Јадар, СЕЗБ XX, Насеља 9, стр. 633—936.
- 33) Милош С. Московљевић, Акцентски систем поцерског говора, Библиотека Јужнословенског филолога, књ. I, Бгд. 1928.
- 34) Милош С. Московљевић, Дијалектолошка карта Војводине, прештампано из „Гласника Југословенског професорског друштва“, књ. XVIII, св. 11—12, Бгд. 1938.
- 35) Љуба Павловић, Ваљевска Тамнава, СЕЗБ XVIII, Насеља 8, стр. 381—635.
- 36) Stjeran Ravčić, Podrijetlo hrvatskih i srpskih naselja i govora u Slavoniji, izd. JAZU, Згб. 1953.
- 37) М. Пешикан, Староцрногорски средњокатунски и љешански говори, СДЗБ XV, стр. 1—294.
- 38) М. Пешикан, О месту енклитике у реченици, Наш језик, нс IX, св. 7—10, стр. 306—311.
- 39) М. Пешикан, О уметку -ос- (-ев) у множини именица прве врсте, Наш језик нс VII, св. 7—10, стр. 270—275.
- 40) И. Поповић, Неколико прилога речнику нашег језика, Наш језик нс II, св. 5—6, стр. 204—219.
- 41) I. Porović, Zur heutigen serbokroatischen Vokalquantität, Wiener slavistisches Jahrbuch IV, S. 97—129.
- 42) М. Поровић, Die Betonung in der Mundart von Žumberak, ZslPh VI 345—363.
- 43) Босиљка Радовић, Женска народна ношња у Мачви и Поцерини, Гл ЕМ, књ. XVI (1953) 7—47.
- 44) М. Rešetar, Der štokavische Dialekt, Wien 1907.
- 45) М. Rešetar, Die serbokroatische Betonung südwestlicher Mundarten, Wien 1900.
- 46) Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb.
- 47) N. Simić, O bilježenju akcenta u školskim čitankama, Nastavni vjesnik VIII 15—26. и 103—114.
- 48) P. Skok, Prilozi proučavanju turcizama u srpskohrvatskom jeziku, Slavia VI.
- 49) М. Станић, Глас j у ускочком говору, ЈФ XXIII 221—226.
- 50) М. Стевановић, О данашњем акценту аориста, Наш језик нс V 250—263.

- 51) М. Стевановић; Савремени српскохрватски језик, књ. I, изд. Научно дело (Бгд., 1964).
- 52) М. Стевановић, Систем акцентуације у пилерском говору, СДЗБ X 67—184.
- 53) М. Stevanović, Štokavski dijalekat, Enciklopedija Jugoslavije IV 501—506.
- 54) Вл. Ђоровић, Мачва, Народна енциклопедија Ст. Станојевића II с. v.
- 55) Ј. Цвијић, Метанастасичка кретања њихови узроци и последице, СЕЗБ XXIV, Насеља 12, стр. 1—96.
- 56) Abdulah Škaljić, Turcizmi u narodnom govoru i narodnoj književnosti Bosne i Hercegovine, Сарајево 1957.

*

* * *

Сем тога хтео бих да наведем ове своје радове о Мачви суседним говорима:

- Сремски говор, Срп. дијал. зб. XIV, 201—412.
- Прилог проучавању порекла шумадијско-војвођанског дијалекта, Наш језик XI, 44—56.
- Акцентски речник шабачкога говора, Зб. Матице српске за филологију и лингв. IV и V, 225—234.
- Данашњи тршићки говор, ЈФ XXIII, 263—274.
- Однос данашњег тршићког говора према Вуковом језику, ЈФ XXVI/1 — 2, 151—176.
- Напомене о данашњем тршићком акценту, ЗбМСФЈ VIII, 185—199.

У В О Д

1. Мачвански сам говор испитивао током 1955. и 1956. год. Посетио сам пет места: Бадовинце, Баново Поље, Богатић, Ноћај и Причиновић. У овим сам местима ступао у контакт и са становништвом околних села. На тај начин упознао сам се с мачванским говором у целини. Проучавање мачванскога говора надовезује се на моје раније обављено испитивање сремскога говора.

Излагање у овоме раду иде овим редом. У Уводу ћу најпре показати основне одлике мачванскога говора; затим ћу изнети изоглосе у мачванском говору; најзад ћу говорити о пореклу мачванског становништва. У даљем излагању детаљно ћу с позиција синхроничне дијалектологије анализирати данашњи мачвански говор на основу материјала који сам скупио приликом поменутог теренског испитивања¹. Затим ћу показати однос мачванскога говора према суседним говорима. Најпосле, изнећу своје мишљење о постанку мачванскога говора.

2. Основне су одлике мачванскога говора:

— а к ц е н а т с к е :

- a) мачвански говор има четвороакценатску систему млађих новоштокавских говора;
- b) мачвански говор не познаје кановачког дуљења;
- c) сва четири акцента у мачванском говору чувају своју карактеристичну мелодију; ипак, за кратки силазни акценат (") ваља рећи да му низлазна мелодија није онолико типична као, на пример, у Ваљевској Колубари (коју сам проучавао 1959), већ се мелодија овог акцента

¹ Обимне студије о мачванском говору нема. Обавештења о њему давана су или у оквиру ширих излагања о шумадијско-војвођанском дијалекту (исп. А. Б е л и ћ, Штокавски дијалекат, Народна енциклопедија Ст. Станојевића IV; М. С т е в а н о в и ћ, Štokavski dijalekat, Enciklopedija Jugoslavije IV, стр. 501—506; М. С т е в а н о в и ћ, Савремени српскохрватски језик I, стр. 10—11; П. И в и ћ, Дијалектологија српскохрватског језика, Нови Сад 1956; Р. I в и ћ, Die serbokroatischen Dialekte, ihre Struktur und Entwicklung, 'S-Gravenhage 1958, стр. 167—188) или у радовима о суседним говорима (исп. М и л о ш С. М о с к о в л љ е в и ћ, Акценатски систем поцерског говора, Бгд. 1928). За мачванску лексику од значаја је рад Б о с и љ к е Р а д о в и ћ „Женска народна ношња у Мачви и Поцерини“ (Гласник Етнографског музеја у Београду, књ. XVI (1953) 7—47). Иако углавном дескриптиван, овај трезвено писан рад врло је користан. Садржи извештај број компарација са ситуацијом у другим крајевима.

у мацванском говору донекле приближава равной (тачно се стање, разуме се, може утврдити само методама експерименталне фонетике);

d) преношење акцената на проклитику постоји у мацванском говору, али оно није спроведено с онаквом доследношћу као у Даничића: наново почиње да се јавља индивидуални акценат речи; сем тога има категорија у којима се акценат на проклитику не преноси на основу истих принципа као у Даничића (в. т. 48, 72, 74, 80, 104, 105. итд.);

e) у мацванском говору нису сачуване све Даничићеве неакцентоване дужине;

f) у мацванском се говору јављају дужине којих нема у Даничића;

— фонетске:

a) екавска замена јата с познатим икавизмима;

b) разне редукције, контракције и елизиде вокала;

c) нешто затворенија артикулација вокала *a* у вези с усненим сугласницима и сонантима;

d) губљење сугласника *x*;

— морфолошке:

a) спорадично јављање архаичних облика *instr. pl.* и *loc. pl.* именица *o/jo*-основа *masc.* и *neutr.* и *loc. pl.* именица *a*-основе *fem.*;

b) ширење наставака тврдих основа на меке;

c) заменички облици *zǎ ťebom* и сл.;

d) у *3. pl. praes.*: *χ*) одсуство наставка *-ду* (познатог војвођанским говорима); *β*) ширење наставка *-у* у VII и VIII Белићевој врсти; *γ*) од глагола *хитѣти* *3. pl. praes.* доследно је *дѣу, нѣу*; *δ*) наставак *-ају* никад не губи интервокалнога *j*; *ε*) од глагола на *ѣ—кѣ* *3. pl. praes.* гласи *нѣ смѣ* и сл.;

e) у аор. *ш* се из *3. pl.* шири и у остала лица *pl.*: *ддѣрашмо*;

f) и глаголи на *-ћи* граде фут. од краћег облика инф.: *ићеш*;

g) глаголски облици *иѣрићѣмо, м'вѣићѣм, ишћѣм, крићѣње*; —

— синтаксичке:

a) уз глагол *иѣиѣти* употребљава се ген.: *иѣиѣј Рѣјсѣ*;

b) предлог *за* употребљава се са ген. *за зѣмѣ*.

3. Мацвански се говор у највећем броју случајева приказује као јединствена целина. Врло је мали број језичких појава које нису подједнако заступљене на целој мацванској територији. То су ове појаве:

— акценатске:

a) на западу мацванске територије (Бадовинци, Баново Поље) јавља се кратки силазни акценат (") у *gen.*-*acc.* и *dat.*-*loc.* личних заменица *ја, ти, он* и заменице *себе*: *мѣне, мѣни* и сл.; на проклитику се такав акценат преноси у виду кратког узлазног ('): *на мени* и сл. (в. т. 74);

b) на југозападу (у Бадовинцима) са заменичких облика *дѣај* и сл. акценат се на проклитику много чешће преноси у виду (") (*и ово* и сл.) него у виду (') (*и ово* и сл.) (в. т. 80);

c) *praes.* глагола *ићи* на југозападу има чешће акценат *идѣм*, а на (северо)истоку *идѣм*, али је разлика квантитативна (в. т. 105);

— ф о н е т с к е :

а) на (југо)западу мачванске територије кратко јат испред *j* у коренима гл. *сѣјати*, *вѣјати*, *грѣјати*, *смѣјати* се развија се у *и* (*сијати*), али се јављају и облици са *e* (*сѣјати*) (в. т. 132);

б) поред општемачванског *сикира*, у Бановом Пољу, Ноћају, Богатићу и Бадовинцима забележио сам и лик *сикера*; у Причиновићу, најисточнијем месту које сам посетио, нема лика *сикера* (в. т. 135);

— м о р ф о л о ш к е :

а) лична имена типа *Андро* деклинирају се на западу мачванске територије по типу *Андро-Андрѣ-Андрин*; на осталом делу мачванског терена доследно је: *Андра-Андрѣ-Андрин* (в. т. 336);

б) на југу мачванске територије нема облика *јашити*, већ се доследно говори *јашати*; на северу је *јашати* и *јашити* (в. т. 455);

с) глаголи VI Белићеве врсте у 3. рл. праес. имају у Бадовинцима, Богатићу и Причиновићу већином наставак *-ају* (*йѣвају*), а у Бановом Пољу и Ноћају знатно је чешћи наставак *-аје* (*йѣваје*);

д) у Бановом Пољу, Ноћају, Богатићу и Причиновићу у употреби је узвик *болан*, док је у Бадовинцима доследно *бо*.

Све друге уочене особине мачванскога говора подједнако су заступљене на целој мачванској територији.

4. Порекло мачванскога становништва. — Искрпне студије о историји Мачве нема. Међутим, из историјске се литаратуре ипак може сазнати о судбини ове области у прошлости нашег народа.

Али, пре свега, треба рећи неколико речи о томе која се област подразумева под именом *Мачва*.

М. Ђ. Милићевић у својој „Кнежевини Србији“ (Бгд. 1876) на стр. 359. пише: „*Мачвом* смо назвали део Србије међу Дрином, Савом, Колубаром, Љигом, и планинама које деле данашње округе: ваљевски од ужичкога, а ужички од подринскога. Ту су окрузи: *ваљевски*, *шабачки* и *подрински*. Истина, ми тачно не знамо докле су баш допирале границе старе Мачве, али држимо да не грешимо што ова три округа стављамо под ото једно старинско име. Не грешимо ни с тога, што су сва три ова округа свуда била заједно кад се радило о слободи данашње Кнежевине Србије“.

Милићевић, дакле, појам *Мачва* узима врло широко. Али у одељку о шабачком округу у истој књизи на стр. 421. Милићевић каже: „У овом је округу чувена равница *Мачва* која је највећа у свој Србији“. Као што се види, и Милићевић узима овај појам за обележавање и овог ужег подручја. Cf. уосталом и Вуков Рј. s. v.

Слична обавештења даје и А. Алексић у својој расправи „Мачва, са нарочитим погледом на поплавне прилике“ (Гласник Српскога ученог друштва, књ. 72, Бгд. 1891) (в. стр. 1).

Данас се под појмом *Мачва* подразумева ова ужа област. Тако проф. др Боривоје Дробњаковић у Станојевићевој Народној енциклопедији пише: „*Мачва*, област у горњем делу Посавине, на крајњем северозападу Северне Србије, између Дрине и Саве“.

Сажету а исцрпну историју Мачве дао је В л а д. Ђ о р о в и ћ у Станојевићевој Народној енциклопедији:

„М., са мађарским именом *Machow*, била је вероватно још од 7 века насељена Србима, као и суседне области Соли и Подриња. Али у саставни део српске државе ушла је доста касно. Њу су, углавном, кроз читав средњи век држали Мађари, који су 1247 образовали први мачвански банат, који је обухватао подручје од Дрине до Цера и са Савом као границом на северу до Београда. Срби су почели војничка освајања у том правцу тек за владе Уроша I, али су 1268 претрпели тежак пораз. 1284 до 1316 Мачва је, са Сремом и Соли, била под влашћу краља Драгутина као мађарског васала. После Драгутинове смрти почеле су честе и дуге борбе Срба и Мађара о посед Мачве, у којима су Мађари чешће остајали победници (1319, 1359, 1389). Срби су ипак успевали с времена на време да обладају том облашћу нарочито за време цара Душана. Ту је покушао 1386—1388 да се учврсти и кнез Лазар, искоришћавајући династичке смутње у Мађарској. После ангорске битке, кад је напустио турскофилску политику, деспот Стеван је добио М. као лено мађарске државе. После његове смрти (1427) деспот Ђурађ морао је вратити М. Мађарима, задржавши само један њен ужи део. У 16 веку Турци су, зауевши Шабац (7/7 1526), постали господари целе области, и држали су је све до 19 века, сем од 1716 до 1739. У области М. се налазила и једна тврђава Мачва (*Macsó, Machevgrad*), али њен положај још није утврђен. У М. се истакла мађарска породица Гара (Гаревих, Горјански), од којих је бан Никола II (1386—1392, у Мачви) био зет кнеза Лазара“.

Као што нема исцрпне историјске студије о Мачви, тако исто није детаљно проучен ни историјат насеља и становништва. Али и овде постоје у етнографској литератури подаци који могу задовољити потребе дијалектологије.

Ј о в а н Ц в и ј и ћ у својој синтетичкој студији „Метанастизичка кретања, њихови узроци и последице“ (СЕЗб XXIV) дао је велики број података о историји становништва северозападне Србије. Из Цвијићеве анализе излази да на овом терену постоје три слоја становништва:

- а) предметанастизички слој;
- б) насељеници из косовско-метохијске струје;
- с) Динарци.

По Цвијићу, даље, предметанастизички слој најпре је дошао у додир с косовско-метохијским досељеницима а затим са Динарцима. Међутим, у данашњем становништву северозападне Србије преовлађују Динарци. Они су дали основни лик данашњем становништву северозападне Србије. Можда ће зато ипак бити најбоље да најпре проучимо динарска насељавања.

Цвијић истиче да су за време миграција нашег становништва (од краја XIV до XIX в.) подринске и ваљевске крајеве и нарочито Шумадију насељавале у највећој мери динарске струје. Ево шта каже Цвијић:

„Најјаче су биле *динарске струје* насељавања. Најзнатнија од свију почињала је у областима средњовековне Рашке и Зете а њене су најактивније области, праве земље матице, биле Херцеговина, Црна Гора са Брдима и црногорском Херцеговином, Сјеница и Пештер са новопазарским крајевима.

Из ових предела се динарско становништво кретало попречним путевима кроз превоје и метанастизичке вратнице: Мокру Гору, Кокин Брод, Јавор, Рашку, затим низ долину Дрине и населило подринске и ваљевске крајеве и нарочито Шумадију; динарски исељеници су прелазили Дрину код Раче, Бајине Баште, Зворника и Шепка. Шумадија је на првом месту привлачила; скоро цела под великим храстовим и бу-

ковим шумама у које су тек крчењем правили њиве и ливаде; била периферног положаја у турском царству, удаљена од Цариграда, а у њој живело отпорно и ако разређено становништво. Турака, махом мухамеданаца нашега језика, било је мало и скоро искључно у варошима . . . Већ у турско време су се дакле многобројни динарски досељеници настанили по пропланима и по крчевинама целе области између Дрине и Мораве. А кад се Шумадија ослободила турске власти, почетком XIX века, она је привукла скоро све миграционе струје континенталнога блока“ (стр. 5—6).

Савремено дакле становништво и у Мачви динаризирано је. Што се тиче динарских области из којих је долазило становништво, за Мачву, која је у непосредном суседству Босне, треба претпоставити свакако значајнији утицај босанскога становништва.

Међутим, као што смо већ нагласили, Цвијић истиче да на овом терену има и трагова најстаријих исељеника косовско-метохијске струје: „Интересантно је да су се најстарији исељеници косовско-метохијске струје распали и по Шумадији и по ваљевско-подринским крајевима“ (о. с. стр. 9). Цвијић сматра да је косовско-метохијска струја најстарија (о. с. 69). „Насељавање косовско-метохијском струјом је и старије од динарског и с њиме истоветно“ (стр. 69). За динарско насељавање као струју претпоставља да није почело пре друге половине XVII века (стр. 69).

А какво је било предметанастазичко становништво ових крајева? О њему Цвијић каже:

„У Србији је извршен огроман процес стичког и социјалног прилагођавања између старинаца и досељеника, затим између досељеника пореклом из разних крајева. Наши старинци подринске, ваљевске и старовлашке области одликовали су се једним старим, сталоженим патријархалним режимом у коме је било много остатака и трагова немањибске цивилизације и црквених утицаја. Они су најбоље формирали оне велике типске задруге, особите питомине, чврсте организације, високог патријархалног морала. Стари мотиви и орнаментици ових старинаца исти су као на Косову и у Метохији. То старо становништво је од краја XVIII века било преплављено динарским досељеницима, сировим сточарима, велике животне енергије. Дуго је било трења та два слоја становништва, док досељеници нису надвладали. И занимљиво је забележити, да на пример подрински старинци дуго нису закључивали бракове са досељеним породицама . . .

Досељеници косовско-метохијске струје прилагодили су се врло брзо: Косовци, који у Шумадији у опште узевши представљају старе досељенике из XVI до XVIII века, потпуно су се асимпловали са старинцима, јер су се мало разликовали од њих и било их је мање него доцније досељених динарских планинаца. Ови су се Косовци и Скадранци у Подрињу толико изједначили са старинцима, да су образовали целину која је као таква утицала на динарске досељенике“ (стр. 57—58).

У питању су, дакле, три слоја становништва у подринско-ваљевској зони: предметанастазичко становништво, насељеници из косовско-метохијске струје и Динарци. (Разуме се да при свему овоме треба имати на уму и исељавања из северне Србије, нарочито за време Турака).

Потребно је, међутим, да се још задржимо на Цвијићевом приказивању етничких група у Србији.

Приказујући метанастазичке групе у Србији, Цвијић констатује да „кад се у детаљима проучава, ни Србија није једноставна; у њој има више етничких група“ (стр. 67). Затим наставља:

„Најважнију границу метанастазичких струја у Србији чини развође које се пружа са Севера на Југ, кроз средину Шумадије: Авала, Космај, Венчац и Опленач, Рудник, преседина код Вучковце између Груже и Лепенице, планине на Западу

од Левча и Темнића (Татарна, Самар Тиква); затим ова граница прелази Мораву у сутесци код Трстеника и хвата се Гоча, Жељина и Копаоника, пружајући се огранком Копаоника, Острим Кошљем, до баровите долине доњег Лаба у Косову. На Западу од ове границе сасвим преовладају динарски досељеници, чинећи 90% од свих досељеника и бар 70% од свега становништва. Али, у појединим великим областима преовлађују досељеници из одређених динарских крајева. Тако на пример у целој Шумадији са старим Влахом и долином Ибра највећу масу досељеника чине Сјеничани, затим досељеници из околине Новог Пазара, Бијелог Поља, Бихора и са Брда црногорских: од Васојевића, Мораче с Колашином, Роваца, Пипера, Куча и Братоножића. У подринским и ваљевским крајевима преовлађују досељеници из Херцеговине, нарочито из црногорске Херцеговине, од Никшића и Никшићске Жупе, Дробњака, Пиве и Бањана; затим, у много мањој мери, из источне Босне. Досељеника из старе Црне Горе, из Катунске Нахије, мање из ријечке, љешанске и црмничке, има расутих и у једној и у другој области, али их је много више у Шумадији. Ова различна композиција је један од главних узрока због кога се на Западу од поменутих границе издвајају две групе становништва: западно-шумадијска и подринско-ваљевска; оне се даље могу рашчланити у мање групе, и нарочито има разлика између подринског и ваљевског становништва. Стари Влах се одваја као засебна врло карактеристична група.

На Западу од рудничког развоја етничка композиција становништва је дакле у главном једноставна: динарска метанастазишка струја толико преовлађује да се друге према њој губе. Друкчије је на Истоку од рудничког развоја до реке Мораве“ (стр. 67—68).

Динарски елеменат, дакле, сачињава, по Цвијићу, у западној Србији бар 70% свега становништва.

„Западно од рудничког развоја, у западној Шумадији и подринско-ваљевским крајевима, старинаца нема више од 20 процената, и то кад се у њих урачуна и становништво непознатог порекла. Несумњивих старинаца нема више од 10—15 процената. Као што је поменуто, то старо становништво је имало своју цивилизацију сличну цивилизацији Косоваца, а у многоме се разликовало по материјалним тековинама, навикама и начинима од динарских досељеника, који су на њега наишли као етничка поплава, сирови, с друкчијом материјалном културом и друкчијим навикама и начинима“ (о. с. 69).

Да би се јасније уочила природа мачванског становништва, од интереса је видети каква је природа досељеника у областима које се налазе у суседству Мачве, а које су проучене.

Проф. др Б о р и в о је Ж. М и л о ј е в и ћ за Рађевину и Јадар најпре наводи да има известан број породица које не знају области из којих су досељене. (Таквих је породица у Рађевини 31 а у Јадру 39). Што се тиче породица које знају одакле су досељене, у Рађевини их има: из Подгорине 19, из Горњег Подриња 32, из ужичког краја 12, из Херцеговине 21, из Босне 17 итд.; у Јадру: из Рађевине 11, из Подгорине 11, из Горњег Подриња 13, из ужичког краја 15, из Херцеговине (углавном источне) 108, из Црне Горе 20, из Босне (већином источне) 133 итд. (СЕЗБ XX, Насеља 9, 679—692).

Љ у б а П а в л о в и ћ вели да у Ваљевској Тамнави досељеничких породица има 96,23%. Највише их је досељено из Колубаре и Подгорине (22, 15%), затим из Босне (13,29%), Осата с Бирчем (6,55%), Старог Влаха (4, 96%) итд. (СЕЗБ XVIII, Насеља 8, 507—509).

Из свега овога можемо извући закључак да нема никакве сумње да је и Мачва у смени становништва делила судбину западне Србије. На тај закључак наводи и мачвански говор. А о постанку мачванског говора биће речи у закључку овога рада.

АКЦЕНАТ МАЧВАНСКОГА ГОВОРА

5. Излагање о мачванском акценту поделићу у ове одељке: I. Неакцентоване дужине у мачванском говору, II. Именице, III. Придеви, IV. Заменице, V. Бројевн, VI. Прилози, VII. Глаголи.

I. НЕАКЦЕНТОВАНЕ ДУЖИНЕ У МАЧВАНСКОМ ГОВОРУ²

6. Што се тиче неакцентованих дужина, мачвански се говор не поклапа у свему са Даничићем. У мачванском говору, најпре, у извесним се категоријама скраћују Даничићеве неакцентоване дужине. Затим, у извесним се категоријама у овоме говору јављају дужине којих нема у Даничића. Приказаћу најпре судбину Даничићевих неакцентованих дужина; затим ћу изнети категорије у којима се јављају дужине којих нема у Даничића.

Констатовао сам да се у питању неакцентованих дужина мачвански говор приказује као јединствена целина. Стога, да не бих овај одељак оптеретио великим бројем примера, наводићу примере само из села Причиновића. Њих треба схватити као аутентичне за целу Мачву.

7. Д а н и ч и ћ е в е н е а к ц е н т о в а н е д у ж и н е. У мачванском говору постоји тенденција губљења дужина. Ово губљење условљено је неколиким чиниоцима. Најпре, судбина неакцентованих дужина зависи од квалитета и квантитета акцента. Затим, на скраћивање дужина утиче и место дужине: да ли је она на последњем слогу или не, па ако је на последњем — да ли је он отворен или не. (Дужине се, наиме, лакше губе у последњем отвореном слогу)³. Најзад, при анализи питања неакцентованих дужина у Мачви треба водити рачуна о аналогiji⁴.

² Овај сам одељак објавио као посебан рад под насловом „Неакцентоване дужине у говору Мачве“ у „Питањима књижевности и језика“, књ. IV и V, св. Б, стр. 127—134 (Сарајево 1957—58). Сада га дајем у нешто измењеном облику.

³ Овом се особином мачвански говор разликује од поцерског, а слаже се са сремским. У Поцерини, наиме, дужина се у отвореним слоговима (после дугог узлазног и кратког силазног) чува, а у затвореним скраћује (в. М и л о ш С. М о с к о в љ е в и ћ, *Акценталски систем поцерског говора*, Библиотека Јужносл. фил. 1, стр. 1). У Срему се дужине боље чувају у последњем затвореном слогу (в. ЈФ XX, 279—281).

⁴ Слично је у Поцерини (Московљевић, о. с. 1, 53—55), Ванату (П. И в и ћ, ЈФ XVIII 143—144) и Срему (ЈФ XX 279).

Иначе, као основно треба истаћи да се дужине тим лакше губе што су удаљеније од акцента (*звѣ — ѿдседајѹ*) и да се од две дужине редовно губи она која није непосредно после акцентованог слога (*чѡ-раѡа* и сл.). Дужине се најрадикалније губе после дугог силазног акцента (´), а најбоље чувају после кратког узлазног (˘).

У анализи ћу ићи овим редом. Најпре ћу испитати стање у последњем отвореном слогу; затим, стање у последњем затвореном слогу; најзад, стање у слогу који није последњи. Увек ћу прво проучавати судбину дужина после узлазних акцената (кратког и дугог), па онда после силазних (опет кратког и дугог).

— Последњи отворени слог.

— Дужина после кратког узлазног акц. (˘).

а) Ако се дужина налази непосредно иза акцента (˘), — добро се чува:

кѡсѣ, сѣсѡрѣ, зѡрѣ; водѣни; чѡиѡа, ѡдѣ х 4, ѡм̄ х 4, сѣдѡ х 2, ѡрѡчѡ, ѡд̄а, вѣнч̄а, звѣ, — доведѣ, донѣсѣ, ѡрегѡрѣ; ѡдсѡ; дѡшѡ, глѡбѡ, ѡм̄ х 2, ѡшѡ, ѡсѡѡ, ѡдсѡѡ, ѡрѡѡѡ, с̄азнѡ, — из̄ашѡ.

Једино при бржем изговору, и то врло ретко, дужина се може и скратити: *ѡ'ѡм̄а, ѡрѡчѡѡѡ, ѡдѡѡ.*

б) Ако се дужина не налази непосредно иза акцента, много је више подложна скраћивању.

аа) тип ˘˘˘˘ (*дѡлазѣ*). Има примера с очуваном дужином, али их је више у којима је она скраћена; уз то има и примера са полудужином:

α) примери са дужином:

ѡѡерѣ, с̄азовѣ, ѡсѡав̄л̄а, дѡлазѣ, чѡиѡајѹ, — ѡшѡрѡ.

β) примери са полудужином:

дѡлазѡ, ѡѡворѡѡ, ѡддигнѣ, ѡдсвађ̄а, нѣ можѹ, ѹлазѣ, — ѡѡиѡѡѡ.

γ) примери у којима је дужина скраћена:

ѡ(ѡ) чѡчѣ; кѹѡљенѡ ѡрѣло; н̄аѡад̄а, ѡсванѣ х 2, ѡѡѡѡсѡѡѡѡ, ѡрѡѡѡад̄а, — дѡлазѣ, ѡграјѹ, ѡдмогнѹ, ѡваѡѡѡ; ѡсекѡ.

бб) тип ˘˘˘˘˘ (*вѣчерајѹ*). Дужина се доследно губи: *ѡдседајѹ, вѣчерајѹ.*

сс) тип ˘˘˘˘ (*ѡслѹжѡ*). С обзиром на то да се испред ње већ налази један дуг слог, дужина се у последњем отвореном слогу доследно скраћује: *ѡслѹжѡѡ, ѡздајѹ, — заѡвѣд̄а.*

— Дужина после дугог узлазног акц. (´).

а) Ако се налази непосредно иза акцента (´), дужина се у већини случајева чува:

ѡѡгл̄ѣ, Пајѣ, Рѹѡсѣ, рѹкѣ, ѡравѣ, зѡмѣ, — ѡѡгл̄ѡ, дан̄а, дѡв̄а, сѡѡран̄а, — сѡѡричѣв̄а; глѣдѡ, мѡрѡѡ, ѡрѣдѣ, ѡрѣлѡ, сѣчѣ, ѹјѡ, — обѹчѣ, — лѣжѹ, ѡрѣдѹ, — укр̄адѹ, к̄азѡ, — н̄аѡѡсѡ, ѡѡаѡѡ.

У бржем говору дужина се скраћује или у полудужину или сасвим.

aa) примери с полудужином: *рѹкѣ*, — *кѡнѣ*, — *момѡкѣ*, — *слу-чајѣвѣ*; *сѣчѹ*.

bb) примери у којима је дужина скраћена: *Дрѣнѣ*; *шѹчѣ*, — *сѣчѹ*, — *окрѣнѡ*.

b) Ако се не налази непосредно иза акцента, дужина се доследно скраћује: *свѣрајѹ*, *сѣрѣмајѹ*, *венчавајѹ*.

— Дужина после кратког силазног акц. (").

a) Ако се налази непосредно иза акц. ("), дужина се у последњем отвореном слогу не чува доследно. Поред примера с очуваном дужином, има и примера с полудужином, а, исто тако, и примера у којима је дужина потпуно скраћена.

aa) примери са дужином:

вѹнѣ, — *ндѣгѹ*; *дрѹгѣ*; *дѡ ѿб ѹѣбѹлѣ*; *крѣшѣ*, *мѣшѣ*, *нѣкнѣ*, *слѡвѣ*, *ѹзмѣ*, — *слѡвѹ*, — *бѣжѡ*.

bb) примери с полудужином:

чѹдѣ, *мдрѣ*, *сѣѡнѣ*, *ѹзмѣ*, *вѡдѣ*, — *ѣѣјѹ*, — *ѣрѣдѡ*.

cc) примери у којима је дужина потпуно скраћена:

зѡ шрѣ дѡна; *ѣгрѡ*, *лѣјѣ*, *мѣћѣ*, *шрѣбѡ*, *згѹснѣ*, — *ѣѡзѹ*, *слѡвѹ*, *сѣрѣмѹ*, *шрѡјѹ*.

b) Ако се не налази непосредно иза акц., дужина се доследно скраћује: *дѣѣјѣ*; — *ѣѣбѹлѣ*.

— Дужина после дугог силазног акц. (˘).

a) У већини случајева дужина која се налази на последњем отвореном слогу, а непосредно после акцента (˘), губи се:

кѹћѡ; *дѡћѣ* x 2, *чѹвѡ*, *клѣснѣ*, *мѣсѣ*, *мѣнѣ*, *ѣрѣчѡ*; — *крѣнѹ*, *ѣрѣмѹ*, *свѣшѣ*, *шрѡјѹ*.

Покадшто се могу чути примери с полудужином: *ћѹркѣ*, *кѡлѣ*, *ѣкѡлѣ*; *сѣѡрѣ*; *ѣрѣлѣ*, *смѣнѣ*, *шрѡјѣ*, *вѣчѣ*.

b) Ако се не налази непосредно иза акц., дужина се доследно скраћује: *Глѹѣѣѣ*.

— Последњи затворени слог.

— Дужина после кратког узлазног акц. (˘).

a) Ако се налази непосредно иза акц. (˘), дужина се доследно чува:

ѣѡсѹлѣ; *ѣ дн*, *ѡвѡј*; *чѣѣѡм*, *ѣдѣм* x 3, *ѣмѡм* x 3, — *бѡѣѡш*, *ѣмѡш* x 2; *чѣѣрдѣсѣѣ*.

b) Ако се дужина не налази непосредно иза акцента, њена судбина зависи од положаја према акцентованом слогу.

aa) тип '˘ - (*чѡбанчѡд*). Дужина је факултативна.

α) примери са дужином: *сѡ слѡмѡм*, *чѡбанчѡд*; *ѡчисѣѣѣм*, *ѡдморѣм*.

β) примери с полудужином: *ѡсѣѡвѣм*.

γ) примери у којима је дужина скраћена: *нѣ бѡѣѣм*, *сѡзовѣм*, *зѡѣѣѣѣм*, *ѣѡсѣѣѣм*.

bb) тип ' -- (заг^рнѣм). С обзиром на то да се испред ње већ налази један дуг слог, дужина се у последњем затвореном слогу доследно скраћује: *нѣ дѣрѣш*, *заг^рнѣм*.

— Дужина после дугог узлазног акц. (').

а) Ако се дужина налази непосредно иза акц. (') — чува се: *жѣвѣм*, *мрѣим*, — *знадѣш*; *чврѣим*; *дванѣс*; *ѣрѣим* x 2.

б) Ако се не налази непосредно иза акц. ('), дужина се скраћује: *нарѣдник*; *ѣбрѣник*.

— Дужина после кратког силазног акц. (").

а) Ако се дужина налази непосредно иза акц. ("), њена судбина зависи од морфолошких услова. Као што се у Мавчи могу јавити и облици *крѣше* и облици *вѣдѣ* а такође и облици *ѣгра*, — тако се исто и у последњем затвореном слогу у парадигматским облицима могу чути сва три гласа.

aa) примери са дужином: *дѣдѣм*, *дрѣм* x 2, *жѣдѣим*, — *чѣкѣш*, *глѣдѣш*, — *ѣдрѣј*; *зѣ мѣм*.

bb) примери с полудужином: *с ѣѣшкѣм*.

cc) примери у којима је дужина скраћена: *јѣдѣм*, *лѣгнѣм*, *ѣѣшѣим*, *смѣјѣм*, — *сѣјѣш*.

Али се дужина доследно чува у примерима као :

бѣдѣак, *бѣлѣшѣ*, *бѣрад*, *дѣвѣр*, *дѣнар*, *кѣкѣш*, *кѣрѣјак*, *маѣѣр*, *мѣсѣш*, *дѣѣш*, *пѣшѣак*, *рѣшѣник*, *Сѣѣшѣ*, *шѣјак*, *ѣѣлѣс*.

б) Ако се дужина не налази непосредно иза акц. ("), у облицима парадигме она се губи доследно: *дѣвѣшѣ*. Али се зато опет доследно чува у примерима као: *кѣѣшѣник* x 2, *Лѣѣшѣшѣ*, *ѣѣшѣшѣ*, *Вѣѣшѣшѣ*; *ѣѣшѣшѣ*.

— Дужина после дугог силазног акц. (°).

У већини случајева дужина која се налази непосредно иза дугог силазног акц., а у последњем затвореном слогу, — губи се: *ѣрѣшѣник*, — *крѣѣм*, *ѣѣшѣим*, *сѣрѣшѣим*, *мѣшѣшѣ*. Покадшто могу се чути примери с полудужином: *ѣрѣѣшѣак*.

— Слог који није последњи.

— Дужина после кратког узлазног акц. (').

а) Ако се дужина налази непосредно иза акц. ('), — доследно се чува:

фѣмѣлија, *коѣѣшѣшѣ*, *Уѣѣшѣ*; *дѣмѣшѣ*; *заг^рнѣм*, *нѣ дѣрѣш*, *рѣзѣшѣшѣ* се, *ѣѣшѣшѣ*, *ѣѣшѣшѣ*, *заѣѣшѣшѣ*, *дѣѣшѣшѣ*, *ѣѣшѣшѣ*.

б) И кад није непосредно иза акц., дужина се у слогу који није последњи добро чува.

aa) тип ' ~ ~ (вѣчерѣмо): *дѣлѣшѣмо*, *дѣлѣшѣмо*, *ѣрѣѣшѣшѣмо*, *вѣчерѣмо*, *зѣѣшѣмо*.

bb) тип ' ~ ~ ~ : *дѣрѣшѣшѣшѣ*.

СЛОВИ СЛОГОВИ	АКЦЕНТИ	ДУЖИНЕ ПОСЛЕ (')	ДУЖИНЕ ПОСЛЕ (')	ДУЖИНЕ ПОСЛЕ ('')	ДУЖИНЕ ПОСЛЕ ([^])
	ПО- ЗИЦИЈЕ ДУЖИНЕ				
ПОСЛЕДЊИ ОТВОРЕНИ СЛОГ	акц. + (-)	здрѣ (имѣ)	зимѣ (рукѣ, Дринѣ)	вунѣ, водѣ, игрѣ	кућѣ (кдлѣ)
	акц. + ([∞]) + (-)	наѣадѣ, ддлазѣ, дѣерѣ	свѣрајѣ	дѣијѣ	
ПОСЛЕДЊИ ЗАТВОРЕНИ СЛОГ	акц. + (-)	ѣасѣ.ь имѣм	двѣнѣс живѣм	бѣдѣнѣк жѣнѣм, ѣушкѣм, сѣјѣи	ѣрѣзнѣк (ѣравѣнѣк) сѣрѣмиш
	акц. + ([∞]) + (-)	чдбанчѣд дчисѣиѣм, дсѣѣавѣм, ѣдсѣјѣи	нѣреднѣк	Вѣдовдѣн дбујѣи	
СЛОГ КОЈИ НИЈЕ ПОСЛЕДЊИ	акц. + (-)	зѣгрѣм	ѣрѣшѣње	дрѣјѣ	врѣшѣимо (Глушѣѣѣ)
	акц. + ([∞]) + (-)	вѣчерѣмо		чѣрѣлакѣле (кѣселѣмо)	

Схематски приказ скраћивања дужина.

— Дужине после дугог узлазног акц. (').

а) Ако се налази непосредно иза акц. ('), дужина се чува доследно: *Лѣблѣѣѣ, ѣрѣшѣње, ѣшѣбрнѣк, дѣбѣѣнскѣ, глѣдѣимо, ѣрѣлѣимо.*

б) Немам примера у којима се дужина не налази непосредно иза акцента.

— Дужина после кратког силазног акц. (˘).

а) Ако се налази непосредно иза акц. (˘), дужина се доследно чува: *áвyшá, óрáјá, чóрáјá; бáцyмо, дéнéмо, јáшéмо, кóсyмо, лé-гнéмо, óдéмо, óрéмо, yдђéмо, сéднéмо, úзéмо, — држáли, дрáли, — сéдáјте, — yрдóуша; шáмóкар.*

б) И кад није непосредно иза акцента, дужина се у слогу који није последњи добро чува: *сyдмeнyкá, yйyцкáли, свéшкóвáли, чáрлáкáлe.*

Забележио сам једино *кyселyмо* где је дужина несумњиво скраћена према *кyселy*.

— Дужине после дугог силазног акц. (˘).

Ако се налази непосредно иза акцента (˘), дужина се у већини случајева губи: *дóђéмо, крéнéмо, мéсyмо, yйyшáмо, врáшyмо, вршyмо.*

Примери са дужином могу се покадшто чути: *yреко Глyшáцá.*

У вези са дужином у примеру *Éј, нáшáко, кáко је жéсyтока вáшyра* треба узети у обзир емфазу с којом је овај пример изговорен.

Напомена. Као што се види, у мачванском говору нема специјалне појаве да је вокал *e* у презентским наставцима кратак (независно од показаних услова): а) код глагола који непосредно испред наст. *-e* имају дуги узлазни акц. (˘) (*зéбeм* и сл.) и б) код глагола чија се презентска основа данас свршава на *-je* (*чyјeм*).

8. Дужине којих нема у Даничића. У вези са дужинама којих нема у Даничића за мачвански говор треба рећи ово:

а) у мачванском говору постоје дуљења пред сонантом у овим случајевима:

α) заменице: *нéгбв, кáкáв, yшáкáв, онáкáв, овáкáв;*

β) присвојни придеви на *-ов (-ев)* и *-ин*: *óчéв, Yванóв, Кéјyн, Лáсyйн (= Властин), Пáјyн, сéсyрyн;*

γ) трпни придеви: *yлéшéн;*

δ) бројеви: *јéдáн, нијéдáн;*

ε) ргаес. глагол.: *јéсáм, нyсáм;*

ζ) именице: *óрганyзáм, комунизáм, соцујáлизуáм; вáшéр* (али исп. и *вáшeр*);

η) инстр. сг. именица *o/ío*-основа: *кóњóм, мóм-кóм, шдрóм; кóнцуóм, yшyшóм, Влáјкóм;*

θ) *o < л* дуљи се у именица на *-лау*: *кóсyбy, кóсyбyцá;* али исп. и *влáдаоц* (БП);

б) у мачванском говору дуг је наставак *gen.-acc. sg.* личних заменица 1, 2. и 3. л. и повратне заменице: *мeнé, yшéбé, нéгá, сéбé;*

с) у мачванском говору именице на *-осy* с акцентом на основном вокалу чувају дужину на наставку и у косим падежима (в. т. 47);

д) у мачванском говору није *гóсyшyјy, óчyшy, yшyшyјy*, већ: *гóсyшyјy, óчyшy, yшyшyјy;*

е) деминутивни форманс *-ић* у мачванском говору може бити и дуг (*крсyшyић*) и кратак (*крсyић*) (в. т. 19);

f) у мачванском се говору јављају ове дужине у прилога: *кадā*, *иāддā*, *сādā*; *нōћāс*, *дāнāс*, *вечерāс*;

g) посебно треба говорити о дуљењу у сантхију. Видели смо да се у извесном броју категорија дужина у последњем отвореном слогу у Мачви скраћује. Међутим, ако непосредно после каквог парадигматског облика, чији је последњи слог отворен и подложен скраћивању, дође енклитика, она омогућава да се тај последњи слог парадигматског облика не осети и у интонационом смислу као последњи. На тај начин дужина која би се, да није енклитике, скратила, не скраћује се управо благодарећи енклитици:

дбесѝ га, *нѝ љевā се*, *укувā се*, *улегнѝ се*, *унесѝ се*; — *шѝмѝ је било*, *кдљѝ се*, *свдђā се*, *сѝдā се*, *сѝрѝмā се*, *кѝуѝ се*, *срѝишнѝ се*, *вѝрѝ се*; *иѝукѝ га* и сл.

Можемо рећи да се у сантхију у наведеним ситуацијама дужина доследно чува. Међутим, видели смо раније да се, кад нема енклитике, у категорији, рецимо, *дѝверѝ* поред примера са дужином јављају и примери са скраћеним завршним вокалом (*дсванѝ*). На тај начин у ствари почео је да се кристалише однос: *дсванѝ* — *укувā се*. Тај однос у Мачви се показује творачким. Он је довео до тога да се дужине могу јавити и у облицима с првобитно кратким вокалом. Забележио сам нпр. императив *мѝишѝ је* и *ргаes. јѝсѝ ли*, *јѝсѝ ли*⁵. Ово накнадно дуљење првобитно кратког вокала нарочито је у Мачви живо у радном глаг. придеву: *брѝишѝ би*, *ојсѝнѝ се*, *вдлѝ је* x 3, *бѝб сам* и сл. Нема никакве сумње да је до оваквог дуљења наставка м. р. радног глаг. придева дошло под утицајем примера типа *ддчекѝ је*, где је дужина завршетка -о добивена контракцијом -ао > -о, а сачувана благодарећи енклитици. Ово накнадно дуљење наставка -о у м. р. ради. глаг. прид. у Мачви је врло прогресивно. Оно се из сантхија пренело и на ситуације у којима нема енклитике. Одатле имамо и примере *јѝвѝ* x 2, *срѝвѝ* и сл. (Нема сумње да тако треба схватити и футур *рѝѝѝ дн* БП, *иѝѝ Тѝка* и *Слобддāн* Прич.). Али, треба истаћи да наведена дужина у сантхију није доследна. Јављају се и примери као *сѝуѝишѝ би*, *вдлѝ би*⁶;

h) одавде је, дакле, јасно да у мачванском говору нема ових дужина (непознатих и Даничићу):

α) дужине наст. -ама у dat.-instr.-loc. pl. именица fem. а-основе под познатим условима (тј. ако се на слогу који непосредно претходи наставку -ама не налази узлазни акц.) (у Мачви је, дакле, *крушкѝма* и сл., а не *крушкѝма* и сл.);

β) дужине инф. наставка -нуѝи, -аѝи, -иѝи (која, кад се јавља, долази у истим ситуацијама у којима и у наст. -ама у именица) (у Мачви је, дакле, *брѝнуѝи*, *црѝаѝи*, *мѝслиѝи*, а не *брѝнуѝи*, *црѝаѝи*, *мѝслиѝи*);

⁵ Исп. за Банат код П. Ивића (ЈФ XVIII 144—145), за Бачку код И. Поповића (Wiener slavistisches Jahrbuch IV, 106), за Срем у ЈФ XX 280—281.

⁶ М. С. Московљевић за Поцерину такође сматра да је дужина наставка -о у примерима типа *сѝб* аналошка према *ддшѝ* и сл. (о. с. 77). О утицају сантхија проф. Московљевић за Поцерину не говори.

γ) дужине наст. -ав, -асӣ у придева (у Мачви је, дакле, *г̃арав*, *к̃ийњасӣ* а не *г̃ар̃ав*, *к̃ийњ̃асӣ*);

δ) дужине наст. -е у 3. рл. аог. (у Мачви је, дакле, *д̃дн̃еше*, а не *д̃дн̃еш̃е*);

ε) дужине наст. -у у трпном придеву глаг. на -ну/-не (у Мачви је, дакле, *кр̃енӯӣ*, -а, -о, а не *кр̃ен̃ӯӣ*, -а, -о);

ζ) дужине наст. -а у пот.-асс. рл. именица о/јо-осн. neutr. (у Мачви, дакле, није *п̃д̃.ља* или сл., већ *п̃д̃.ља* и сл.).

II. ИМЕНИЦЕ

1. Именице мушког рода

9. Оправдано је именице мушког рода према акценатским особинама делити на две групе: а) именице које имају стари акценат на првоме слогу и б) именице које немају стари акценат на првоме слогу (в. А. Б е л и ћ, Историја српскохрв. јез., Речи са деклинац., стр. 25—26). Држећи се ове поделе, приказашу стање у појединим падежима најпре једине, а затим и множине. Као што је познато, и С т ј. И в ш и ћ је у својој студији о посавском славонском говору приказивао акценте по падежима.

А) Именице које имају стари акценат на првоме слогу

10. Од значаја су појаве у loc. sg., nom. pl., gen. pl. и dat.-instr.-loc. pl.

Loc. sg.

11. Повлачење акцента у loc. sg. по Сосирову закону изразита је особина мачванскога говора. Карактеристично је ипак да се код типова *ба̃дња̃к*, *в̃ѣрен̃и̃к*, *Б̃ѡг*, *г̃д̃в̃ѡр* и *р̃а̃и̃* јавља и неповучен акценат.

ти п *г̃ра̃д* (Дан.⁸ 19). Са Даничићем се слажу: *да̃ну* (Прич.⁹), *д̃у̃гу* (Бад.), *г̃ра̃ду* (БП, Прич.), *ли̃си̃у* (БП), *лу̃гу* (Прич.), *ра̃ду* (Бад.), *ре̃ду* (Прич.), *са̃и̃у* (БП), *сне̃гу* (БП), *сти̃ру̃ку* (БП, Прич., Бад.), *су̃ду* (Прич.), *у на̃јв̃ѣ̃ном и̃р̃ку* (Прич.), *ве̃ку* (Бог., Бад.), *у д̃н̃ѡм зи̃ду* (БП).

ти п *ба̃да̃љ* (Дан. 27). Са Даничићем се слаже: *сми̃слу* (Бад.), *у др̃у̃гом сми̃слу* (Прич., Бад.), *у и̃ѡм сми̃слу* (БП). У Мачви је и *на ла̃ки̃у* (Прич.).

ти п *ба̃д̃ња̃к* (Дан. 36). Са Даничићем се слажу: *мес̃е̃цу* (Бад.), *у д̃ев̃ѣ̃том мес̃е̃цу* (Бад.), *у об̃ла̃ку* (Бад.), *у д̃во̃ме об̃ли̃ку* (Н), *у и̃р̃вом*

⁷ О дужини наст. 3. пл. имперфекта -у не говорим зато што је овај облик изгубљен у Мачви (в. т. 419).

⁸ Ђ у р о Д а н и ч и ћ, Српски акценти, изд. СКА (1925).

⁹ Скраћенице за посећена места: Бад. -- Бадовинци, БП -- Баново Поље, Бог. -- Богатић, Н -- Ноћај, Прич. -- Причиновић.

погле́ду (Бад.), у прво́м сам погле́ду (Бад.), у и́бм погле́ду (Бад.), у слу-ча́ју (Прич.), вазду́ку (БП, Н). Међутим, код овога типа има примера у којима акц. није повучен, иако се код Даничића они јављају с повученим акцентом: у ђмбáру (БП, Прич.), на ђмбáру (Прич.), у сѐй-и́џембру мѐсџу (Прич.), у дрѹкчи́јем дб́лику (Прич.), у Сáлаиу (Прич.), у Салаиу (Прич.), у Зѐмѹну (Прич.). Слично је у Мачви и код оних именица код којих Даничић само претпоставља ову промену у loc. sg.: и́о корáку (Бад.), али у чардáку (Бад.). — Код Даничића нема примера: на екѹáру (БП), и́о изгле́ду (Бад.).

т и п вѐренѹк (Дан. 46). Са Даничићем се слажу: обичáју (БП), и́о обичáју (Прич.), и́д мбм обичáју (Прич.), и́о нáшем обичáју (Прич.), и́о сѹáром обичáју (Бад.), на и́орођáју (Прич.). Свакако овамо долази и именица и́дложáј, иако је Даничић не наводи: на и́оложáју (Прич.), на и́бм и́оложáју (БП); али исп. и: на и́дложáју (Н), на нѐком и́дложáју (БП), у и́оме и́дложáју (Прич.).

т и п Бђг (Дан. 23). Са Даничићем се слажу: у бђју (БП), у дђ-брђм дђму (Прич.), у лђду (Н), бѹбрег у лђју (Н), рђду (Прич.), рђгу (Бад.). Даничић не наводи ове примере: и́о брђју (Прич.), у рђву (Прич.). Као што вели Стј. Пвшић, именица *крај* само привидно припада овоме типу (Rad 196, стр. 220). Зато је у Мачви поред у нѐком кра́ју (Прич.), чешиће на кра́ју (Бад.), у нашем мачванском кра́ју (БП), у и́бм кра́ју (Прич.). Исп. и: у ра́ју (Бад.).

т и п гђвђр (Дан. 38). Са Даничићем се слажу: и́о говђру (Прич.), у камђну (БП), кáмђн на камђну (Бад.), на камђну (Прич.). Међутим, и код овога типа има примера с неповученим акцентом: у чђйђру (Прич.), на кáмену (Прич.), на камену (Прич.). — Са Даничићем се слаже и акценат и́о разговђру (Бад.) (в. Дан. 46).

т и п ра́и (Дан. 25). Поред примера једнаких Даничићевим: у ра́иу (Бад., Н х 2, БП), има и примера с неповученим акцентом: у раи́у (Прич., БП).

Сем свега овога забележио сам још и ове примере с повученим акцентом: у корђну (БП), у и́ейђлу (Бад.), и́о сѹейђлу (Прич.).

Nom. pl.

12. Разна укрштања појединих типова нешто су друкчије модификована него у Даничића.

т и п врáг (Дан. 19). Са Даничићем се слажу: брáове (Прич.), брђгови (Прич.), члáнови (Прич.), грáдови (Бад., Прич.), кнђзови (Прич.), кѹмови (Прич.), ђсови (БП), сѹнови (Прич.), снђгови (Прич.), зђчеви (Прич., Бад.), зђчеве (Бад., БП), зђцове (БП), ждрáлови (Прич.). Скраћивање „>“ у примерима као сѹнови последица је прасловенског закона по коме су се првобитно дуги самогласници скратили „у првоме наглашеном слогу тросложних и вишесложних речи“ (С т. М. К у љ б а к и н, Акценатска питања, ЈФ II, стр. 80).

Са Даничићем се слажу и облици: дђлове (Бад.), грђздови (Прич.), жѹђеве (Бад.). Сем ових, у Мачви је и: јђжови (sic!) (Прич.), ра́дови

(свуда), *влајшови* (Бад.), *знакови* (Бад.), *убонови* (Прич.). Ови облици су новији и образовани су према типу *краљ-краља-краљеви* (А. Белић, Деклин. 33—34).

т и п *бубањ* (Дан. 27). Слаже се са Даничићем: *лѣккови* (Бад., Прич.).

т и п *вишѣз* (Дан. 36). Слаже се са Даничићем: *гавранови* (БП), *гдлубови* (Бад., Прич.). Овако је и у примерима *амбаревѣ* (Бад.), *будакови* (Прич.), *дѣваревѣ* (Прич.), *кајасевѣ* (Прич.), *дѣручевѣ* (Прич.), *идјасевѣ* (Бад.), *ирдсекови* (БП), *вршајовѣ* (БП), које Даничић не наводи.

т и п *Бѣг* (Дан. 23). Са Даничићем се слажу: *брѣјевѣ* (Прич.), *рѣвовѣ* (Прич.), *на роговѣ* (Прич.). У Даничића је *крајевѣ*, а у Мачви *крајевѣ* (Прич.). Акцент као *рѣвовѣ* настао је према ген. рл. *рѣвѣвѣ* (са метатонијским акцентом); акценат *крајевѣ* аналошки је према *рѣвовѣ* (или сл.).

т и п *рѣш* (Дан. 24). Слаже се са Даничићем: *длѣнови* (БП), *рѣшовѣ* (Прич.), *свајшовѣ* (Прич.), *у свајшове* (Прич.).

Gen. рл.

13. У ген. рл. у прасловенском је долазило до промене састава, облика речи. То је изазвало метатонијске промене у разним именичким акценатским типовима. Важно је утврдити трагове тих појава у мачванском говору.

т и п *зуб* (Дан. 21). Са Даничићем се слажу: *данѣ* (свуда), *саиш* (Прич.), *бе(з) зубѣ* (Прич.), — *чланѣвѣ* (Прич.), *другѣвѣ* (БП, Н, Прич., Бад.), *градѣвѣ* (Прич., Бад.), *кумѣвѣ* (Прич.), *рејѣвѣ* (Бад.), *зецѣвѣ* (Бад.), *зечѣвѣ* (Прич.), *зидѣвѣ* (Бад., Прич.), *ждралѣвѣ* (Прич.); — *гродѣвѣ* (Прич.), *жуљѣвѣ* (Прич.). Поред акцента *брегѣвѣ* (Прич.), који се слаже са Даничићем, у Мачви сам забележио и *брѣгѣвѣ* (Прич.). У Даничића нема ових примера: *кљунѣвѣ* (sic!) (Прич.), *кракѣвѣ* (Бад.), *ѣарѣвѣ* (Н); — *јѣжѣвѣ* (sic!) (Прич.), *класѣвѣ* (Прич.), *радѣвѣ* (Бад., Н), *знакѣвѣ* (Н). Промену акцента у примерима као *зубѣ* А. Белић доводи у везу с оном у лос. sg., а промену у примерима као *градѣвѣ* изједначује с оном у *зубѣ* (Деклин., стр. 27).

т и п *бубањ* (Дан. 27). Са Даничићем се слаже *лакѣш* (Прич.). Према Даничићеву *лѣкѣвѣ* у Мачви је *лѣкѣвѣ* (Прич.), што треба довести у везу са *градѣвѣ*.

т и п *вишѣз* (Дан. 36). Са Даничићем се слажу: *комѣдѣ* (Бад.), *месѣш* (БП). Поред акцента *динѣрѣ* (Прич.), који је једнак Даничићеву, чешће је *дѣнѣрѣ* (свуда). У Мачви је и *курјѣкѣ* (Прич.), *ујѣкѣ* (Прич.). Облике као *месѣш* могли бисмо довести у везу с лос. sg. Према ген. рл. *салѣшѣ* (Н) развио се и пом. рл. *салѣши* (Н), иако је чврсто *у Салѣш* (Прич. х 4, Бад.), *ш(з) Салѣшиа* (Бад.) или *ш(з) Салѣшиа* (Прич.). — Са Даничићем се слажу и ови примери са уметком -ов-: *гавранѣвѣ* (Бад.), *голубѣвѣ* (Прич.), *мирисѣвѣ* (Прич. х 2), *случајѣвѣ* (Прич.), *вршајѣвѣ* (Бад.). Њих треба довести у везу са *градѣвѣ*. Исп. и *кајасѣвѣ* (БП, Н), *нерасѣшѣвѣ* (БП). Али исп. и *ујѣкѣвѣ* (Прич.).

т и п *виноград* (Дан. 46). Према gen. pl. *виноградā* (БП) развио се и акценат nom. pl. *виногради* (Прич.).

т и п *вѣренѣк* (Дан. 46). У Даничића нема промене *обичајā* (Бад.), коју бисмо могли довести у везу с loc. sg.

т и п *дѣвѣр* (Дан. 38). Са Даничићем се слажу: *дѣвѣрā* (Бад.), *ђавѣлā* (Бог.).

т и п *Бѣг* (Дан. 23—24). Метатонијски акценат (" - > ~ ; тзв. чакавски акут означујем Ившићевим знаком) (в. А. Белић, Акценатске студије I 157—159) јавља се у Мачви у примерима које и Даничић наводи: *бѣкѣвā* (Прич.), *рѣѣвā* (Прич.), *рѣјѣвā* (sic!) (Прич.). — Према чакавском *rogí(h)* (А. Белић, о. с. 158), у Мачви је, као и у Даничића: *рогѣвā* (Прич.), што треба довести у везу са *градѣвā*. У Даничића је *крајѣвā*, а у Мачви *крајѣвā* (БП).

т и п *рѣк* (Дан. 25). Метатонијски акценат (' > ^) (в. А. Белић, о. с. 155—159; и метатонијски циркумфлекс обележавам са ^) у именица без уметка -ов- у Мачви је једнак Даничићеву: *Грѣкā* (Прич.), *Рѣсā* (БП). Са Даничићем се слажу и ови примери с уметком -ов-: *бѣѣвā* (Прич.), *рѣиѣвā* (Прич.). Према Даничићевом *свѣиѣвā*, у Мачви је *свѣиѣвā* (Прич., БП), што је свакако у вези са *градѣвā*.

т и п *бѣден* (Дан. 32). Као и у Даничића, и у Мачви је *ѣилићā* (Бад., Прич.).

т и п *ѣиосѣол* (Дан. 42). Са Даничићем се слаже *ѣријаиѣлā* (Бад.).

Нема никакве сумње да акценатске промене као *лакѣиѣā*, *месѣѣи*, *обичајā*, *дѣвѣрā*, *ѣилићā*, *ѣријаиѣлā* треба довести у везу с променом у *зубā* (односно с одговарајућим променама у loc. sg.), а акценатске промене као *левѣвā*, *случајѣвā*, *рогѣвā*, *свѣиѣвā* с променом у *градѣвā*. Карактеристично је ипак да су промене у loc. sg. везане само за именице које значе ствари, а да су у пл. ове акценатске промене обухватиле и именице које означавају жива бића.

Dat.-instr.-loc. pl.

14. Карактеристичан је утицај акцента gen. pl. на акценат dat.-instr.-loc. pl.: акценатска промена која долази до изражаја у gen. pl. распростире се и на dat.-instr.-loc. pl. — у разним категоријама у различитој мери (в. А. Белић, Деклин. 27).

т и п *град* (Дан. 19). Са Даничићем се слажу ови акценти настали према gen. pl.: *зубима* (БП); — *брегѣвима* (Прич.), *брѣѣвима* (Прич.), *градѣвима* (Прич., БП, Бад.), *кумѣвима* (Прич.), *синѣвима* (Бад.). Сем Даничићевих примера, у Мачви тако гласе и: *другѣвима* (Бад., Прич., БП), *гласѣвима* (БП), *кљунѣвима* (Прич.), *краѣѣвима* (Бад.). — Са Даничићем се слажу: *грѣѣвима* (Прич.), *жуљѣвима* (Бад.). Даничић не наводи пример: *рѣѣвима* (Прич.).

т и п *бѣѣвā* (Дан. 27). Са Даничићем се слаже: *лѣѣвима* (Прич.).

т и п *вѣиѣз* (Дан. 37). Даничић претпоставља акц. *голубѣвима*; у Мачви сам забележио *дубарѣвима* (Прич.). Даничић не наводи промену у именице *ѣјак*: *ујѣѣвима* (Прич.).

тип *дбичај* (Дан. 46). Поред *дбичајима* (Прич.), забележио сам и: *догађајима* (Н), *обичајима* (Бад.). Даничић не наводи именицу *йо-ложјајима* (БП).

тип *двѣр* (Дан. 38). Даничић не говори о промени *двѣрима* (Бад.).

тип *Бѣг* (Дан. 23). Са Даничићем се слаже *рогдвима* (Прич., Бад.). Даничић не наводи акценат *чландвима* (Бад.). Према Даничићевом *крајевима* у Мачви је *крајевима* (Прич.), у чему треба видети утицај *gen. pl.* с аналошким метатонијским акцентом.

тип *рѣк* (Дан. 25). Са Даничићем се слаже *Рѣсима* (Прич.). Даничић не наводи промену *свајдвима* (Прич., БП), *зейдвима* (Прич.).

тип *бѣден* (Дан. 32). Даничић не наводи промену *џилићима* (БП, Прич., Бад.).

тип *џџостол* (Дан. 42). Са Даничићем се слаже *џријаџељима* (БП).

И овде акценатске промене као *ујаџима*, *обичајима*, *двѣрима*, *џилићима*, *џријаџељима* треба довести у везу са променом у *зубима* (: *зуба*), а акценатске промене као *дуварѣвима*, *рогдвима*, *свајдвима* с променом у *граддвима* (: *градвѣ*).

В) Именице које немају стари акценат на првоме слогу

15. Од значаја су појаве у вокативу и у падежима множине.

Вокатив

16. Повлачење акцента у *voc. sg.* на почетни слог, познато још у праиндоевропском језику (Белић, Деклин. 37), огледа се у овим мацванским примерима који се слажу са Даничићем:

ђаче (БП), *стѣриче* (Бад.); — *кдвѣчу* (Прич.), *мѣјѣре* (Прич., Бад.); — *гдсѣодѣре* (Прич.), *кдмандѣре* (Прич. х 3), *мѣмиѣчу* (Прич.); — *џдѣе* (Бад.), *рѣбѣ* (БП); — *мѣмѣ* (Прич.); — *сѣнѣвѣ* (БП); — *чѣвѣче* (Прич.), *сѣколе* (Прич.).

Повлачење акц. у *voc. pl.* забележио сам у ове три именице: *јџнаџи* (Бад.), *сѣ.ѣџи* (Прич.), *вѣјниџи* (Бад., Прич.).

Падежи множине

17. Метатонијски акценат *gen. pl.*, који се после шири и у друге падеже множине, забележио сам у овим примерима: *чѣмѣџа* (Бад.), *чѣврѣкѣ* (Прич.), *сѣвѣџаџа* (Бад.), *вѣнѣџа* (Бад.); — *Шџиџџѣрѣџа* (Прич.); — *сѣнѣвѣџа* (Прич.); — *џдѣѣѣѣ* (Прич.).

Одавде су настали примери *nom. pl.* (асс. *pl.*): *чѣмѣ* (БП), *мѣџи* (Прич.) (в. А. Белић, Деклин. 30—32). Али исп. и: *чѣмѣ* (Бад.), *чѣврѣџи* (Прич.).

18. Сем овога треба се задржати на још неким појавама код појединих типова.

т и п *сѝрѝц* (Дан. 22). Са Даничићем се слажу: *брѝсѝови* (Прич.), *грмови* (Прич.), *гуњевѝ* (Прич.), *к.ључевѝ* (Прич.), *краљевѝ* (Бад.), *лекове* (Бад.), *ѝањевѝ* (Бад., БП), *сѝубовѝ* (БП), *врачевѝ* (Прич.); — *врачи* (Прич.); — *к.ључѝвѝ* (Прич., Бад.), *ѝуѝѝвѝ* (Прич.); — *гајевѝма* (БП), *гуњевѝма* (БП). Поред очекиваног акцента ген. р1. *сѝрѝчѝвѝ* (Бад.), забележио сам и акц. *сѝрѝчѝвѝ* (Прич.) који указује на трагове утицаја р1. типа *град* на р1. типа *сѝрѝц*. Исп. и dat. р1. *сѝрѝчѝвѝма* (Прич.). Овај утицај нарочито је дошао до изражаја у неким црногорским говорима (Белић, Деклин. 35; Д. Вушовић, СДЗБ III 41; М. Стевановић, СДЗБ X 80; М. Пешикан, СДЗБ XV 57).

т и п *врабац* (Дан. 26). Са инфиксом *-ов-* Даничић наводи у р1. именице *чвѝрак* промену акц.: *чвѝркови*, *чворкѝвѝ*, *чворкѝвѝма*(?) (стр. 27). Од именице *вишањ* ген. р1. с уметком гласи *вишињѝвѝ* (loc. cit.). Са Дан. се слаже мачванско *чворкѝвѝ* (Прич.). У Мачви је, сем тога, *ѝѝѝлови* (Прич., Бад.), *ѝѝѝлѝвѝ* (Бад.), *ѝѝѝлѝвѝма* (Бад.). С акц. *вишињѝвѝ* слаже се мачванско *лѝнчевѝ* (Бад.), *рајсњевѝ* (БП), *рајсњевѝма* (БП). Од именице *вѝнац* забележио сам пл.: а) *вѝнѝцовѝ* (Бад.) и б) *вѝнѝцовѝ* (Прич.), *вѝнѝвѝ* (Прич.). Nom.-асс. р1. и ген. р1. именице *јаѝрам*: *јаѝрмовѝ* (Прич., Бад.), *јаѝрмове* (Прич.), *јаѝрмѝвѝ* (Бад.) мислим да треба схватити тако што је ' > ' у слогу испред дужине (најпре је, дакле, ' > ' у ген. р1., па је одатле пренет и у пот. р1.). Сем тога исп. и акц. *јаѝрмѝвѝ* (Бад.), *јаѝрмѝвѝма* (Бад.), што одговара Даничићеву акценту за именицу *чвѝрак*.

т и п *рѝѝ* (Дан. 25). Са Даничићем се слаже: *грѝѝѝ* (Прич.), *кѝѝѝ* (свуда), *снѝѝѝ* (Прич., Бад.); — *рѝѝѝвѝ* (Прич.), *шѝрѝѝвѝ* (БП, Бог., Бад.), *шѝрѝѝвѝ* (Бад.), *вѝсовѝ* (Прич.), *вѝсовѝ* (Прич.). Даничић не говори о акц. *кѝѝѝма* (Прич.).

т и п *ѝѝѝ* (Дан. 29). У Мачви је само *мѝмѝѝ* (Бад., Прич.). — Са Даничићем се слаже *мѝмѝѝкѝ* (БП, Прич.). — У Мачви је *ѝѝѝ* (Бад.) и *ѝѝѝ* (Прич.), пл. *ѝѝѝѝ* (Прич.); ген. пл. *ѝѝѝѝвѝ* (Бад.) могао је настати скраћивањем ' > ' испред слога с неакцентованом дужином или аналогијом према *рѝѝѝвѝ*.

С) Појединачне напомене о акценту именица мас. о / ѝ о-основа

19. Деминутивни форманс *-ѝћ* и у двосложних и у тросложних именица може бити и дуг и кратак:

а) *ѝѝрѝћ* (Прич.), *ѝѝрѝћѝ* (Прич.), *дѝѝѝлѝћ* (Прич.), *дѝѝѝкѝћ* (Бад.), у *ѝѝѝѝћу* (Прич.), *гѝлѝѝѝћ* (Прич.), *кѝрѝћѝ* (Прич.), *кѝрѝѝѝћ* (Прич.), *кѝѝѝћ* (БП), *лѝѝѝћѝ* (Прич.), *лѝнѝћѝ* (Прич.), *ѝѝѝлѝћѝ* (Бад.), *ѝѝѝѝћ* (Прич.), *снѝѝѝѝћ* (Прич.), *снѝѝѝѝћѝ* (Прич.), *шѝрѝћѝ* (БП), у *шѝрѝћѝћу* (Прич.), у (з) *шѝрѝћѝ* (Прич.); — *кајмѝѝѝћѝ* (Прич.), *кѝрѝѝѝѝћѝ* (Прич.), *ѝѝѝѝрѝћѝ* (Прич. х 2), *шѝѝѝрѝћѝ* (Прич.);

б) *бѡрић* (Бад., Прич.), *бѡрићи* (Прич.), *бѣриће* (sic!) (Прич.), *брѣсѣић* (Прич.), *цѣрић* (Прич.), *цѣвић* (Прич.), *чѡмчић* (Прич.), *чѡчић* (БП), *грѡбић* (Прич.), *грѣмић*¹⁰ (Н. Бад.), *кѡнчићи* (Прич.), *на кѣрсѣићу* (Бад.), *кѣрсѣиће* (Бад.), *кѣмић* (БП), *лѡнчић* (Бад.), *лѣсѣиће* (Бад.), *лѡнчић* (Прич.), *у јѣднѡм лѡнчићу* (Прич.), *у мѡлом лѡнчићу* (Прич.), *йѣи.лићи* (Бад.), *йѣи.лићом* (Прич.), *вѣнчиће* (Прич.); — *асѣи.лчић* (Прич.), *кайѣи.ић* (Прич.), *у кайѣи.ићу* (Прич.), *кромѣи.рић* (Бад.), *кромѣи.рићи* (Бад.), *шѡорѣи.ић* (Прич.); исп. и *ѣксерчић* (Прич.).

Занимљив је акц. ген. пл.: *грѡбићѧ* (Прич.), *цѣвићѧ* (Прич.).

20. Именице страног порекла са суфиксом *-анић* имају двојак акц.: а) кратки узлазни на слогу непосредно испред суфикса, б) кратки силазни на суфиксу:

а) *ађѣи.анић* (Прич., БП), *комѡдѡнић* (Прич.), *комѡнѣи йѣка* (Бад.), *ош-комѡнѣи* (Бад.);

б) *ађѣи.анић* (БП), *ни ѣи.ни.ни.ни* (Прич.), *комѡдѡнић* (Прич., Бад.), *комѡн(и) дѣи.зи.јѣ* (Прич.), *комѡдѡни.ни* (Прич. х 2), *у шѡм момѣни.у* (Бад.).

Поред акцената у косим падежима наведених горе, забележио сам и: *комѡдѡни.ни* (БП, Прич.), *комѡдѡни.ном* (БП).

О књижевним приликама в. М. Стевановића, Наш језик, н. с., XIII, св. 1, стр. 1—10.

21. У вези с дуљењем пред сонантом и узајамним утицајем пот. sg. и косих падежа треба истаћи ове околности:

а) именица *јѣмац* гласи: *јѣмац* (Прич. х 2) и *јѣмац* (Прич.);

б) поред чешћег *синѡвац* (Прич. х 2, Бад. х 2), забележио сам и *синѡвац* (БП);

с) именица *удѡвац* само тако гласи;

д) именица *лѡнчић* гласи тројако: α) *лѡнчић* (Прич.), β) *лѡнчић* (Прич.) и γ) *лѡнчић* (Прич.).

е) од именица *лѡвац* (БП, Прич., Бад.), *мѡљац* (Прич.) и *нѡвац* (Прич.) забележио сам двојак акц. косих падежа: α) *лѡвца* (Прич.), *мѡљца* (Прич.), *нѡвца* (Прич.) и β) *лѡвца* (Н), *мѡљца* (Прич.), *нѡвца* (Прич.).

ф) Дуљењем пред сонантом могу се објаснити акценти ових именица: *бѣдѣн* (Прич.) — *бѣден* (Вук, Рј.), *кѡрѡв* (Бад.) — *кѡров* (Вук, Рј.), *лѡйѡв* (Бад., Прич.) — *лѡйов* (Вук, Рј.), *чѡкѡв* (Прич., БП) — *чѡков* (Вук, Рј.). Вероватно да се тако може објаснити и двојак акц. именице *кѡйѡран* (Вук, Рј.): *кѡйѡран* (Бад., Прич.) — *кѡйѡран* (Бад.).

22. Ове именице имају двојак акц. у мацванском говору: *ѡр*, *ѡра* (Бад., БП) — *ѡр*, *ѡра* (БП); *бѣнѡр* (Бад. х 2) — *бѣнѡр* (Бад.), *кѡйѡли бунѡре* (Прич.); *зимѡвнић* (Прич.) — *зимѡвнић* (Прич.): *лѡвѡр* (Прич.) —

¹⁰ Један крај (део) Шапца зове се *Грѣмићи*.

лавор (Прич.); *па̀дима̀к* (БП, Бад.) — *на̀дима̀к* (Прич.); *й̄е̄нц̄ер* (Прич., БП) — *й̄е̄нц̄ер* (Прич.); *й̄у̀кѡвн̄ика* (Прич.), *й̄у̀кѡвн̄иче* (Бад.) — *й̄у̀кѡвн̄ик* (Бад.).

Поред чешћег на *й̄дсл̄ей̄ку* (Прич. х 4, БП), забележио сам и на *й̄осл̄ей̄ку* (Бад.).

Двојак је и акц. у именима месеца *с̄ей̄т̄ембар*, *окт̄обар*, *новембар* и *децембар*:

- а) *с̄ей̄т̄ембар* (БП), *с̄ей̄т̄ембра* (Бад.), *окт̄обар* (БП), *нов̄ембар* (БП), *дец̄ембар* (БП);
- б) *с̄ей̄т̄ембар* (Прич.), *с̄ей̄т̄ембра* (Прич. х 3), *у с̄ей̄т̄ембру* (БП), *окт̄обра* (Прич.), *нов̄ембар* (Прич. х 2), *дец̄ембар* (Прич.), *дец̄ембра* (Прич. х 2).

Именица *м̄ей̄ар* има ове акценте: а) *м̄ей̄ар* (БП), *м̄ей̄ар̄а* (Прич. х 7); б) *м̄ей̄ар* (Прич. х 3, Бад. х 2), *м̄ей̄ра* (Прич. х 4); с) *м̄ей̄ра* 2 sg. (Прич. х 2, Бад.); д) *с̄едам м̄ей̄ер̄и* (Н).

Ова презимена колебају се у акценту: *Аврамовић* (Прич. х 5) — *Аврамовић* (Прич.); *Дамјановић* (Прич.) — *Дамјановић* (Прич.); *Недељковић* (Прич.) — *Недељковић* (Прич.); *Павловић* (Бад.) — *Павловић* (Прич.); *Јањић* (Прич.) — *Јањић* (Прич.); *Жикић* (Прич.) — *Жикић* (Прич.); *Радмила Сја̀ића*, *Сја̀ићи* (Прич.) — *Сја̀ићи* (Прич.); *Бановац* (БП) — *Бановац* (БП); *Јанковић* (Бад.) — *Јанковић* (Бад.), *Марковић* (БП) — *Марковић* (БП), *Пејовић* (БП) — *Пејовић* (БП); *Живковић* (Н, Прич.) — *Живковић* (Бад.).

Лично име *Маринко* такође има двојак акц.: а) *Маринко* (БП х 5, Прич. х 4) и б) *Маринко* (Н, Прич., Бад.).

23. Ове именице имају у Мачви друкчији акц. него у Вука: *ни а̀бера* (Прич.), *а̀брови* (Прич.), *а̀бров̄а* (Прич. bis) — *а̀бер* (Вук, Рј.); *бл̄изови* (Прич.) — *бл̄изови* (Вук, Рј.); *цр̄е̄и* (Бог.), *цр̄е̄ӣа* 2. sg. (Бад., БП bis) — *цр̄е̄и* (Вук, Рј.); *ч̄у̀нак* (Бад., Прич.), *ч̄у̀ника* (Прич.) — *ч̄у̀нак* (Вук, Рј.); *до̀бр̄о̄ӣѡри* (Бад.) — *до̀бр̄о̄ӣѡвор* (Вук, Рј.); *ђ̄аво* (Бад.) — *ђ̄ав̄о* (Вук, Рј.); *п̄е̄ће гр̄ѡм у з̄с̄ар̄у* (Прич.) — *гр̄ѡм, гр̄ѡма* (Вук, Рј.); *ја̄њ, ја̄њѡв̄а* (Бад.) — *ја̄њ* (Вук, Рј.); *ј̄е̄ндек* (Прич., Бад. bis) — *ј̄е̄ндек* (Вук, Рј.); *к̄ан̄ӣѡр* (Бад.) — *к̄ан̄ӣѡр* (Вук, Рј.); *ко̀з̄с̄ӯѡр* (Прич.) — *ко̀з̄с̄ух̄ѡр* (Вук, Рј.); *кр̄ѡм̄ӣѡр*, *кр̄ѡм̄ӣѡр̄ѡм* (Прич.) — *кр̄ѡм̄ӣѡр* (sic!) (Вук, Рј.); *л̄у̀ч* (Н), *л̄у̀ч̄ем* (Н) — *л̄у̀ч, л̄у̀ча* (Вук, Рј.); *у ма̀гаѡци* (Прич.), *у ма̀гаѡцину* (Прич.) — *ма̀гаѡци* (Вук, Рј.); *мӣши*, *мӣшӣа* (БП, Прич., Бад.) — *мӣши* (Вук, Рј.); *на̀ч̄ел̄нӣк* (Прич., БП) — *на̀ч̄ел̄нӣк* (Вук, Рј.); *на̀ос̄в̄ӣѡк* (Прич.) — *ос̄в̄ӣѡк* (Вук, Рј.); *й̄а̀й̄рӣк̄а̄и* (Прич.) — *й̄а̀й̄рӣк̄а̄и* (Вук, Рј.); *ӯ ѡ̄а̄ш̄њ̄а̄ку* (Прич.), *ӯ ѡ̄а̄ш̄њ̄а̄к* (Прич.) — *й̄а̀ш̄њ̄а̄к* (Вук, Рј.); *й̄ла̀с̄ӣ* (Бад.), *й̄ла̀с̄ӣа* (Бад.) — *й̄ла̀с̄ӣ, й̄ла̀с̄ӣа* (Вук, Рј.); *й̄б̄ер̄еб* (Н) — *й̄б̄ер̄еб* (Вук, Рј.); *й̄ѡ̄т̄ѡма̀к* (Н) — *й̄ѡ̄т̄ѡма̀к* (Вук, Рј.); *й̄р̄ѡзор* (БП, Прич. bis, Бад.) — *й̄р̄ѡзор* (Вук, Рј.); *р̄ас̄в̄ӣѡк* (Бад.), *до р̄ас̄в̄ӣѡка* (Прич.) — *р̄ас̄в̄ӣѡк* (Вук, Рј.); *с̄а̄и* (Прич., Бад.) — *с̄а̄и, с̄а̄ӣа* (Вук, Рј.); *с̄е̄њ̄а̀к* (Прич.) — *с̄е̄њ̄а̀к* (Вук, Рј.); *ск̄ѡӣ*, *ск̄ѡӣа* (Прич.) — *ск̄ѡӣ* (Вук, Рј.); *см̄ӯђ* (Бад.), *см̄ӯђа* (Бад.) — *см̄ӯђ, см̄ӯђа* (Вук, Рј.); *с̄ӣй̄д*, *с̄ӣй̄ӣа* (Прич.)

— кућинишима (Н, Бад.), у кућинишима (Прич., Бад.); на дудинишу (Прич.), у дудинишу (Прич.) — на дудинишу (Прич.).

30. Карактеристичан је акценат ових гл. именица на *-ње*: *илејџење* (БП), *седџе* (Прич., БП х 2), *учџе* (Н, Прич.), *с венчања* (Прич.), *на венчању* (Прич.).

3. *Neutra* на *cons.*

31. С обзиром на акценат Белић ове именице дели у две групе: а) именице с непромењеним акц. и б) именице код којих је акц. у сг. непромењен а у пл. се повлачи на крај речи (Деклин. 53—54). При свему овоме Белић још узима у обзир и чињеницу да се у трећем слогу (а и у свим даљим слоговима) од краја дуги вокалн скраћују (ор. сит. 54). У прву групу Белић убраја све именице на *e-еџа* а у другу именице на *e-ена*.

32. У мачванском говору истичу се ове појаве.

Прво. Скраћивање вокала у трећем слогу од краја није доследно. Поред примера са скраћеним вокалом (*јајеџа* Прич., *у јајеџу* Прич., *ојеџа* Бад., *иза ђошеџа* Прич., *у ђошеџу* Прич., *на ђошеџу* Прич.), могу се срести и примери с дугим вокалом: *марвинчеџу* (Бад.), *селанцеџу* (Прич.) (дуљење пред сонантом?).

Друго. Као и у Поцерини, именице *иџ*-основе које у ном. sg. имају два слога у пл. имају акц. на наставку: *дрвцеџа* (Прич.), *ћулеџа* (Бад. — *ћуле* Бад.), *увџа* (Бад.), *увџима* (БП). (Исп. за Поцерину Московљевића, Акц. сист. поц. говора 34—35).

Треће. Померање акц. у пл. именица *и*-основе једнако је Даничињу: *времџа* (Прич.), — *с рамџа* (Прич.), *семеџа* (Бад.), — *рамџима* (Прич.).

Четврто. У Даничиња је *дрџа* а у Мачви *дрџа* (БП). — У Белића је *наколџа* (Правосл. s. v.) а у Мачви *наколџа* (Прич. х 4). Док у Поцерини именица *и*резиме гласи само *и*резиме, у Мачви се чују два акц.: а) *и*резиме (БП), *и*резимену (БП) и б) *и*резимени (Прич. х 2). У пл. је као у Поцерини: *и*резимџа (Прич., Бад.).

Пето. Забележио сам један пример с помереним акц. у loc. sg.: *словџу* (Бад.).

4. Именице *a*-основа

33. Стари сглазни акценат почетнога слога забележио сам у мачванском говору у овим примерима асс. sg.:

браду (Н), *душу* (Бад., Прич. х 2), *главу* (Бад., Прич. х 3), *ју главу* (Прич.), *на грању* (Прич.), *руку* (Прич. х 3), *за руку* (Прич.), *ју руку* (Прич.), *снагу* (Прич.), *ју среду* (Прич.) (поред: *у среду* Прич.), *сирџу* (Прич.), *низ оцу сирџу* (Прич.), *на сирџу* (Прич.), *војску* (Прич. х 4), *ју војску* (Прич. х 3), *зиму* (Прич.), *за зиму* (Прич.); —

бџу (Бог.), *ју боју* (Бад.), *даску* (Прич.), *на даску* (Прич.), *деџу* (Прич. х 4), *гџу* (Бад.), *иџу* (Прич.), *кџу*

(БП), *лѣзу* (БП, Прич.), *мѣглу* (Н), *мѣйлу* (Бад.), *рђу* (Прич.), *нѣ росу* (Прич.), *сѣйзу* (БП), *ус-тѣрску* (Прич.), *нѣ воду* (Бад., Прич.), *ид воду* (Прич.), *зѣмљу* (Прич. х 3), *нѣ земљу* (Прич. х 3), *идд-земљу* (Прич. х 3), *у зорю* (Прич.), *здру* (Прич. х 2), *ирид - зору* (Прич.), *у зору* (Прич.); —

брзину (Бад.), *нѣ брзину* (Прич.) (поред *на брзину* Прич.), *иланину* (Прич., Бад.), *у иланину* (БП, Бад.) (поред *у иланину* БП), *рѣдбицу* (Прич.). Али исп. и *дубѣйну* (Бад., Прич.), *у дубѣйну* (Прич.), *шириу* (БП).

Као што се види, уједначавање с осталим облицима парадигме највише је дошло до изражаја код типа *висина*.

34. Забележио сам ове облике *dat. sg.* са силазним акц. почетнога слога: *да нѣ ирићем сѣарићем човеку рѣци* (Бад.), *иѣћи рѣци* (Прич.), *вѣјци* (Бад.) (али исп. и *вѣјци* Прич. а и *loc. sg.* у *вѣјци* БП); — *дѣци* (свуда и увек), *сагѣба се зѣмљи* (Бад.), *ми смо лѣгли зѣмљи* (БП). Ваља рећи да се једино акц. *дѣци* доследно јавља; то је данас лексички акц. Остале примере забележио сам од старијих објеката.

35. И у *pot.-acc. pl.* сачуван је у извесном броју примера стари силазни акц. почетнога слога:

дѣше (Прич.), *главе* (БП, Прич., Бад.), *грѣне* (БП, Прич.), *грѣде* (БП, Прич.), *гѣје* (Бад., Прич.), *јѣле* (Н, Бад.), *клује* (Бад., Прич.) (поред *клује* Прич.), *ѣце* (Бад. × 2, Прич. × 5), *рѣке* (Бад., Прич.), *рѣјесе* (Бад.), *руке* (Прич. × 2), *у руке* (Прич.), *сѣће* (Прич.), *сѣѣне* (БП, Прич. × 4, Бад.), *и сѣѣне* (Прич.), *сѣѣне* (Бад.), *Шѣѣба* (БП × 2, Прич. × 2, Бад.), *иѣрѣбе* (Прич.), *иѣрѣбе* (БП), *ѣле* (Прич.), *ѣрѣбе* (Прич.), *ѣрѣјесе* (БП), *зѣзде* (Прич.); —

бѣје (Прич.), *чѣле* (Прич.), *дѣске* (БП, Прич., Бад.), *иѣле* (Прич.), *кѣзе* (Бад.), *дѣвѣлѣ лѣзе* (Бог.), *лѣзе* (Бад., Прич.), *мѣйле* (Прич.), *нѣге* (свуда), *вѣде* (БП, Прич. × 3), *зѣмље* (БП); —

ѣруѣине (Бад.).

36. Скраћивање (') > (') у *dat.-instr.-loc. pl.* у типа *глава* захватило је у Мачви већи број именица него што наводи Даничић:

у *блѣзама* (Бад.), *ѣгѣлама* (Прич. × 2), *иѣ главама* (Прич.), *грѣнама* (Прич., БП), *грѣдама* (Н), *клуѣјама* (Прич. × 2, Бад.), *кѣрѣјама* (Прич.), *ѣцама* (БП, Прич. × 4, Бад. × 2), *илѣјама* (БП), *рукама* (свуда), *сѣѣјама* (Н, БП, Прич. × 3, Бад. × 4), *сѣѣјама* (Бад.), *Шѣѣјама* (Прич.), *иѣрѣјама* (Н), *зѣздама* (Прич. × 2, БП).

Московљевићева констатација да у Поцерини млађе особе изговарају ове облике са (') акц. (Поц. 4) тачна је и за мачвански говор: *на чѣјама* (Прич.), *ѣцама* (Прич.), *Шѣѣјама* (Прич.), у *иѣрѣјама* (Прич.).

36a. Са Даничићем се слажу ови акценти гер. рl.: *циглы̆* (Прич.), *циглы̆а* (Прич., Бог.); — *груй̆а* (Прич.), *й̆ара* (Прич., Бад.), *сб̆рйа* (Бад.), *с̆й̆б̆йа* (Прич.); — *маш̆ин̆а* (Прич.), *план̆ин̆а* (Прич.); — *б̆уд̆йјӑ* (Прич.); — *нд̆г̆у* (БП, Прич.), *нд̆г̆ў* (Бад.), *код бӑй̆йши нд̆г̆у* (Прич.); — *рўк̆у* (БП, Прич. × 3, Бад.).

37. Према акц. *рўкама* и *рўк̆у* и аналогојом према *ндага* — *ндагама* развио се и акц. *рўка* (Прич.), који се јавља поред чешћег *рўка*.

38. Ове именице имају у Мачви акценат друкчији од Вукова: *ад̆ица* (Бад.) — *адйца* (Вук, Рј.); *й̆ред б̆ербу* (Прич.) — *б̆ерба* (Вук, Рј.); — *чӗй̆вр̆йџина* (Прич.) — *чӗй̆вр̆йџина* (Вук, Рј.); з *дӑдом* (Прич.) — *дӑда* (Вук, Рј.); *дол̆ин̆ом* (Прич.) — *д̆олина* (Вук, Рј.); *глӑвница* (Прич.) — *глӑвница* (Вук, Рј.); *град̆иница* (Прич.), у *град̆нйци* (Бад.), *град̆ница* (sic!) (Бад.) — *град̆иница* (Вук, Рј.); *й̆с̆айа* (Прич.) — *й̆с̆айа* (Вук, Рј.); *јӑрица* = пшеница (Прич.), *јӑрйц̆е* (Прич.) — *јӑрица* (Вук, Рј.); *ј̆ӗй̆ра* (Прич. × 2) — *ј̆ӗй̆ра* (Вук, Рј.); *ј̆еч̆меница* (БП) — *ј̆еч̆меница* (Вук, Рј.); *кӑдйбница* (Прич.) — *кӑдйоница* (Вук, Рј.); *кӑпура* (Прич.) — *кӑпура* (Вук, Рј.); *кӑй̆лица* (БП) — *кӑй̆лица* (Вук, Рј.); *кобйлица* (Прич.) — *кобйлица* (Вук, Рј.); *ко̆р̆џача* (БП) — *ко̆р̆џача* (Вук, Рј.); у *кўй̆йцу* (Бад.) — *кўй̆йца* (Вук, Рј.); *Лўка* (Прич.) — *Лўка*, *Лўко* (Вук, Рј.); *љўбӑчка* (Бад.) — *љўбӑчка* (Вук, Рј.); *мӑј̆с̆йџорица* (Прич., Бад.), *мӑј̆с̆йџорице* (Прич.) — *мӑј̆с̆йџорица* (*мӑј̆с̆йџорица*) (Вук, Рј.); *мӗћа* (Прич.) — *мӗћа* (Вук, Рј.); *мл̆ечица* (Прич.) — *мл̆ечица* (Вук, Рј.); *нӑвика* (БП, Н) — *нӑвика* (Вук, Рј.); *нӑдница* (Бад.) — *нӑдница* (Вук, Рј.); *нӑдуле* (БП, Прич., Бад.) — *нӑдуле* (Вук, Рј.); *й̆арица* (Совљак — Бад.) — *й̆арица* (Вук, Рј.); *й̆огачица* (Прич.) — *й̆огачица* (Вук, Рј.); *й̆р̆вина* (Бад.) — *й̆р̆вина* (и *й̆р̆вине*) (Вук, Рј.); *р̆ја* (Прич.) — *р̆ја* (Вук, Рј.); *самон̆йклице* (врста јабуке) (Прич.) — *самон̆йклице* (Вук, Рј.); *свӗй̆лица* „муња“ (Прич.) — *свӗй̆лица* (Вук, Рј.); *с̆й̆ровйа* „сирова дрва“ (Прич.) — *с̆й̆ровйа* (Вук, Рј.); *с̆уд̆бина* (Прич.) — *с̆уд̆бина* (Вук, Рј.); *ш̆умйц̆е* (Прич.) — *ш̆умица* (Вук, Рј.); *ш̆ўја* (Прич.), у *ш̆ўју* (Прич.), *й̆о̆ш̆-ш̆ўй̆ом* (Прич.) — *ш̆ўја* (Вук, Рј.); *ш̆ӑз̆бина* (Бад.), *ко(д) ш̆ӑз̆бин̆е* (Прич.), *ш̆ӑз̆бину* (Прич.) — *ш̆ӑз̆бина* (асс. *ш̆ӑз̆бину*) (Вук, Рј.); *ш̆ес̆тӗра* (Н, Бад.), *ш̆ес̆тӗру* (Бад.), *ш̆ес̆тӗре* (Прич.) — *ш̆ес̆тӗра* (Вук, Рј.); *вен̆чӑница* (Прич.), *вен̆чӑнину* (Бад.) — *вен̆чӑница* (Вук, Рј.); *вун̆ица* (Прич.) — *вун̆ица* (Вук, Рј.); *зӑгон̆џика* (Прич.) — *зӑгон̆џика* (Вук, Рј.); *зӑседа* (Н) — *зӑседа* (Вук, Рј.); *й̆о м̆о̆ј̆б̆ зӑслўзи* (Прич.) — *зӑслуга* (Вук, Рј.); *ӂӗља* (Прич., Бад.), *ӂӗљ̆е* (Прич.) — *ӂӗља* (Вук, Рј.); *ӂўй̆ица* („врста крушке“) (Прич., Бад.) — *ӂўй̆ица* (Вук, Рј.); *ӂўй̆ица* („болест“) (Бад.) — *ӂўй̆ица* (Вук, Рј.).

39. Ове именице имају у Мачви двојак акценат: *за бӑйцу* (Прич.), *у бӑйцу* (Прич. × 4, БП, Бад.), *за бӑйчом* (Прич.), *у бӑйцу* (Прич. × 4), *бӑйцу* (Прич.) — *бӑйча* (БП), *бӑйц̆е* (Прич.), *за бӑйчом* (Прич.), *й̆о бӑйчи* (Бад.), *кроз бӑйче* (Прич.), *бӑйџа* (Прич.), у *бӑйџи* (Прич. × 2) (*бӑйча* Вук, Рј.); *бо̆рба* (Прич.), *бо̆рб̆е* (Прич. × 2), *бо̆рбу* (Бад., Прич. × 2), у *бо̆рбу* (Прич.), у *бо̆рби* (БП), *бо̆рбе* пл. (Прич. × 3), *бо̆рби* (Бад. × 2) — *бо̆рбу* (Бад. × 2) (исп. и *бо̆рба* Прич.) (*бо̆рба* Вук, Рј.); *др̆жӑлица* (Бад.) — *др̆жӑлица* (Прич.) (*др̆жӑлица* Вук, Рј.); *кр̆ўна* (Прич.),

(Прич.); *сјуа* (Прич.), *сјуѣ* (Прич.); *шѣћерке* р1. ‚врста јабуке‘ (Прич.); *шѣћерка* ‚име крави‘ (Прич.); *шубарицу* (sic!) (Прич.); *шйкваре* р1. ‚врста јабуке‘ (Прич.); *удолна* (БП); *вѣшалца* (Бад.), *вѣшалца* (Прич.); *зайшйицу* (Бад.), *зайшйици* (Прич.); *зѣкула* ‚име крави‘ (Прич.); *зурла* (у Вукову Рј. *зурна*) (Прич.); *жсјуја* ‚име волу‘ (Прич.); *жсјуцула* ‚име крави‘ (Прич.).

43. У досадашњим примерима има извештан број именица са суфиксом *-ица*. С обзиром на то да су те именице уопште интересантне с акценатске стране, навешћемо их још неколико: *йоловица* (БП), *сйи-ница* (Бад.), — *вйицице* (Прич.), *кѣицица* (БП), *сѣнице* (Прич.); — *дд-ламциу* (Прич.), *сйкирицу* (БП); — *џзца* (Бад.); — на *йушкарници* (Бог.).

5. Именице *i*-основе

44. Померање акцента према крају у loc. sg. изразита је особина мачванскога говора:

на *масйи* (БП), у *рѣчи* (Прич.), у *сйварѣ* (Прич.), на *власйи* (Прич.), — у *швдјџ рџѣној кѣви* (Прич.), у *нџи* (Бад.), — у *йамѣици* (Прич., БП × 2), — у *највѣшој жсалџици* (Н), у *йомџи* (Прич.), у *радџици* (Бад.), — *йо нѣ-говој зайовѣици* (Бад.).

Међутим, ипак исп. и: *џ йџ младџици* (Прич.), *џ младџици* (Прич.).

45. Бројни су примери са помереним акцентом према крају у gen. р1.:

џѣви (Бад.), од *власйи* (Прич.), — *шѣс нџи* (Бад.), *дѣвѣи нџи* (Бад., Прич.), *ћѣри* (БП, Бад.), *кџсйиџу* (Бад. × 2), *џчиџу* (Бад., Прич. × 2, БП), *џиџу* (Бад., Н), — *Благовѣсйи* (Бад.), *жсѣребџи* (Бад.), *дџџџ дџрайџици кљусџи* (Прич.), *йарџи* (Бад., БП), *йраунџи* (Прич.), *унџи* (Прич.), — *болѣсйи* (Прич.), *кокџиџу* (Прич. × 2, БП, Бад.).

Исп. и: *дѣвѣи нџи* (Прич.), *болѣсйи* (Прич.) где је вокал пред наставком *-и* продужен свакако аналогјом према сличном дуљењу вокала испред наставка *-а* у gen. р1.

46. Слично померање акцента констатовано сам и у dat.-instr. loc. р1.:

рѣцима (свуда), *сйварѣма* (свуда), *власйицима* (БП), — *кџсйицима* (Прич.), *йѣсѣма* (Бад.), — *болѣсйицима* (Бад.), *кокџицима* (Прич., Бад. × 2), — *шѣладѣма* (Прич.), *шѣладѣма* (Прич.), с њѣговим *унџицима* (Прич.).

47. Именице т. *благџи* у Мачви немају дужине на наставку *-џи* ни у nom. sg.: *дџжностџи* (Прич.), *слаџностџи* (БП, Бад.). Овако је и у Поцерини (Моск. 33).

Обрнуто, као што смо већ истакли, у Мачви именице типа *радџи* чувају дужину наставка *-џи* и у косим падејима: *џ йџ младџици* (Прич.), од *жсалџици* (Н). Мада, дужина може бити и скраћена: *џ младџици* (Прич.). Московљевић о овоме не говори за Поцерину.

6. Преношење акценџа на ѓроклитику

48. Ово, за дијалектологију српскохрватску уопште сложено питање, садржи две групе проблема:

Прво. Да ли се преношење акценџа на проклитику врши по истим принципима као у Даничића. То значи: да ли се у говору који се испитује *стiаро* одн. *ново* преношење јавља у истим категоријама у којима и код Даничића, или има категорија у којима је код Даничића старо а у говору који се испитује ново преношење (и обрнуто); и — постоје ли у говору који се испитује категорије са преношењем акценџа којих код Даничића уопште нема.

Друго. Да ли је уопште преношење акценџа на проклитику онако доследно спроведено као у Даничића или наново преовлађује индивидуални акценџат засебних речи (нпр.: говори ли се доследно *од мајкџ* или се јавља и *од мајкџ* и т. сл.)?

Овим ћемо редом прегледати и ситуацију у мачванском говору.

49. Прасловенско преношење у асс. sg. и асс. pl. именица а-основе у типова *вода*, *илаина* и *глава* забележио сам у овим примерима: *џ боју* (Бад.), *на даску* (Прич.), *на росу* (Прич.), *на воду* (Бад., Прич.), *ид воду* (Прич.), *на земљу* (Прич. × 3), *идд-земљу* (Прич. × 3), *џ земљу* (Прич.), *ѓрдд - зору* (Прич.), *џ зору* (Прич.), — *на брзину* (Прич.), *џ илаину* (БП, Бад.), — *џ главу* (Прич. × 2), *на грџну* (Прич.), *за рџку* (Прич.), *џ рџку* (Прич.), *џ среду* (Прич.), *на сирџну* (Прич.), *џ вѓску* (Прич. × 7), — *џ свиње* (Прич.).

50. Прасловенско преношење код именица мас. о/ѓо-основа у типова који имају стари (") или (ˆ) на почетном слогу забележио сам у овим примерима: *џ Бога* (Н), *џ госѓе* (свуда).

51. Забележио сам ове аналошке примере с прасловенским преношењем код именица које немају на првом слогу прасловенски (") или (ˆ), већ су касније (у српскохрватском) пришле типовима са старим силазним акценџом на почетном слогу: *џ свайове* (Прич.), *џ јаџк* (Прич.), *џ Маџур* (Прич.), *џ иаињџк* (Прич.), *џ Салџи* (Прич. × 4, Бад.), *џ(з) Салџиша* (Бад.), *џ Салџицу* (Прич.), *на дѓбош* (Прич.).

52. Забележио сам ове примере с новим, српскохрватским (новоштокавским) преношењем код именица које су, наико немају на првом слогу прасловенски (") или (ˆ), пришле типовима с прасловенским силазним акц. на почетном слогу: *џ(з) Салџиша* (Бад.), *џ иаињџку* (Прич.), *џ чардџку* (Бад.), *на крају* (Бад.), *џ раџу* (Прич., БП), *џ магаџицу* (Прич.).

53. Имам само један пример с преношењем, и то новим, код именица *ѓ*-основе: *џ младосѓи* (Прич.).

54. Старо преношење код именица неутр. о/ѓо-основа у типова *злаѓи* и *кѓло* забележио сам у овим примерима: *џ сѓно* (Бад.), — *џ коло* (свуда), *џ ѓољу* (Прич.).

55. Забележио сам ове примере с прасловенским преношењем у именица неутр. о/ѓо-основа које немају на првом слогу прасловенски (") или (ˆ): *џ брду* (Прич.), *џз Рамња* (БП), *на Рамње* (БП), *џ Рамње* (БП).

56. Ново сам преношење забележио у овим примерима: *у башчу* (Прич. × 4, БП, Бад.), *за башчом* (Прич.), *у башчи* (Прич. × 4); *у задрузи* (Прич.); *са слабом* (Прич.), *о(д) чиче* (Прич.), *и(з) школѣ* (Прич.), *у чколу* (Прич.), *у школу* (Прич.), *у чколу* (Бад., БП); — *у жшю* (Прич.). — Синтагма у *иroleће* гласи доследно у *ирдлеће* (Прич. × 3).

57. Али сам у мачванском говору забележио и ове примере с пренесеним акцентом: у *амбару* (БП, Прич.), на *амбару* (Прич.), у *Салашу* (Прич.), у *Земуну* (Прич.), на *идложјају* (Н), у *магацин* (Прич.), на *дсвийак* (Прич.); — за *башчу* (Прич.), у *вјску* (Прич. × 3), за *зиму* (Прич.), у *кјуни* (Бад.), у *школи* (Прич. × 2, БП), у *ириреди* (Прич.), у *задрузи* (Прич.), ко(д) *идзбинѣ* (Прич.), на *иушкарници* (Бог.); од *идлбшн* (Н).

III. ПРИДВИ

58. Несумњиво најзначајнија особина придевског акцента у мачванском говору јесте што, као и у поцерском, „већина двосложних придева који имају у неодређеном облику на првом слогу \wedge или \wedge могу имати у одређеном облику на првоме слогу $\acute{\ } \prime$ ” (А. Белић, Акц. студ. 43—44). Проф. Белић је ову констатацију извео анализирајући М о с к о в л е в и ћ е в материјал у СДЗБ II. Московљевић је у својој дисертацији (Акцентски систем поцерског говора, Библи. Јужнос. фил. 1, Бгд. 1928) до извесне мере прерадио свој материјал и покушао да га прокоментарише на основу Белићевих решења. При том је једино поновио нека од Белићевих тумачења, и то не увек успешно (исп. нетачну констатацију „... код одређених придева у прасловенском стари \wedge и $\acute{\ } \prime$ мењали [су се] у нови циркумфлекс истих слогова“ — о. с. 37). Међутим, ситуација у поцерском говору омогућава да се Белићеве идеје даље развију. С обзиром на то да су прилике у Мачви блиске поцерским, покушаћу да изнесем неке нове закључке које сугерира придевски акценат.

59. Проф. Белић је доказао старину акценатског односа *ндв-ндви* (Акц. студ. 40). Исп. у Мачви: *ндви* (Прич., БП), *ндву кдушљу* (Прич.), *ндве ианшалоне* (Прич.), у *ндвим дианцима* (Прич.).

60. Међутим, с обзиром на то да се у већини штокавских говора м. *ндви* у одређеном виду ових придева према акц. *ндв* развио акц. *ндви*, ови су се придеви изједначили с типом *дуг-дуги*. А познато је да је акц. *дуг* у ствари скраћени предметатонијски акут, док је акц. *дуги* аналошки према *дуг* (Белић, о. с. 20—22). Раније је и у штокавским говорима у одређеном виду акц. био *дуги*, како је у чакавском и данас (loc. cit.).

С обзиром на то да су придеви типа *ндв-ндви* пришли типу *дуг-дуги*, могло је према *ндви* да се развије и *дуги* (Белић, о. с. 43). Такви су ови примери из Мачве: *чистий иондељак* (Прич.), *дуге лштре* (Бад.), *бундewe мркѣ* (Бад.), *иравий шдр* (БП).

61. Али и у штокавском је некада морао постојати акц. *дуги* (и данас је *сиџр* — *сиџри*), па се зато према односу (*дуги*.) *дуги*: *дуги* могао развити и однос *младй*: *младй* (Белић, о. с. 43). Ову појаву потврђују

у мачванском говору ови примери: *чѣсѣиѣ кѣрузи* (БП), *ѣрѣ з* (= су) *би́ле круѣиѣ онѣ сѣре* (Прич.), *кад би бѣло баш лѣйѣок-ѣѣѣша* (Прич.), *љѣѣиѣ рѣкиѣ* (БП), *љѣѣѣѣ* (БП), *младѣ двѣ свѣѣне* (Прич.), *свѣѣиѣ Јѣван* (БП), *свѣѣѣѣ Јѣвана* (Бад.), *свѣѣѣѣм Пѣѣѣру* (Прич.), *сѣѣѣѣ* (Прич.), *ѣѣѣѣ* (Прич.), *врѣнѣ* (Н), *ѣѣѣѣ врѣѣѣѣ* (Бад.), *гѣѣѣѣѣ* (Бад.). Јасно је да овоме треба додати и примере: *бѣлѣѣ брѣѣѣѣ* (Прич.), *глаѣѣѣѣ ѣѣѣѣ* (Бад.), *ѣѣѣѣѣ ѣѣѣѣ* (Прич.); *крѣѣѣѣѣ* (БП).

62. Белићево тумачење ових појава тачно је, разуме се. Оно, сем тога, може да укаже на сложене дијалекатске односе у шумадијско-војвођанском дијалекту. О томе хоћу сад да говорим. Карактеристично је, наиме, да сличне појаве у акценту придевског вида постоје у свим оним говорима у којима се може констатовати узајамни однос или источних са западнијим говорима српскохрватским или однос оних говора које обично називамо источнохерцеговачким — опет са западнијим говорима (дубровачки¹¹, Горња Крајина¹², Жумберак¹³, шаптиновачки¹⁴, позавски славонски¹⁵). Стога ми се и чини да је ово узајамно прожимање разних акценатских типова у одређеном виду двосложних придева на шумадијско-војвођанском терену могло да буде тако ефикасно управо благодарећи интимнијем додиру представника двеју говорних зона: једне, западније (босанске) која је по свој прилици имала типове *ндѣ-ндѣѣ*, *дѣѣ* — *дѣѣѣ*, *млад* — *младѣ* (дакле ситуацију ближу чакавској) и друге, источније (србијанске) која је по свој прилици имала типове *ндѣ* — *ндѣѣ*, *дѣѣ* — *дѣѣѣ*, *млад* — *младѣ* (ситуацију билску између осталог и источнохерцеговачкој). Кад, наиме, не би било овог узајамног дијалекатског односа као п р е д у с л о в а за показани процес, сам би тај процес био толико сложен да вероватно не би ни могао довести у шумад.-војвођ. дијалекту до резултата какви постоје. Сва је прилика, нпр., да је тип *дѣѣ* у источнијим штокавским говорима поодавно изгубио акц. одређ. вида *дѣѣѣ*. То, између осталог, доказује и савремени књижевни језик: акц. *ѣрѣѣ* — *ѣрѣѣѣ* више се и не осећа као однос неодређ. и одређ. вида, а акц. *сѣѣѣр* — *сѣѣѣрѣ* данас је више лексички феномен, него што је везан за неку систему. А таква ситуација могла је да се релативује само под условом ако је акценатски однос *дѣѣ* — *дѣѣѣ* одавно постао непродуктиван. Поставши, пак, непродуктивним, тешко да је могао бити стона између типова *ндѣ* и *млад*.

С обзиром, даље, на широку распрострањеност у шумад.-војвођ. дијалекту резултата добијених узајамним утицајем акценатских типова *ндѣ* — *дѣѣ* — *млад* може се претпоставити да је посредни неки старији додир помињане две дијалекатске зоне. Очеvidно је посредни утицај западног штокавског говора о којем говори проф. Белић у ЈФ XXIII (69—75) 72. На овај начин јасно је зашто се у данашњем тршић-

¹¹ Р е ш е т а р, Die Vet. 129.

¹² Н. С и м и ћ, NVj VIII 105. п д.

¹³ М. Поповић, ZslPh VI 356—357.

¹⁴ Стј. Ившић, Rad 168, 142.

¹⁵ Стј. Ившић, Rad 197, 45. и д.

ком говору јавља ова појава (ЈФ XXIII 268): и овде је то старина. Што тога нема у Вукову језику, разлог је Вуково дробњачко порекло.

63. Појава слична оној о којој смо говорили у т. 59. постоји у Мачви и код придева типа *мддар*: *модра̄* (Прич.), *дишѣрӯ чѣику* (Прич.), *идзні̄ бдсиан* (Бад.), *идзн̄а вођица* (БП), *идсиӯ* (БП), *ӣанки* (Прич.), *ӣанкбг* (Бад.), *на ӣанкѣм се кид̄а* (Бад.). Тако је и у чакавском (Белић, о. с. 37). Такође као и у чакавском и у мачванском су овима пришли и придеви који су првобитно имали дуг вокал у корену па су га скратили: *брдн̄и ѣкӣар* (Прич.), *брдн̄а авлиа* (Прич.), *брдн̄е* (БП), *часн̄и идсӣ* (Бад.), *мѣј Илиа̄ јадн̄и* (БП), *дӣанке јадн̄е* (Прич.), *сӣйні̄ ӣрѣйле̄и* (Бад. × 2, Прич.), *сӣйн̄е сѣли* (Прич.), *сӣйн̄у сѣ* (Прич.), *сӣйн̄ѣ* (Прич., БП), *сӣйн̄е* (Прич.), *сл̄айк̄а ӣѣйрѣвача* (Прич.), *сл̄айк̄и кол̄ач̄а* (Прич.), *см̄йні̄ сл̄уч̄ѣј* (Прич.).

64. Па не само то. У мачванском говору (') акц. на првоме слогу имају и придеви типа *зла̄йан*: *ѣорк̄ӯ ӣрѣју* (Бад.), *кр̄ӯйні̄ к̄ӯйус* (Прич.), *кр̄ӯйні̄* (Н, БП × 2), *кр̄ӯйн̄а* (БП, Прич.), *кр̄ӯйн̄а сѣ* (Прич.), *кр̄ӯйн̄е сѣли* (Прич.), *кр̄ӯйн̄е* (Бад.), *ладн̄е* (Прич.), *ӣйла ладн̄е* (Прич.), *Д̄ај*, *В̄уко*, *м̄ало ладн̄е вод̄е* (Прич.), *ладн̄е ра̄киѣ* (Прич.), *м̄рсн̄ѣ* (Прич.), *на р̄ѣик̄ѣ сӣио* (Бад.), *р̄ѣик̄а* (Прич.), *ӣѣсн̄и сѣк̄ак* (Прич.), *зла̄йні̄ з̄уб* (Н), *зла̄йні̄* (БП).

Како је могло доћи до ове појаве, тј. како се акц. (') могао развити и у одређ. виду придева типа *зла̄йан*? Мислим да су подстрек дали они придеви који се колебају између типа *мддар* и типа *зла̄йан*. Такав је, најпре, придев *ӣѣжаск*. У неодређ. виду он у Мачви данас гласи *ӣѣжаск*. Али адв. *ӣѣшко*, који у Мачви постоји поред *ӣѣшко* и *ӣѣшко*, показује да је, као и у чакавском¹⁶, и у Мачви постојао акц. (') и код самог придева. Исп. адв.: *ӣѣшко* (Прич.), *он је био ӣѣшко ра̄нен* (БП), *ӣѣшко да сам љ̄мѣ да на̄йӣиѣм ӣисмо* (Н), *ӣѣшко да ӣза̄ѣм* (Н), *ӣѣшко да ӣм̄а* (БП), *ӣѣшко* (БП). Одатле уосталом и акц. самога придева (једнак чакавском): *био ӣѣрѣӣ ӣѣшк̄и* (Прич.), *ӣѣшк̄ӯ ра̄ну* (Прич.), *са ӣѣшк̄ѣм бай̄ѣрӣѣом* (БП), *ӣѣшк̄ѣм* (Бад.). Сем овога, спона је могао бити и придев *кра̄йак* који у неодређ. виду у Мачви гласи *кра̄йак*, *-ӣка*, *-ӣко* (адв. *ѣкра̄йко* — БП); али у одређеном виду он гласи: *кра̄йк̄и* (Прич.), *кра̄йк̄ӯ чѣра̄ју* (Прич.), *ѣуде кра̄йк̄ѣ* (Прич.), *кра̄йк̄а вра̄ӣа* (Прич.). Даничићев акц. *кра̄йак*¹⁷ показује да се овај придев колеба између акценатских типова *мддар* и *зла̄йан*. А Московљевић наводи¹⁸ да у поцерском постоје оба акцента (*кра̄йак* и *кра̄йак*).

Благодарећи, дакле, придевима као *ӣѣжаск*, *кра̄йак*, који се колебају између типова *мддар* и *зла̄йан*, могао је (') акц. одређеног вида с типа *мддар* бити пренет и на тип *зла̄йан*.

65. Метатонијски акценат по формули *висок̄ѣ* [vɨsɔk̄ɔ] *висѣк̄ѣ*¹⁹ огледа се у овим мачванским примерима: у *бѣга̄йѣм* (Прич.), *дѣбел̄ӣ* (Прич.),

66. Треба објаснити акц. пом. sg. masc. неодређ. вида: *дубок* (Прич.), *широк* (Прич. × 2, БП × 2), *висок* (Прич. × 2, Н × 2). Познато је да у чакавском акц. одређеног вида *висок* Белић тумачи накондним дуљењем према *богаић* (Белић, о. с. 29). Не чува ли се у мачванском *висок* траг акцента *висок*? Ни у ком случају није без значаја што сам забележио акц. *дебели* (Прич.).

67. Карактеристични су адв. *надебело* (БП), *удубоко* (Прич.).

68. Метатонијски акц. настао по формули *вѣсело* — *вѣслѣ*²⁰ огледа се у овим примерима: *мѣкани* (БП), *куиљено ирѣло* (Прич.), *два маѣора човѣка* (Прич.), *јѣдан маѣори дѣда* (Прич.), *вѣлѣка* (Прич. × 2), *вѣлѣки* (Прич.), *вѣлѣким иѣйком* (Прич.), *вѣлѣка кѣсарна* (Прич.), *вѣлѣки кожу* (Прич.), *у вѣлѣки иѣйак* (Прич., Бад.), *Трѣјице су код нас вѣлѣки ирѣзник* (Прич.), *и иуќнѣ иѣањир вѣлѣки* (Прич.), *с вѣлѣким чекићем* (Прич.), *вѣлѣка* (Прич.), *ѣо је вѣлѣка асна* (БП), *вѣлѣку кѣшику* (Прич.), *у вѣлѣку кѣсарну* (Прич.), *у вѣлѣкѣ кѣсарни* (Прич.), *о вѣлѣкѣ иѣвайѣки* (Прич.), *вѣлѣки крѣвѣи* (Прич.), *вѣлѣкѣ* (Прич.), *на вѣлѣким вѣраѣима* (Прич.), *у вѣлѣким лѣвадама* (Прич.), *о ѣѣм мѣм вѣселѣм брѣиу Мѣкѣилу* (Прич.), *а куѣа вѣсѣла* (Бад.), *гвѣзденѣ илѣгови* (Бог.), *дрѣвени* (БП).

69. Акцентан придева са суфиксом *-ен*²¹ чува се у примерима: *камѣна* (Прич.), *камѣнѣ* адв. (Прич.), *марѣвени* (Прич.), *водѣну чаѣу* (Прич.), *водѣни чеѣвѣиак* (Прич.), *водѣна жѣвѣѣиѣња* (Бад.), — *земљани* (Прич.), *земљана чѣниѣа* (Прич.), *у земљанѣ иѣѣи* (Бад.), *земљанѣ* (БП).

70. Тросложни придеви на *-ски* или задржавају акценат основне речи од које су изведени, или повлаче акценат према крају:

а) *бундѣвскѣ сѣме* (Прич., Н), *дѣиунскѣ* (Прич.), *дубљанскѣ* (Прич.), *на сѣлѣнскѣм фрѣнију* (свуда).

б) *анђѣлскѣ* (Бад.), *цркѣвѣнскѣ* (Бад.), *грѣбљанскѣ рѣскѣиѣе* (Прич.), *калѣѣнскѣ* (Прич.), *кумѣвскѣ* (Прич.), *кумѣвскѣг* (Прич.), *мајсѣѣдрскѣ жѣчиѣи* (Прич.), *мајсѣѣдрскѣ иѣсѣ* (БП), *мајсѣѣдрскѣ* (БП).

В. о овоме код М. Стевановића, СДЗБ Х 135.

70а. У суперлативу акценатовани су и речца *нај* и компаратив: *најмлађѣг* (Прич.), *најсѣѣариѣег* (Прич.), *у најбогаѣиѣиѣом мѣсѣиу* (Прич.), *у највѣћѣом иѣрку* (Прич.), *највѣћѣ брѣдо* (Прич.), *најдѣѣѣе* (Прич.).

IV. ЗАМЕНИЦЕ

71. У gen.-асс. sg. личних заменица 1. и 2. лица, 3. лица masc., повратне заменице и заменице *ко*, вокал наставка је дуг:

мѣнѣ (Прич. × 3), *од мѣнѣ* (Прич.), *на мѣнѣ* (Прич.), *ѣѣбѣ* (Прич.), *сѣбѣ* (Прич.), *код ѣѣгѣ* (Прич.), *когѣ* (Прич.).

²⁰ Белић, о. с. 51.

²¹ А. Белић, о. с. 46—47.

72. Када се gen.-acc. sg. личних заменица 1. и 2. лица, затим 3. лица masc. и повратне заменице употреби с предлогом, акценат се у мачванском говору често преноси на предлог и то у виду кратког силазног:

кѡд мене (Прич. × 5, БП), *кѡз мене* (Прич.), *ѡд мене* (Прич., Бад. × 2), *ѡ мене* (Прич. × 2, Бад. × 2), *ѡ мѣне* (Прич.), *ѡ мне* (sic!) (Прич. × 2), *зѡ мене* (Прич.); — *ѡза мен*: (Бад.), *ѡко мене* (Бад.); —

ѡѡ тебе (Бад.), *зѡ тебе* (БП), *ѡ(ѡ) тебе* (Прич.), *ѡрѡ(ѡ) тебе* (Бад.), *ѡ тебе* (БП); — *ѡко тебе* (Бад.); —

ѡд њега (БП), *зѡ њега* (Прич. × 2, БП), *зѡ њѣга* (Прич.), *ѡ њега* (Прич.), *кѡд њега* (Прич. × 3, Бад.), *нѡ њега* (Прич. × 2), *нѡ њега* (Бад.), *ѡд њега* (Прич., Бад.), *ѡрѡд њега* (Прич.), *ѡ њега* (Прич. × 3), *ѡѡ њега* (Прич., Бад.); —

ѡд себе (Прич.), *нѡ себе* (Бад.), *сѡ себе* (Бад. × 2, БП), *зѡ себе* (БП); — *ѡзмеѡ себе* (Прич.).

73. У dat.-loc. sg. акценат је једнак Даничићу: *комѡндѡр мѣни кѡѡжѡ* (Прич.), *мѣни* (Прич., БП), *ѡѡму* (Прич. × 2), *на ѡѡму* (Прич.), *у ѡѡму* (Прич. × 2), *у сѡби* (Прич.).

74. На западу мачванске територије, међутим, може се поред наведених срести и кратки силазни акц. на првом слогу gen.-acc. sg. и dat.-loc. sg. поменутих заменица, који се на проклитику преноси у виду кратког узлазног (акценат, дакле, карактеристичан за западније штокавске говоре): *ѡѡѡѡ мѣне* (Бад.), *мѣни* (Бад. × 2), *ѡѡму* (Бад. × 2, БП); — *на мѡи* (БП), *ѡ мѡи* (БП), *на сѡби* (Бад., БП), *ѡ ѡѡму* (БП). Исп. и *на кога* (Бад. × 2).

75. Када уз енклитичке облике (gen.)-acc. sg. личних заменица 1. и 2. лица и повратне заменице стоји једносложен предлог, на предлогу се јавља дуги узлазни акценат: *нѡ ме* (Бад., Прич. × 3, БП), *ѡѡѡ ѡѡ ме дѡѡѡ* (Прич.), *ѡ ме* (Прич.), *сѡѡ глѡдаѡѡ ѡ ме* (Прич.), *зѡ ме* (Прич.), *зѡ ѡѡ* (БП, Прич., Бад.), *нѡ ѡѡ* (Бад., Прич.), *ѡѡ ѡѡ* (Прич.), *ѡ ѡѡ* (Прич. × 2), *нѡ се* (Бад.), *зѡ се* (БП).

На првом слогу двосложног предлога долази кратки силазни акценат а на другом дужина: *ѡѡѡ ме* (БП), *ѡрѡѡ се* (БП), *ѡѡѡ се* (Бад., Прич.).

76. Као и у Поцерини (Моск. 49), и у Мачви проширени dat. sg. заменице *ѡна* има двојак акценат: *ѡѡѡѡ* (Прич.), *ѡѡѡ* (БП, Н, Бад.) и *ѡѡѡѡ* (БП, Н).

77. Са акузативног облика заменице *ми* акценат се у Мачви преноси двојачко: а) у виду кратког узлазног: *нѡ нѡс* (Прич.), *ѡ нѡс* (Прич.) и б) у виду кратког силазног: *ѡ нѡс* (Прич., Бад.), *ѡко нѡс* (Прич.).

78. Свакако под утицајем одређеног придевског вида, јавља се и акценат *ѡѡѡѡ* (Прич.).

VI. ПРИЛОЗИ

84. З а м е с т о: *одаклѣ сѣе* (БП, Бад.), *одакле* (Бад.), *коједакле* (Бад.), *одакле* (Бад.), — *одавде* (Прич. × 5), *одавдѣ* (Прич.), *одавдѣн* (Прич.), *одавде* (БП), — *одайле* (БП, Прич. × 9), *одайлѣ* (Прич.), *одайлѣн* (Бад.), — *дданде* (Прич. × 2); — *дшале* (Бад. × 2); — *ддуд* (БП, Прич., Бад.), *ддуд* (БП, Бад.), *ддуда* (Прич., БП), *ддуда* (Бад.), — *дшуд* (Прич.), *дшуда* (Бад.); — *овамо* (Прич.), *овамо* (Прич.), — *онамо* (Прич.); — *ондека* (свуда); — *горе* (Прич.), *имā горе цвāи* (Прич.), — *ддле* (БП, Бад., Прич.), *дбле* (Прич. × 3); — *шамōка* (Прич.), *шамōкар* (Прич.); *шудā* (Прич. × 2); — *унушра* (Прич., БП), *унушра* (БП), — *унушар* (Прич.), *унушар* (Прич.); — *назād* (Прич.).

85. З а в р е м е: *данās* (Прич.), *данāз дāни* (Прич., БП), *вечерās* (Прич.), *сушрадāн* (Прич. × 5), — *дāмно* (БП), *дāмно* (Бад.), *ддāвно* (БП, Прич. × 2), *ддāмно* (Прич.); — *дйей* (БП), *дйей* (Прич. × 2), *дйей* (Прич.); — *једанйуй* (Прич.), *йрийуй* (Бад.); — *од малѣна* (Прич. × 3), *из малѣна* (Прич.), *од мāлена* (Прич.), *из мāлена* (Прич.).

86. З а н а ч и н: *шуме је било йзобильа* (Прич.), *једнако* (Прич. × 2); — *назор* (Прич.); — *ддједно* (БП); — *оволкō* (Прич.), *вдлко* (Бад.); — *йолако* (БП, Прич. × 2); — *свеједно ми је* (Прич.); — *шамāн* (БП); — *зједно* (Прич.), *зједно* (Прич.); — *зайō й зайо* (БП).

VII. ГЛАГОЛИ

1. Инфинитив

87. У извесног броја глагола који у мачванском говору имају двојак акценат инфинитива то се двојство може објаснити Сосировим законом одн. метатонијом.

У мачванском говору ова појава долази до изражаја у ових глагола:

а) у глагола сложених од **неси*:

α) *донѣи* (Н), *унѣи* (БП);

β) *дднѣи* (Бад., Прич. × 4, БП × 2), *дднѣу* (Прич. × 2), *изнѣи* (Прич.), *дднѣи* (БП, Прич.), *йрднѣе* (Бад.), *узнѣи* (Бад.), *јнѣи* (Прич.);

б) у глагола сложених од *мрей* и сл.:

α) *умрѣи* (Прич.), *узѣи* (Бад.), *узѣиѣ* (Бад.);

β) *изумрѣи* (БП), *умрѣи* (Бад. × 2, Прич., БП), *умрѣу* (Прич.), — *узѣи* (Бад. × 3, Прич. × 5), *йредузѣи* (Прич.);

с) у тросложних глагола сложених од *ићи*:

α) *изићи* (Прич. × 2, Бад. × 3, БП), *изићу дѣла на вѣдела* (Прич.), *изаћи* (Прич.), *ошйћи* (Прич. × 2, БП), *йронāћи* (БП);

β) *изиће* (Прич.), *дйићи* (Прич. × 4, Бад. × 4), *дйићеш* (Прич.).

Напомена. Двосложни глаголи сложени од *ићи* гласе доследно: *дбћи* (Прич.), *наћи* (Бад., Прич.);

d) у глагола сложених од *иџи*, **вџи* :

α) *исидџи* (Прич.), *уидџи* (Прич.), *довџи* (Прич. × 3), *довџићу* (БП), *одвџи* (БП);

β) *идвџи* (Прич.).

88. Глаголи типа *иџи* имају као сложени једино Сосиров акценат: *озџи* (БП, Прич.), *изџи* (БП × 2), *изџи* (Прич.), *обџи* (Прич.), *одџи* (Прич., Н), *идџи* (Прич.). Прости глаголи гласе доследно *иџи* (Прич.) и сл.

89. Глагол *меџи* гласи у Мачви *меџи*, *меџи*, *меџи* и *меџи*. Исп. и т. 448. у одељку о облицима.

90. Говори се: *додџи* (БП, Прич.) и *додџи* (БП, Бад.).

91. С обзиром на ситуацију у разним српскохрватским дијалектима, навешћу мачвански акценат и ових инфинитива:

сиџи (*сиџем*) (Прич.), *идџи* (*идџем*) (Бад.); —

бриџи = *бриџи* (Прич.), *граџи* (Бад.), *грџи* (БП), *дџи* (Прич.), *јџи* (Бог.), *клиџи* (Бад., Прич.), *сџи* (Бад.); — *идџи* (Прич.); —

креџи (БП), *скреџи* (Бад.) = *скреџи*, *скреџ* × 2 (Прич.), *скреџи* (БП), *окреџи* (Бад.), *окреџи* (Прич.); —

гџи (Прич.), *изгџи* (Прич.); —

возаџи (Прич.), *кашџи* (Бад.), *сеџи* (Прич.); — *заџи* (БП); —

гџи (свуда), *идџи* (Н); —

кашџи (свуда), *лиџи* (свуда); —

луџи (Прич.), *сиџи* (Прич.) = *сиџи* (БП), *идџи* (Прич., БП) = *идџи* (Бад.); —

баџи = *баџи* (Прич.), *сиџи* = *сиџи* (Прич.), *буџи* (Бад.), *идџи* (Н), *идџи* (БП), *идџи* (Бог.); —

креџи (Прич.), *идџи* (Прич.); —

идџи (Бад.) = *идџи* (Бад.).

2. Аорисџи

92. Два акценатска типа аориста, позната у савременом српскохрватском књижевном језику, постоје и у мачванском говору.

П р в и т и п је онај у којем се акценат 2. и 3. sg. аог. повлачи на први слог, а у осталим лицима је на другом слогу (*урџи* — *урџи* — *урџи*).

Д р у г и т и п је онај у којем акценат остаје у свим лицима на истоме слогу (*идџи* — *идџи* — *идџи*; *сџи* — *сџи* — *сџи*).

Белић сматра старим и акценат *урџи* — *урџи* — *урџи* и акценат *идџи* — *идџи* — *идџи*. Повучени акценат у 2. и 3. sg.

аог. своди се на стари акценат аориста-имперфекта. Акценат на крају особина је правог аориста. У случају глагола *сѣде* — *сѣдосмо* Белић претпоставља акценатско уједначавање *сѣде* — *сѣдосмо* > *сѣде* — *сѣдосмо* под утицајем других облика са претериталном основом (*сѣстии*, *сѣо*, *сѣла*) (в. А. Белић, Конјуг. 174—183; cf. А. Белић, Постанак прасловенске глаголске системе, Глас СКА 164, стр. 17).

93. Од примера који припадају првоме типу са Даничићем се слажу ови:

свѹче (Прич.) (cf. Дан. 91); — *ѹбоде* (Прич.), *ѹнесе* (Прич.), *ѹнесе* (Прич.), *ѹдвезе* (Прич.), *ѹднесе* (Прич.), *ѹзведе* (Прич.) (cf. Дан. 93); — *ѹграну* (Прич.) (cf. Дан. 119); — *ѹйоја* (Прич.), *нѹсмеја* (Прич.), *зѹсмеја* (Прич.) (cf. Дан. 187); — *ѹдѹкова* (Прич.) (Дан. 186); — *ѹисова* (Прич.) (Дан. 192); — *ѹдѹија* (Прич.) (Дан. 169); — *ѹноћѹ се* (Прич.), *ѹрѹчиѹа* (Прич.) (Дан. 166); — *ѹдуз^{ма}* (Прич.), *ѹдузма* (sic!) (Прич.) (Дан. 172); — *ѹдгледа* (Прич.) (Дан. 172); — *нѹ заврши* (Прич.), *ѹрѹдѹжи* (Прич.), *ѹдјави* (Прич.), *ѹдквѹри* (Прич.), *ѹрѹди* (Прич.), *нѹслѹди га* (Прич.) (Дан. 132); — *нѹгѹири се* (Прич.) (Дан. 137); — *ѹдбеже* (Прич.) (Дан. 129); — *ѹрѹговори* (Прич.) (Дан. 148); — *кѹрѹчи* (Прич.) (Дан. 139); — *ѹѹшии нас* (Прич.) (Дан. 142); — *ѹстави* (Прич.), *ѹдари* (Прич.) (Дан. 152), *зѹстави* (Прич.).

Међутим, док је код Даничића (нав. дело 166) *скрѹхѹ*, у Мачви је *скрѹ се кѹн* (Прич.). Са Даничићем се (стр. 110) слаже *ѹдче* (Прич.), али се у Мачви говори и *ѹдче* (Прич.). Код Даничића је *свѹнѹ* (стр. 119), а у Мачви *свѹну* (Прич.). У Даничића је *ѹдзѹвѹ* (185), *ѹбѹ* (103), *чѹшѹ* (178), *вјѹнчѹ* (166) а у Мачви: *ѹдзѹва* (Прич.), *ѹбу* (Бад.), *чѹша* (Н) (исп. *ѹдчѹша* Н), *вѹнча* (Прич.) (исп. *рѹзѹвѹнча* Бог.). Можда је најбоље ове акценте тумачити утицајем осталих лица аориста: у Мачви се често за 1. sg. употребљава 3. sg. аог. па је прегледа ту могло доћи до мешања акцената. Исту појаву на сличан начин тумачи и Московљевић за Поцерину (Акц. сист. поц. говора 69).

Карактеристични су они примери где у простих глагола нема разлике у акценту 2. и 3. л. једн. аор., а у сложеним се у 1. л. једн., 1, 2. и 3. л. мн. јавља (') на првоме слогу а у 2. и 3. л. једн. ("): *ѹзгину* (Прич.), *ѹскуша* (Прич.), *ѹспѹера* (Прич.), *ѹзѹади* (Прич.), *ѹѹази* (Прич.).

Даничић не говори о облицима: *ѹѹјѹде* (Прич., Бад.), *ѹѹјѹде* (Прич.), *ѹѹјѹшмо* (Прич.), *ѹѹјѹдоше* (Прич.); — *ѹѹгаде* (Прич.).

94. Од примера који припадају другоме типу са Даничићем се слажу ови:

ѹѹ се свѹ слѹже (Бад.) (Дан. 95); — *ѹѹђе* (Прич.), *ѹѹђе ѹѹ ме дѹше* (Прич.), *ѹѹђе* (Прич.), *ѹрѹђе* (Прич.), *ѹрѹђе* (Прич.), *сѹђе* (БП), *ѹђе* (Прич.) (Дан. 108); — *ѹѹ кад дна ѹѹкнѹ* (Прич.) (Дан. 116); — *ѹрѹѹи* (Прич.) (Дан. 102); — *ѹрѹѹи* (Прич.)

(Дан. 158); — *црче* (Прич.), *седе* (Прич.), *сиџе* (Прич.) (Дан. 97); — *сјџа* (Прич.) (Дан. 182); — *исјаде* (Прич.), *најаде* (Прич.) (Дан. 98); — *сијаде* (Прич.), *засјаде* (Прич.), *џресјаде* (Прич.), *осја* (Прич.), *усја* (Прич.) (Дан. 106); — *даде* (Прич.) (Дан. 105); — *зрџи* (Прич.) (Дан. 152).

Међутим, и овде има извештан број глагола који у Мачви имају акценат друкчији од Даничићева.

Поред облика *изиђе* (БП), *наиђе* (Прич.), који се слажу са Даничићем, у Мачви је чешће: *џзиђе* (Прич.), *наџиђе* (Прич. × 3).

Према Даничићеву *рече* (нав. дело, 96) у Мачви је *рече* (Прич.), док се *леже* (Прич.) слаже са Даничићем (стр. 95).

Према Даничићеву *зайија* (стр. 158) у Мачви је *зџија* (Прич.). У Даничића је *указа* (стр. 175), а у Мачви: *џказа се* (Прич.).

Према Даничићеву *џрџаде* (стр. 106), у Мачви је *џрџаде* (Прич.).

Према Даничићеву *џивије* (стр. 127) у БП сам записао *џиви* (упозоравајући у самој теренској бележници да је такав акценат).

Док се акценат *оде* (Прич.) слаже са Даничићем (стр. 109), у Мачви је *нџ оде* (Прич.).

Даничић не говори како би се с облика 3. л. једн. аориста гл. *хџџи* пренео акценат на проклитику (исп. Дан. 130). У Мачви је: *оџа нџ џе даџи* (Прич.).

У Даничића нема примера *џдеси* (Прич.).

Познато је да се у неким црногорским говорима акценат у 2. и 3. sg. аог. повлачи на почетни слог готово код свих глагола (Озринић, нпр.; исп. и код М. Пешикана, СДЗБ XV 74). И у посавском славонском више је оваквих примера него у књижевном језику (Стј. Ившић, Rad 197, 89—92). О тенденцијама у савременом књиж. јез. в. М. Стевановића, НЈ нс V 250—263.

3. Глаголски џридев радни

95. Тросложни глаголи сложени од *џћи* могу имати тројак акценат:

а) *изџиџ* (Бад. × 2, Прич. × 3, БП), *изџија* (Бад., Прич. × 2, Прич.), *изџили* (Бад., Прич. × 3, БП), *изџиле* (Прич. × 2), *изџиџ* (Прич. × 3, БП), *изџило* (БП), *изџили* (Прич. × 2, БП), *изџиле* (Прич.), *џодџили* (БП), *џронџила* (Н), *наџиџ* (Прич. × 3), *наџили* (Прич.), *обџиџ* (Прич.), *обџила је га* (Прич.), *разџили* (Прич.), *зайџили* (Прич.), *заобџила* (Прич.);

б) *џзиџ* (Прич.), *џзија* (БП), *џзили* (Прич.), *џџиџ* (Прич.);

с) *џзило* (БП × 2).

96. Композита тина *џџи* имају у мачванском говору двојак акценат:

а) *заџла* (Прич.); *исџекла* (Прич.), *исџекло* (Прич., Бад.), *џџи-џекло* (Прич.); *исџеле* (Прич.); *зайџекло* (Прич.), *зайџекли* (БП × 2), *уџекла* (Бад., Прич. × 2), *уџекло* (Прич. × 4), *уџекли* (Прич.); *довџла* (Прич.), *довџли* (Прич.), *извџла* (Прич.), *извџли га* (Прич.), *одвџла*

(Прич.), *одвѐли* (Прич., БП), *йовѐла* (Прич.), *йовѐло* (Прич.), *йровѐла* (Прич.), *йровѐли* (БП);

b) *уйѝекла* (Прич.).

97. Код Московљевића у Поц. је *чййѝб*, *чуйѝб* (Моск., Поц. 79); у Мачви: *чййѝб* (Прич., Н × 2, БП), *чуйѝали* (Бад., Прич.).

98. Разуме се да се у оних глагола који у инфинитиву имају двојак акценат такав двојак акценат јавља и у радном придеву. Исп. на пример: а) *сйрѐмали* (Прич.), — *сйрѐмла* (sic!) (Прич.), б) *сйрѐмала* (БП), — *сйрѐмио* (Прич.), *сйрѐмла* (Прич.), *сйрѐмми* (Прич.) итд.

4. Глаголски ѝридев ѝрйни

99. Према Даничићеву акценту *начињен*, -о, -о (нав. дело 144—145) у Мачви је: *начињен* (Бад.), *начињѐна* (Бад., Н), *начињѐно* (Бад.).

5. Презентй

А) Глаголи с инфинитивном основном на сугласник

100. Глаголи с инфинитивном основном на сугласник деле се на две групе: прво, глаголи с акцентом на крају и, друго, глаголи с акцентом на првоме слогу.

Глаголи с акцентом на крају

101. Даничић (нав. дело 93) допушта двојак акценат 1. и 2. л. мн. гл. типа *йѝћи*: *йѝчѐмо*, *йѝчѝйѝ* и *йѝчѐмо*, *йѝчѝйѝ*. Акценат *йѝчѐмо* добијен је метатонијом, с тим што је *e* накнадно продужено у штокавском (А. Белић, Конјуг. 155). Акценат *йѝчѐмо* аналошки је према *мрѐмо* (Белић, loc. cit.).

У Мачви нема акцента *йѝчѐмо*:

йѝчѐмо (Прич., Бад., БП), *йѝчѝйѝ* (Прич.), *исйѝчѐмо* (Бад.), — *йлейѝмо* (Прич., БП), *исйлейѝмо* (Прич.), — *одведѐмо* (БП), *уведѐмо* (БП), — *увезѐмо* (Прич.).

102. Композита од глагола типа *йѝћи* имају у презенту само акценат на крају:

йрѝбѝдѐм (Бад.), — *уйѝдѝчѝ* (Прич.), — *исйљѝйѝ* (Прич.), *оилѝйѝ* (БП), *довѝдѐм* (Прич.), *довѝдѝ* (Прич., Бад., БП), *извѝдѝ* (Прич.), *навѝдѝ* (Прич.), *одвѝдѝ* (Прич., БП), *одвѝдѝ* (Прич.), *йовѝдѐм* (Прич.), *йовѝдѝ* (БП, Прич.), *йовѝдѝ* (Прич.), *йровѝдѐм* (Прич.), *сйровѝдѝ* (Прич.), *сйровѝдѝ* (Бад.), *увѝдѝ* (Прич., БП), — *довѝзѝ* (БП), *йовѝзѝ* (Бад.).

Када упоредимо оно што је речено у т. 101. с овим што је изнето у т. 102, види се да у мачванском говору глаголи типа *йѝћи* у презенту увек гласе: *йѝчѐм-йѝчѐмо*, *исйѝчѐм-исйѝчѐмо*.

103. Композита од глагола **nesti* имају у мачванском говору двојак акценат презента:

а) данашњи кратки узлазни (') на основи (као у Даничића — нав. дело 94) и б) данашњи кратки узлазни на префиксу. Акц. *дднесѐм* постао је метатонијом: **дднесето > дднѐсето*.

а) Акценат (') на основи преовлађује: *донѐсѐм* (Прич. × 9, Бад. × 4, БП), *донѐсѐ* (Прич. × 5, Бад. × 2, БП), *донесѐмо* (Прич. × 2, Бад.), *донѐсѹ* (Прич. × 5, Бад. × 2, БП), — *изнѐсѐм* (Прич., Бад.), *изнѐсѐ* (Бад. × 2), *изнесѐмо* (Прич., Бад.), *изнесѐше* (Прич.), *изнѐсѹ* (Прич.), — *нанѐсѐм* (Прич.), — *однѐсѐм* (Бад. × 2, БП × 2), *однѐсѐ* (Бад.), *ионѐсѐм* (Бад., БП), *ионѐсѐ* (Бад.), *ионесѐмо* (Прич., БП), — *иренѐсѐм* (Прич.), *иренесѐмо* (Прич.), — *унѐсѐм* (Прич.), *унѐсѐ* (Прич.), *унесѐмо* (Прич.), *унѐсѹ* (БП).

б) Акценат (') на префиксу знатно је ређи: *дднесѐм* (Прич.), *дднесѹ* (БП), *дднесѐм* (Прич.), *дднесѐ* (БП), *унесѐм* (Прич.), *унесѐ се* (БП).

Глаголи с акценатом на првоме слогу

104. Одрични облик 1. sg. praes. gl. *мѡћи* (*не могу*) има у мачванском говору двојак акценат:

а) данашњи кратки узлазни (') на основи: *ја не мѡгу да се инаѡћѡм* (Прич.), *не мѡгу да иѡрѡћѡм* (Прич.), *ја . . . не мѡгу* (Прич.), *не мѡгу* (Прич. × 4, Бад. × 2, БП × 3);

б) данашњи кратки узлазни на негацији: *иѡд нѐ могу да вам ка-жѐм* (Бад.).

Акц. (*не*) *мѡгу* настао је као последица деловања Сосирова закона (cf. Белић, Конјуг. 148). Акц. *нѐ могу* аналошки је према *мѡжѐш* а овај је добијен метатонијом: **нѐ тожѐшь > не тѡжѐшь* (о. с. 157).

105. Глагол *ићи* има у мачванском говору двојак акценат презента: а) данашњи кратки силазни акц. (") и б) данашњи кратки узлазни акц. ('). Оба акцената нису подједнако распоређена на мачванској територији. Тип *идѐм* чешћи је у Бадовинцима (југозапад), а тип *идѐм* на истоку (Причиновић). Разлика је, међутим, квантитативна: оба типа могу се чути на целој мачванској територији. Акц. *идѐм* Белић доводи у везу са праес. *чѹјѐм* које се, м. очекиваног *чѹјѐм*, развило према инф. *чѹиши* (< **чѹиши*) (Конјуг. 156—157). Акц. *идѐм* дошао је према *ићи* (који је настао по Сосирову закону).

а) *идѐм* (Прич., Бад. × 2), *идѐ* (Прич. × 2), *идѐ* (Прич., Бад. × 2), *идѐ* (Бад. × 2, БП), *идѐ са иѡајѡм* (БП), *идѐ* (Бад.), *идѐмо* (Бад., БП), *идѹ* (Прич., Бад.), *идѹ* (Бад., БП), *идѹ* (БП, Н).

б) *идѐм* (Прич. × 9, Бад. × 3, БП × 3), *идѐш* (Прич. × 2), *идѐ* (Прич. × 11, Бад. × 4, БП × 3), *идѐмо* (Прич. × 12, БП, Н), *идѐше* (Прич., БП), *идѹ* (Прич. × 7).

У вези са проклитиком постоје три могућности:

а) узлазни се акц., разуме се, не преноси: *нек идѐ* (Прич. × 2);

b) акценат се најчешће преноси у виду кратког узлазног ('): *нѣ идѣм* (Прич. × 2, Бад., БП), *ишло нѣ идеи рѣдиши знѣи* (БП), *нѣ идѣ* (Прич.), *нѣ идѣ* (Бад.), *нѣ идѣ* (Прич. × 2, Бад. × 2), *нѣ идѣи* (Бад.), *нѣ иду* (Прич.), — *да идѣмо* (Бад.), — *нѣк идѣ* (Прич. × 6, БП), *нѣ иду* (Прич.). С обзиром на то да је (") у *идѣм* акценат аналошки према *чујѣм* где је дошао према инф. *чуји* (< *чуји*), и с обзиром на то да је појава скраћивања старог ' у " новија ствар, разумљиво је новоштокавско преношење типа *нѣ идѣ*;

с) акценат се понекад преноси у виду кратког силазног ("): *нѣ идѣм* (Прич.), *нѣ идѣ* (Прич.), *нѣ идѣ* (Прич.). Мислим да се у преношењу типа *нѣ идѣ* чува предметонијска ситуација: силазни акценти могли су стајати само на првоме слогу.

106. Двосложни сложени глаголи од *ићи* имају двојак акценат презента:

a) дуги силазни: *доћѣм* (Прич. × 2), *доћѣ* (Прич.), *доћѣмо* (Прич., Бад.), *доћѣ* (Прич.), *идѣмо* (Бад.), *ирѣћѣм* (БП), *ирѣћѣмо* (Бад. × 2);

b) кратки силазни: *доћѣмо* (Бад.), *идѣм* (Прич., Бад.), *идѣм* (БП), *идѣ* (Прич.), *идѣ* (Прич.), *идѣмо* (Прич. × 6, Бад. × 2), *идѣмо* (Прич.), *идѣмо* (Прич., БП), *идѣ* (Прич.). Показује ли акценат *идѣм* да је процес *jd > dj > ħ* извршен пре дуљења вокала пред сонантом?

107. Раес. од гл. *браји* и *ираји* има у мачванском говору двојак акценат: a) данашњи кратки узлазни на првоме слогу (чешће), b) данашњи кратки силазни акц. на првом слогу (ређе). Акц. *бѣрѣи* одговара чакавском и руском и настао је метатонијом (**бѣрѣи* > *берѣи*). Акц. *бѣрѣи* представља остатак старих односа код сложених глагола: **ирѣберѣи* > *ирѣберѣи* а одагле и *бѣрѣи* (в. А. Велић, Конјугац. 157).

a) *бѣрѣ* (Прич. × 2, БП), *берѣмо* (Прич., Бад.), *бѣрѣ* (Прич. × 2, Бад.), — *ирѣрѣм* (Прич. × 2, Бад. × 2, БП), *ирѣрѣи* (Бад.), *ирѣрѣ* (Прич., Бад. × 3), *ирѣрѣмо* (Прич. × 2, Бад.), *ирѣрѣи* (Прич.), *ирѣрѣ* (Прич. × 2, БП);

b) *бѣрѣ* (БП), *бѣрѣ* (БП).

108. Глаголи сложени од *браји*, *ираји* имају такође двојак акц. у раес.: a) данашњи кратки узлазни (') на раес. (чешће) и b) данашњи кратки узлазни (') на првом слогу основе (ређе). Акц. *ѣберѣм* објашњен је у тачки 107. Акц. *ѣберѣи* настао је под утицајем простих глагола.

a) *ѣберѣм* (Бад.), *ѣберѣмо* (Прич., БП), *ѣѣберѣ* (Н), — *ѣирѣрѣм* (Бад., БП), *ѣирѣрѣм* (Прич.), *ѣирѣрѣи* (Бад.), *ѣирѣрѣ* (Прич., Бад.), *ѣирѣрѣ* (Прич., Бад.), *ѣирѣрѣ* (Прич.);

b) *ѣберѣ* (Бад.), *ѣѣберѣ се* (Прич.).

109. Композита од *звѣи* имају двојак акценат презента:

a) кратки узлазни на првом слогу основе: *изѣзѣвѣ* (БП), — *назѣвѣм* (Прич.), — *ѣозѣвѣм* (Прич. × 2), *ѣозѣвѣ* (Прич. × 2), *ѣозѣвѣ* (Прич. × 2);

b) кратки узлазни на префиксу: *ѣѣозѣвѣм* (Прич.), — *ѣѣозѣвѣи* (БП), — *ѣѣозѣвѣм* (БП), *ѣѣозѣвѣи* (БП), *ѣѣозѣвѣ* (БП), *ѣѣозѣвѣ* (Прич.), *ѣѣозѣвѣ* (БП), *ѣѣозѣвѣ га* (БП, Прич.), *ѣѣозѣвѣ* (БП × 2), — *ѣѣозѣвѣ* (БП), — *ѣѣозѣвѣм* (Прич.), *ѣѣозѣвѣ* (Прич.).

В) Глаголи с инфинитивном оснoзом на самогласник

110. Глагол *смѣјати* (се) има у Мачви тројак акценат презента:

а) Даничићев: *смјју се* (Бад.);

б) дуги узлазни: *смѣју се* (Прич.);

с) кратки силазни: *смѣјем* (Прич. × 2), *смѣјем се* (Прич.), *смјјѣм* (Прич.), *смѣј се* (Прич., БП × 2), *смѣјеше* (Бад.), *смјју* (БП).

Интересантан је акц. композита: *насмѣје* (Прич.), *насмѣјемо* (Прич.).

111. Глагол *ийти* има у Мачви двојак акценат праес.:

а) кратки силазни: *ийјем* (Прич.), *ийјеш* (БП), *ийјѣ* (Прич. × 3, Бад.), *ийјемо* (Прич. × 2), *ийјемо* (БП), *ийјју* (Прич. × 2), *ийјју* (Бад. × 4, БП).

б) кратки узлазни: *ийјѣ* (Прич.), *не ијјѣ* (БП).

Са Дан. (102) слаже се акц.: *ндийјѣм* (Прич.), *ндийјѣ* (Прич.).

Акц. *ийјем* настао је према *ийти*. Да ли је акц. *ндийјѣм* предметонијски?

112. Глагол *давати* има у Мачви тројак акц. праес.:

а) дуги узлазни: *дајем* (Бад., Прич.), *дајѣ* (Прич.), *дајју* (БП);

б) дуги силазни: *и дајем* (Бад.), *дајѣ јој се у руке* (БП), *не дајѣ* (Прич.), — *доддајѣ* (Прич.), — *издајјем* (Прич. × 2), *издајју* (Прич. × 2), — *проддајјем* (Прич.), *проддајју* (БП);

с) кратки силазни: *дајѣ* (Бад.), *дајѣ јој*, *дајју*, *не дајју* (Прич.).

113. Глагол *познавати* има двојак акценат праес.: а) *познајјем* (Прич., Бад.); б) *познајем* (Прич.).

У Дан. је *окрѣитати* — *окрѣћем* (175); у Мачви овај гл. има двојак акц.:

а) *окрѣћѣ* (Прич. × 2);

б) *окрѣћѣ* (Прич.).

114. Глагол *коѣати* има у Мачви такође двојак акц. праес.:

а) кратки силазни: *коѣам* (Бад.), *коѣаш* (Прич.), *коѣа* (Прич.), *коѣа се* (Прич., Бад., БП), *не коѣа се* (БП), *коѣа* (Бад.), *коѣа* (Прич. × 2, БП, Н), *коѣамо* (Бад. × 2, Прич., БП), — *искоѣам* (Бад.), *искоѣаш* (БП), *искоѣају* (Бад.), *искоѣајѣ* (БП), — *окоѣамо* (Прич.), *окоѣају* (Бад.), — *раскоѣа* (Бад.), — *укоѣам* (Прич.);

б) кратки узлазни: *коѣаш* (Бад. × 3), *коѣа* (Прич.), *коѣамо* (Бад.), *коѣају* (Прич., Бад.), — *пошккоѣају* (Прич.).

Акценат *коѣаш* добијен је метатонијом: *коѣашь* > *коѣашь* (отуда чакавско *коѣајеш* према *моѣајешь*). Акценат *коѣаш* добијен је према сложеним глаголима: *окоѣашь* > *окоѣашь*, а одатле и *коѣашь* (в. А. Белић, Акц. студ. 83—85 и д.).

Овако треба тумачити и акценат глагола *чешвати* (Прич.): *чешьам се* (Прич.), *очешья* (БП), *зачешья* (БП).

115. Глагол *имаџи* доследно у презенту гласи *имам* — *имамо* — *имаме*.

116. У Даничића је *мџџаџи*, *мџџам* (нав. дело 166—167). У Мачви презент гласи: *мџџа* (Прич.), *мџџамо* (Прич.), *смџџа* (Прич.), *смџџамо* (Прич.). Очевидно је у Мачви укрштање типова *кџџаџи* и *мџџаџи*.

117. Одречни облик презента глагола *ваљаџи* има у мачванском говору двојак акценат:

а) кратки узлазни на основи: *не ваљаџи* (Прич. × 2), *не ваљајџ* (Прич.);

б) кратки силазни на негацији: *нџ ваља* (Бад. × 2), *нџ ваљајџ* (Прич.).

Мислим да је акценат *ваља* аналошки према *ваљаџи* (што је добијено Сосировим законом). Акценат *нџ ваља* предметонијски је: силазни акценти могли су стајати само на почетном слогу, а дужина вокала основе (која је у време деловања закона метатоније спречавала овде његово спровођење јер је тај закон могао захватити између осталог и само три последња кратка слога) скраћена је касније, кад метатонија више није деловала, и то аналогично према инфинитиву (трећи слог од краја: **vālǰāi > *vālǰāti > *valǰāti*).

118. Глагол *јуџџаџи* има двојак акценат презента:

а) *јрџџаџи* (Бад.), *сјџџаџамо* (Прич.);

б) *јуџџаџи* (Прич.), *јуџџаџа* (Бад.).

119. Глагол *сјрџџаџи* има двојак акценат презента:

а) дуги силазни: *сјрџџа* (Прич. × 4, БП), *сјрџџа се* (Бад., БП), *сјрџџамо* (Прич.), *сјрџџајџ* (Прич. × 4), *сјрџџајџе* (Бог.), *расјрџџа* (Прич. × 2);

б) кратки силазни: *сјрџџа га* (Прич. × 2), *сјрџџа* (Бад.), *сјрџџајџ* (Бад.).

120. Глаголи *зџџвараџи* и сл. имају у Мачви двојак акценат:

а) *зџџвараџи* (Прич.), *џџвараџамо* (Прич.), *џџварајџ* (Прич.);

б) *зџџварајџ* (Прич.), *џџварајџ* (Прич.).

121. Глагол *баџџи* има такође двојак акценат презента:

а) кратки силазни: *баџџи* (Прич., БП), *баџџи* (Прич., Бад., БП), *баџџамо* (Прич.), *баџџе* (БП), — *да нџ баџџам* (Прич.), — *јрџџбаџџи* (Прич.), *јрџџбаџџије* (Прич.);

б) дуги силазни: *јзбаџџи* (Прич.), *јрџџбаџџам* (Прич.).

122. У Даничића је *јсџџриџи*, *јсџџрим* (нав. дело 137); и у Мачви: *јсџџрим* (Прич., Бад. × 2, БП × 2, Н × 2), *јсџџримо* (Бад.), *јсџџру* (БП).

123. У Даничића је *нџџим*, *јрџџнџим* (нав. дело 145). Акценат *нџџим* настао је метатонијом. Акценат *јрџџнџим* такође је настао метатонијом: **prǰǰnoćišь > prǰǰnoćišь* (в. Велић, Конјуг. 163, 164). У Мачви се акценат простога глагола проширио и на сложени: *јрџџнџим* (Прич.), *јрџџнџи* (Бад.), *јрџџнџимо* (Прич. × 7), *јрџџнџије* (Бад. × 2).

124. Глагол *сїремїи* у Мачви има двојак акц. граес.:

а) кратки силазни: *сїрѣмиш* (Бад.), *сїрѣмї* (Прич.), *сїрѣмї* (Прич.), *сїрѣмише* (Прич.), *сїрѣмѹ* (Прич.);

б) дуги силазни: *сїрѣмїм* (Прич. × 2), *сїрѣмї* (БП).

125. Двојак акценат презента констатовао сам и у глагола *у(х)-вайиши*:

а) *уваїїм* (Прич. × 3), *уваїи* (Прич. × 2), *уваїї* (БП), *уваїїмо* (Бад.), *уваїїѣ* (БП), *уваїїѹ* (Прич.);

б) *уваїїмо* (Бад.).

126. У питању и емфазни 2. л. једн. презента гл. *видѣиш* може имати (') на првоме слогу: *видїи* (Прич.), *еїи видїи* (Прич.), *видїи*, *Саво* (Прич.).

127. Композита од глагола *држасиш* имају у мачванском говору двојак акценат презента:

а) данашњи кратки узлазни на основи: *издржїм* (Прич.);

б) данашњи кратки узлазни на префиксу: *издржїмо* (Прич.).

Инфинитив *држасиш* настао је по Сосирову закону. Презент *држїм* аналошки је метатонијски (према нпр. *кодїам* или сл.). Презент *издржїм* такође је аналошки метатонијски акц. (према нпр. *окоїам* или сл.). У презенту *издржїм* аналошки метатонијски акценат простога облика пренет је и на сложени (према нпр. *окоїїам* или сл.).

128. Одречни облик 3. л. једн. презента глагола *јесам* гласи у Мачви:

а) *нїје* (Прич., Бад., БП);

б) *нїје* (Прич., Бад., БП).

6. Глаголски ѿрилог садашњи

129. Од малог броја примера које сам забележио за акценат су карактеристични ови:

а) говори се: α) *идући* (БП), *идући ка Раѣњу* (БП) и β) *идући* (БП), *идући ка Црној Бари* (БП), *идући ка Раѣнковићу* (БП);

б) према Даничићевом *учећи* (нав. дело 144) у Мачви сам забележио *учећи* (Прич.);

с) глаголи т. *исѣлїи* имају двојак акц.: α) *седећи* (Прич.), *сїојѣћи* (Бад.), *їрчећим кдрѣком* (Прич.) и β) *їрчећим кдрѣком* (Прич.).

129а. На крају излагања о мачванском акценту треба нагласити да се у мачванском говору на слогу непосредно после узлазних акцената често јавља иктус: *живїи* (БП), *Милан* (БП), *рѣак* (Прич.), *крѣбар* (Прич. × 2) итд. Иктус се сем тога може јавити и на вокалу на коме је скраћена неакцентована дужина: *мајке* (Прич.) итд.

ГЛАСОВНЕ ОСОБИНЕ МАЧВАНСКОГА ГОВОРА

ѣ

130. Будући делом шумадијско-војвођанског дијалекта, мачвански говор одликује се екавском заменом ѣ. Има, међутим, извештан број појава о којима треба посебно говорити.

131. Траговима ијекавских насељавања треба сматрати ијекавизме које сам забележио у свих пет места.

а) Веома је чест *вос. sg. дѣјѣше* (Н, Бог., Прич., Бад.), *дѣјѣше* (БП). Разуме се да се јавља и екавски лик *дѣше* (Прич.); у *пот. sg.* само је *дѣше*.

б) *ѣѣ смо стѣали* (Прич.), *ѣѣвојка* (Бад.), *заѣенѣмо* (Бад.), *ѣѣд* (Н, БП, Бог., Прич., Бад.), *ѣѣда* ген. сг. (Бог., Прич.), *ѣѣде* (Бад.), *ѣранѣд* (Бад.), *чѣкунѣд* (Бад.); — *ѣѣраши* (Прич.); — *кѣѣшише* (Прич.).

Разуме се да су ликови *дѣвојка*, *задѣнуши*, *ѣѣраши* чешћи.

Поред *ѣѣд* и сл. исп. и екавске ликове: *јѣдан маѣори дѣда* (Прич.), *дѣш- Кѣја* (Прич.), *дѣдови* (Бад.), *ѣрандѣдови* (Бад.).

с) *мѣѣд* (Прич.) поред чешћег *мѣдвед*.

д) Императ. *сѣѣи* (Прич.) настао је према инф. *сеѣѣи*. Лик *сѣди* знатно је чешћи.

е) Поред чешћег *Бѣљина* (Бад.), *из Бѣљинѣ* (БП), *у Бѣљину* (Бад., БП) забележио сам и *Бјѣљина* (Бад.). Лик *Бјѣљина* (: *Бѣјѣљина*) несумњиво је настао под екавским утицајем као извесне врсте деформација лика *Бѣјѣљина*.

ф) У Мачви се говори: *као гѣѣ* (Прич., Бад.), *кѣгоѣ* (Бад.), *како ѣи гѣѣ сѣѣе ѣска* (Бад.), *ѣѣгоѣ* (Бад.), *ѣѣо гѣѣ знам* (Бад.). Али исп. и: *кад гѣд* (Бад.).

Сем ликова *дѣјѣше*, *ѣѣд*, *кѣгоѣ*, који су нешто чешћи, остали се ијекавски ликови јављају првенствено код старијих особа.

132. Слично као и у ијекавским говорима, и у мачванском говору вокал ѣ стојећи испред *ј* и иза *њ* рефлектира се у некојим категоријама у *и*.

а) Прегледаћемо, најпре, ситуацију у коренима глагола *дѣѣати*, *грѣѣати*, *смѣѣати*, *сѣѣати*, *вѣѣати*.

Доследно **џ** > **и** у гл. додџати: *додџаџи* (Бад.), *додџа* (Прич.), *додџа се* (БП), *додџа* (БП), *додџа* (БП), *додџа ми* (Прич.), *додџаше ми* (Бад.), *додџо* (Прич.), *додџало* (Бад.), *додџали* (Бад.), *додџавџа* (Н).

У осталих глагола има примера и са **е** < **џ** и са **и** < **џ**:

α) *грџе* (Прич.), *згрџо* (Н), *огрџе* (Бад.), *огрџше* (Прич.), *сгрџо* (Прич.), *идогрџемо* (БП), *идогрџала* (Прич.); — *смџем* (Прич.), *смџеш* (Бог.), *смџе се* (Прич.), *смџу се* (Прич.), *смџу* (БП), *смџали* (Н, Прич.), *засмеја се* (Прич.), *засмејо се* (Прич.), *насмеја* (Прич., Глушци Бог.), *насмејемо* (Прич.), *насмејала* (Прич.), *у смеј* (Н); — *сџаџи* (Прич.), *сџеш* (Прич.), *сџано* (Прич.), *сџани* (БП), *сџаџи* (Н), *сџаџо* (Бог.), *сџо* (Н), *сџало* (Бог.), *сџали* (БП, Бог.), *идсејеш* (Прич.), *идсејо* (БП), *у сџаџу* (Бад.), *сејачице* (sic!) (Бог.); — *вџаџи* (Бад.), *вџем* (БП), *вџе* (Бад.), *вџемо* (Бад.), *вџу* (Бад.), *вџали смо* (Н, Прич.), *вџ* (Бог.), *извџ* (Бог.), *идровџе* (Н), *идровџ* (Бог.), *развџавало* (БП), *развџавџа* (Бад.).

β) *грџе* (Бад.), *грџо сам се* (Бад.), *нагрџаџи* (Бад.), *огрџеш* (Бад.), *угрџе* (Бад.); — *смџе* (Бад.), *смџала* (Бад.), *исмџеш* (Бад.), *смџаџа* (Бад.); — *сџе* (Бад.), *сџали* (Бад.), *сџано* (Бад.), *засџано* (Бад.), *идсије* (Бад.), *идсијемо* (Бад.), *идсијали* (Бад.), *сџаџе* (Бад.), *сџачџа* (Бад.).

Као што се види из примера ликове са **и** < **џ** забележио сам само у Бадовинцима, у којима, међутим, има и ликова са **е** < **џ**. Овом особином, дакле, мачвански се говор не приказује као јединствена целина.

б) У Причиновићу сам забележио *лелџа* × 2.

с) Према *није* = *није* у мачванском је говору, као и у књижевном језику: *нисам*, *ниси*, *нисмо*, *нисше*, *нису*.

Доследни су такође облици аориста *биџаде*, *биџаде*.

д) Доследан је у Мачви компаративни наставак *-ији* (*сџариџи*).

е) Такође је доследно *ди* (према *ди је* и сл.), *дџгод*. Исп. и: *ниди* (Прич., Бад., БП), *неди* (Бад., БП), али и: *нигде* (Прич., Бад.). Међутим, само кажу: *овде*, *овдека*, *овдена*, *овде* и сл. Примери с ликом *ђе* (в. т. 131 б) забележени су од најстаријих објеката.

ф) Говори се: *Биџград* (Н, БП, Бад.), *грџиџа* (Прич., Бад.). Али исп. и *Бедград* (Прич.), *Беџград* (Прич.).

г) Поред *гњџдо* (Прич., Бог.), забележио сам: *гњџдо* (Бог., Бад.), *гњџдара* (Бог., Бад.).

Али је веома значајно да је према ијекавском *умију* (3. пл. през.) у Мачви доследно *џми* (в. т. 416. и 556).

133. Постоји узајамни утицај префикса **пџ-** и **џи-**.

а) Граф. **пџ-** > **џи-** у великој већини случајева: *Преображџа* (Бад.), *џрџава* (Прич., Бад.), *џрџица* (Прич.), *џрџез* (Прич.), *џрџимена* (Прич.), *џрџацио* (Прич.), *џрџишџем* (Прич.), *џрџезџена* (Прич.), *џрџезо се* (Прич.), *џрџрџа* (Прич.), *џрџоџе* (Прич.), *џрџо*

О глаголима VII врсте типа видѣти в. т. 472. поглавља о глаголским основама.

137. Глагол *видѣти* гласи у Мачви *видѣти* и *видиѣти*. Али сам у Причиновићу записао и реч *вѣдло* („жижа“) која показује да на овом терену постоји познати однос корена *вид-*: *вѣд-*.

138. Место исконскога *и* стоји *е* због утицаја ликвидних сонаната р одн. л у овим примерима: *Дреница* (Бад.) (поред *Дриница* — Бад.), *на клѣники* (Прич.), *кдлеба* (БП), *кдлебѣ* (БП), *у кдлебу* (Бад.), *у кдлеби* (Прич., Н), *кдлебе* (Прич., Бад.), *најмишња кдлебица* (БП), *кдлебицу* (Бад.), *кдлебице* (Н), *колебарак* (Прич.), *лѣница* (Бад.) (поред *линију* — Прич.) (в. слично тумачење код Ившића, Rad 196, 166—168).

У овим примерима стоји *е* м. и због утицаја билабијалног сонанта м: *комѣсица* (Прич., Бад., БП), *Мѣокѣс* (Прич.), *Медницу* (БП), *не сем-идишишѣм* (Прич.).

Пример *сеиуѣица* (Прич.) може се тумачити дисимилацијом високих вокала (*и* : *у* > *е* : *у*).

Сем тога, већина примера наведених у овој тач. стране су речи, а у говорима српскохрватским често м. *и* долази *е* у страним речима.

РЕДУКЦИЈЕ ВОКАЛА

139. Карактеристичне су у мачванском говору неуопштене али врло честе редукције вокала. Оне могу бити: *йойијуне* и *делимичне*.

Прегледаћемо најпре примере за *йойијуну* редукцију вокала који се налази у слогу *иза акценѣа*. Квалитет и квантитет акценѣованог слога не утичу ни у ком погледу на ову појаву.

140. Најчешће се редукује вокал *и*.

а) *иза* кратког узлазног акценѣа: *из Бадѣвнѣѣ* (Прич.), *брѣѣ* (Прич.), *йо граднама* (Прич.), *кдбла* (Прич.), *кдблу* (Прич.), *с кдблом* (Прич.), *у средни града* (Прич.), *средном* (Прич.), *сиѣвна* (Прич.), *Турѣна* (Прич.), *шарѣвне* (Прич.), *вдлкѣ* (Прич.), *видиши* *кдлкѣ је* (Прич.), *идлкѣ* (Прич.), *да видѣ* (Бад.), *узмали* (Прич.), *узмѣ* (Прич.), *шѣл друѣѣга* (Прич.), *Живѣднов* (Прич.), *Вѣлѣки йѣшак* (Прич.), *с вѣлѣким ѣѣкиѣм* (Прич.), *о вѣлѣкѣй шивѣиѣки* (Прич.); —

исѣрайла (Прич.), *наѣравла* (Прич.), *идѣсѣли* (Бад.), *сѣсѣавло* (Прич.), *увѣила* (Прич.), *увѣило* (Прич.), *усѣав де* (БП), *зѣбѣравла* (Прич.), *зѣѣудла* (Прич.), *зѣѣтовла* (Бад.); —

зѣ Миѣровѣу (БП); —

извѣлѣчмо (Прич.), *уйѣуѣмо се* (Прич.), *йѣ ја б лѣгла* (Прич.);

б) *иза* дугог узлазног : *у Јѣѣѣиѣна кѣѣни* (БП), *куѣла* (Прич.), *мѣсла* (Прич.), *одѣјло* (Прич.), *йѣѣѣли* (Прич.), *йосѣуѣла* (Прич.), *йродѣѣжла* (Прич.), *йродѣѣжли* (Прич.), *радла* (Прич.), *сиѣрѣмла* (Прич.), *сиѣуѣиѣ* (БП), *уйѣйрѣѣбла* (Бад.), *врѣйла* (Прич.), *врѣйли* (Прич.);

с) иза кратког силазног: *ако ћеш м бӣӣ ӣроводацӣја* (Прич.), *оне ћу бӣӣ скљӣље* (Прич.), *гдднѣ* (Прич.), *ӣрѣсце* (Прич.), *вд̄лако* (Бад.), *кд̄лако* (Бад.), *нд̄лки* (Прич.), *вѣлка* (Прич.), *вѣлке* (Прич.), *скљила* (Прич.), *сѣрѣмли* (БП); —

кљкавица (Прич.), *мѣрдевне* (Прич.), *за Мӣӣровцу* (Прич.), *ӣдузма* (Прич.), *не̄колко* (Прич.), *ка̄ко с ӣӣ мд̄гд̄* (Прич.);

д) иза дугог силазног: *дѣл се* (БП), *ако бљде ш̄ӣа̄, ӣӣ м јави* (Прич.); —

ӣрӣча мен Во̄ја (Прич.); —

мӣ б р̄ади бӣли водѣ да ӣӣјемо (Прич.), *Тд̄мићу ӣӣ с сл̄б* (Прич.).

е) За ове примере може се рећи или да се у њима јавља наставак *-ма* или да су настали редукцијом вокала *и*: *кд̄њама* (Бад.), *за ко̄њма* (БП), *на̄ ко̄њма* (Бад.), *ӣо кључад̄ма* (БП), *зљбма* (Бад., Н).

141. Примери за редукцију вокала *е*.

а) иза кратког узлазног: *дд̄чка̄* (Прич.);

б) иза дугог узлазног: *ӣосавӣовала* (Прич.), *ӣљд је љдарио* (Прич.);

с) иза кратког силазног: *љ мене* (Прич.), *за мене* (Прич.), *в̄ӣӣ ӣљӣа* (Прич.); — *ш̄ӣа̄ ӣе с ӣӣчѣ* (Прич.);

д) иза дугог силазног: *ѣӣ ка̄ж Рљжѣ ӣљ* (Прич.).

142. С обзиром на то да глаголи типа *видѣӣти* могу у Мачви гласити и *видӣӣти* и *виде̄ӣти*, није јасно да ли је у овим примерима редукован вокал *и* или *е*: *в̄ӣӣ-ӣӣ* (Бад.), *в̄ӣӣћемо* (Бад.), *видла* (Прич.), *видли* (Прич.), *вд̄л-ла* (Прич.), *заглад̄ило* (БП), *жс̄ӣӣти* (Прич.), *жс̄ӣла* (Прич.).

143. Примери за редукцију вокала *а*.

а) иза дугог узлазног: *кас̄ӣи* (Прич., Бад.), *ка̄зла* (Прич., БП), *с̄ӣавла* (Прич.);

б) иза дугог силазног: *нѣм ӣр̄аво* = 3. sg. praes. (Прич.), *нѣм ко̄ да р̄адӣ* (Прич.).

144. Примери за редукцију вокала *о*.

а) иза дугог узлазног: *а мӣ идѣм за њима* (Прич.);

б) иза кратког силазног: *ѣӣ ка̄ж Рљжѣ ӣљ* (Прич.), *ӣ'ѣӣ в̄ӣӣ* (Прич.), *ка̄к сам дд̄лазио* (Прич.), *ка̄к ћемо* (Прич.), *ӣрд̄киан* (Прич.), *сам ӣӣ јѣј* (Прич.), *ја идѣм ӣѣм* (Прич.).

145. Примери за редукцију вокала *у*.

а) иза кратког узлазног: *кљӣса* (Прич.), *двд̄а* (Прич.); — *не̄дељ да̄на̄* (Прич.);

б) иза дугог узлазног: *не̄ћ ја ӣрес ӣѣбѣ* (Прич.);

с) иза кратког силазног: *ӣд̄чӣали* (БП), *љљӣру* (Прич., Бад.); — *з̄а̄љӣра* (БП), *ӣза̄љӣра* (Прич.).

146. С обзиром на то да глаголи III врсте поред чешћег инфинитива на *-нуӣти* могу имати и инф. на *-нӣӣти*, није јасно да ли је у овим

примерима редукован вокал *и* или *у*: *сва̀нло* (Прич., Бад.), — *изгнџла* (Бад.), *изгнџло* (Прич.), *йдогнџло* (Бад., БП); — *крѣнџли* (БП), *окрѣнџла* (Прич.); — *скйџнџи* (Прич.), *скйџнџли* (Бад.).

147. Досада је било речи о потпуној редукцији вокала *и* иза акцента. У мачванском говору, међутим, вокали се могу редуковати и у слогу испред акцента. Примери нису тако бројни као иза акц., али ми се чини да ни овде акценат не утиче на ову појаву.

148. Примери за редукцију вокала *и*.

а) испред дугог узлазног акцента: *ако б на̀род* (Бад.), *граднџи* (Бад.), *йе(џ) дна̀ра* (Прич.), *офцѝре* (Бад.), *је с ила̀џио* (Прич.); — *лекџимџиџу* (Прич.);

б) испред кратког силазног: *је с вѝдио* (Прич.).

149. Примери за редукцију вокала *е*:

а) испред кратког узлазног: *Рѐмиџа* (Бог., БП), *с леџрико* (Прич.), *човчанскџ* (БП), *којку̀да* (Прич.), *најда̀рџед* (БП);

б) испред дугог узлазног: *Рѐмиџи* (Н, БП).

150. Примери за редукцију вокала *а*.

а) испред кратког узлазног: *сѝфрагџанскџ ка̀џа* (Прич.);

б) испред дугог узлазног: *двока̀џу* (Прич.).

151. Примери за редукцију вокала *о*.

а) испред кратког узлазног: *со̀вџа* (Прич., Бад.), *со̀вџине* (Прич., Н, БП, Бад.), *џџич* (Бад.);

б) испред дугог силазног: *ак нџма̀џе* (Прич.).

152. Немам примера за потпуну редукцију вокала *у* у слогу испред акцента.

153. После потпуне редукције вокала настају разне гласовне појаве. Прегледаћемо их у овом одељку зато што су оне увек подстакнуте потпуном редукцијом вокала. Треба, међутим, нагласити да, као што потпуне редукције вокала нису уопштена појава, тако ни последице њихове нису уопштене. Одавде је јасно да ми све последице потпуне редукције вокала и не можемо приказати у овоме раду јер су оне разноврсне и веома бројне као и саме редукције.

154. Именица *чича* кад стоји уз лично име често се изговара *ча*: *ча-Ла̀за* (БП), *ча-Лу̀кине ко̀лебџ* (БП), *ча-Ма̀рков* (БП), *ча-Мѝладин* (Н), *ча-Мѝловџне* (Бад.), *ча-Сѝџанисав* (БП). У питању је процес: *чича* > *ча*.

155. Именица *џриџа̀џељ* кад стоји уз лично име изговара се при бржем говору *џриџ*: *џриџ-Мѝко* (Прич.). Редукују се, дакле, читави слогови. Слична редукција читавог слога долази и у примеру који се често чује: *ко̀ма̀нџи-дџџџиџџе*.

172. Примери за делимичну редукцију вокала *e*.

а) иза кратког узлазног акц.: *нед^ељу* (Прич.), *изг^ор^ело* (Прич.), *ош^ераше* (Прич.);

б) иза дугог узлазног акц.: *нар^едник* (Прич.), *в^о-д^ека* (Прич.), *ов^оека* (Прич.), *ов^оена* (Прич.);

с) иза кратког силазног акц.: *дв^а м^ес^еца* (Прич.), *з^ач^еш^лали* (Прич.).

Примери са $e > \varepsilon$: *ош^ер^а* (Прич.), *у^мела* (Прич.); — *з^а н^ага* (БП).

173. За делимичну редукцију осталих вокала имам мали број примера:

вокал *o*: *ш^ре^шмо* (Прич.);

вокал *y*: *на о^кки* (Прич.); *ш^ира* (БП).

174. Забележио сам само ова два случаја делимичне редукције вокала *и* и *ис* пред акцен^та: *ш^о н^ашем об^чају* (Прич.), *град^ница* (Прич.).

ХИЈАТ

175. Карактеристичне су ове појаве у хијату:

- контракција вокалских група;
- елизија вокала;
- уметање секундарних сонаната.

Контракција вокалских група

176. У радн. глаг. прид. доследно је спроведена контракција завршне групе *-ao > -o* уколико на првом вокалу нема акцен^та:

б^еж^о (Прич.), *ч^ув^о* (Прич.), *г^либ^о* (Прич.), *д^дди^о* (Прич.), *д^дш^о* (Прич.), *из^аш^о* (Прич.), *ш^мо* (Прич.), *ш^ек^о* (Прич.), *ис^прод^ав^о* (Прич.), *ш^ио* (Прич.), *ј^ав^ло се* (Прич.), *к^аз^о* (Прич.), *н^аз^во* (Прич.), *наш^ис^о* (Прич.), *наш^о* (Прич.), *д^бр^о* (Прич.), *ош^аж^о* (Прич.), *д^ст^ио* (Прич.), *д^иш^о* (Прич.), *ош^иш^о* (Прич.), *ш^иш^о* (Прич.), *ш^дст^ио*, *ш^дч^о* (Прич.), *ш^дш^о* (Прич.), *ш^ред^о* (Прич.), *ш^рш^ио* (Прич.), *ш^рб^об^о си* (Прич.), *ш^рош^о* (Прич.), *ш^уш^ов^о* (Прич.), *ш^аст^ио* (Прич.), *ш^азн^о* (Прич.), *ш^ас^ец^о* (Прич.), *ш^кр^ес^о* (Прич.), *ш^меј^о* (Прич.), *ш^ук^о га* (Прич.), *ш^заш^о* (Прич.), *ш^уш^ер^о* (Прич.), *ш^ал^о* (Прич.), *ш^лад^о* (Прич.), *ш^асмеј^о се* (Прич.).

177. Контракција завршне групе *-ao > -o* постоји под истим условом и код именица: *к^аб^о* (Прич., БП), *к^дш^о* (Прич.), *ш^еш^ио* (БП), *ш^дс^о* (Прич., БП), *ш^исо* (БП, Н).

178. У радн. прид. контражује се и група *-eo > -o* под истим условом, али недоследно:

а) *д^дн^о* (Прич., БП), *з^аш^уо* (Прич.), *ш^изн^о га* (Прич.), *д^дв^о* (Прич.), *ш^иш^о* (БП), *ш^ред^уш^о* (Прич.), *ш^рзн^о* (Прич.), *ш^уш^о* (Прич.);

б) *dòveo* (Прич.), *dòneo* (Бад.), *zàseo* (Прич.), *ýrdveo* (Прич., БП), *сýрðвео* (Прич.).

179. И контракција (под истим условом) завршне групе *-uo > -o* у радн. гл. прид. такође није доследна:

а) *ба̀но* (Прич.), *мѐио* (БП), *мр̀дно* (Н), *на̀грно* (Прич.), *одв̀рно* (Прич.), *окр̀ено* (Прич.), *ýд̀гино* (Прич., Бад.), *ýд̀гино* (БП), *ýр̀ено му* (Прич.), *скý̀но* (Прич.), *скр̀ено* (Прич.), *вѝкно* (Прич.), *зàбо* (Бад.);

б) *јау̀кноу* (Прич.), *ко̀ра̀кноу* (Прич.), *кр̀ено* (Прич.), *мѐиуо* (Прич.), *осв̀ануо* (Прич.), *ош̀каноу* (Прич.).

180. Завршна група *-ио* у радн. гл. прид. не контрахује се уопште.

181. У средини речи група *-ао-* двојачко се контрахује: а) *-ао-* > *-о-*; б) *-ао-* > *-а-*: а) *кро̀з вра̀йица* (Прич.), *со̀ник* (Прич.), *со̀нице* (Прич.), *са со̀ницама* (Прич.); б) *ра̀ник* (Прич., БП), *на̀коло* (БП), *у̀на̀коло* (БП, Прич., Бад.), *на̀йако* (Бад., Прич., БП).

182. Везник као јавља се у овим ликовима:

а) *гò* као *ýр̀си* (Прич.);

б) *кò* у *кòшлу* (Прич.), *ко̀ћа̀ги* (Прич.), *кò свѝње* (БП);

с) *мѝри скоро ка и бòсма̀к* (Прич.), *са̀м ѝи́ је́ј ка̀ ко̀ш-сво̀је кù̀ће* (Прич.), *са̀мо ја́ја ѝйјý ка̀ свр̀а̀ке* (Прич.), *ка и на̀ше дèвòјке* (Прич.), *ка̀ и у̀ на̀с* (Прич.), *ѝма̀ ка̀ и́ ја̀* (Прич.), *ка̀ ѝс ка̀це* (Прич.), *ка̀ ѝ о̀ва́ј вà̀гòн* (Прич.), *ка̀ ѝво̀ја* (Прич.). Овде, дакле, *ао > а*;

д) *ра̀ди к̀и кò̀н* (Прич.), *дòбра к̀и лè̀бац* (Прич.), *ýр̀дсѝа к̀и нò̀ћ* (Прич.), *ки д̀сѝла сý̀рвна* (Прич.). Ившић лик *ки* доводи у везу са *ко и*, наглашујући: „... може се тумачити тако, што се *о и*, „ко *и*“ *asimiliralo vokalа и*“ (Rad 196, 184). Пре ће бити да је *о* елидирано, а *к’ + и > ки*.

183. У примеру *мѝбо̀ћи* (Бад.) *-ои-* > *-о-*. У примеру *н̀иво* (Н) *-ио-* > *-и-*. У примеру *гор̀гине* (Бад.) *-ео-* > *-о-*.

Елизија вокала

184. Чешће се елидира први вокал.

а) В о к а л *и*: *ка̀и-смо б̀ил’ у̀ ѝољу* (Прич.), *јес’ у̀и́сò га у̀ шкòлу* (Бад.), *у̀ ливад’ у̀ бари* (Прич.), *мѐи’ у̀ ѝеи* (Прич.), *ѝдòлуб у̀ р̀уку* (Бад.);

б) в о к а л *е*: *н’у̀мèм* (Бад.), *н’у̀мèш* (Прич.), *н’у̀мè* (Прич.), *н’у̀му* (Прич.), *нòд’ у̀ о̀нòј* (Прич.), *жèна с д̀ицѝе* (Прич.), *да с’ у̀бицý* (Прич.);

с) в о к а л *а*: *нè̀ће она д’ è̀дè* (Прич.), *д’ ѝдèм* (Прич.), *д’ ѝдèм* (Бад.), *д’ ѝдèш* (Бад.), *д’ ѝдè* (Прич., БП), *д’ ѝдèмо* (Прич.), *д’ ѝзбицý* (Прич.), *д’ ѝма* (Прич.), *д’ ѝскочì* (Прич.), *д’òбл̀ачмо* (Прич.), *д’у̀бицè* (Прич.), *òј д’ у̀змèм* (Прич.), *д’òбр̀а̀здìмо* (Прич.), *д’ус̀и́ајè* (Прич.), *нèк’ иде* (БП), *и’ èи*

виш (Прич.), *и'имѧ* (Прич.), *и'имѧ* (Прич.), *и'и он* (Прич.), *и'онда* (Прич.), *дће и'дће* (Прич.), *и'узми* (Прич.), *и'узѡ* (Прич.), — *зусѡстављени* (Н), *сѡишѡили* (Прич.);

d) вокал о: *ак' имѡи* (Прич.), *ак' имѧ* (Прич.), *ен' имѧ* (Бад.), *кдлик' имѡи* (Прич.), *иддѡвено* (Бад., БП), *ипрек' дбале* (Прич.), *сам' дно* (Прич.), *шѧк' и' шѧко* (Прич.);

У примерима *ен иш вѡдѧ* = ено видиш воде (БП), *еи иѡи* = ето видиш (БП) најпре је редуковано в (у интервокалном положају) а затим дошло до елизације.

е) вокал у: *у шѡм сѧл' имѧ* (Прич.), *биле с' и дне* (Прич.), *шиѡ с' двѡ крѧвѡи ирѧзни* (Прич.), *дѡ с' ѡвце* (Прич.), *ја ѡ' умрѧи* (Прич.).

185. Елизија другог вокала ређа је.

а) вокал а: *ни ѡиѡднѡа* (Прич.);

б) вокал о: *у вом сѧлу* (Бад.), *у воме* (Бад.), *у ву нѧ-дељу* (БП), *у вој рѡци* (Бад.), *у во ѡше* (Бад.), *нѧ нѡј сѡрѧни* (Прич.), *у нај крѧвѡи* (Прич.), *у нај илѡу* (БП), *у ног* (Прич.), *у нога* (Прич.), *нѧ нѡм свѧшу* (Прич.), *зѧ нѡ јѧбуку* (БП), *у ну чѧшу* (Прич.), *нѧ нѡј сѡрѧни* (Прич.), *у нѡј мѧгли* (Прич.), *у нѡј мѧли* (Прич.), *у но време* (Бад., Прич. × 2), *у но ѡше* (Прич.), *у на кѡла* (БП), *и' нако* (Бад.), *и' нако ме смѧћѧ* (Прич.), *иѧ нѧа* (БП).

Овде ћемо навести и ликове: *вѧмо* (Прич. × 7), *намѡкар* (Прич.), *нѡнѧмока* (Н), *унамокар* (Прич.); — *номѧдне* (БП); — *вѧкѡ* (Прич. × 8), *вѡлкѡ* (Прич.), *накѡ* (Бад. × 2, Прич. × 6, БП), *накѡу ѡеш* (Прич.); — *нѡлки* (Прич.), *нѡлке мѡке* (Бад.), *нолѡшнѡи* (Прич.). Мислим да су ови облици настали елизацијом у ситуацији: *и онако* > *и нако*. Доказ: примери *нѧ нѡм свѧшу*, *и' нако ме смѧћѧ* и сл. који су наведени горе.

Умѧњање секундарних сонанѡа

186. Уколико се на првом од два вокала завршне вокалске групе у радн. глаг. прид. или у сличним категоријама налази акценат, хијат се или задржава или уклања секундарним сонантом.

а) *дѡо* (Прич.), *јѧо* (Прич.), *смѧо* (Прич.); — исп. и: *снѡу* (Прич.);

б) *дѧвѡ му* (Прич.), *звѧво* (Прич., БП), *знѧво* (БП), *имѧво* (Бад.), *крѧвѡ је* (Бад.), *сѡѧвѡ* (БП); — *јѧвѡ* (Прич.), *јѧво* (БП), *ѡдвѧво* (БП), *иѡјево* (Прич.), *иѡјѧво га* (Бад.), *срѧвѡ* (Прич.), *шѧвѡ је* (Прич.), *узево* (Бад.); — *зѧсѡво* (БП), *чѡво* (БП, Прич.).

Исп. и: *кѧво* (Бад.), *снѧвѡм* (Прич.); — *цѧво* (Бад., БП); — *иѡ-вођѧни* (Прич.); — *ѧвѡиѧ* (Прич.), *снѧвоу* (БП). Само сам једном забележио *зѡ* (Прич.). — У примеру у *Нѡђѧву* (Прич.) стоји в м. ј.

187. У сантхију развијање секундарних *v* и *j* није обавезно: *давли* (БП), *око давлијѐ* (Прич.), *у давлију* (БП), *у давлији* (Прич.), *у усџа* (Прич.), али: *у дављију* (Прич.), *у дављији* (Прич., Бад.), *у дадју* (Бад.). Исп. и: *дабѣ им било* (Прич.), али: *ддчекѣ њи* (БП).

ОСТАЛЕ ГЛАСОВНЕ ПОЈАВЕ

Вокали

[**188.** Не треба, разуме се, доводити у везу са полугласницима чињеницу што се у Мачви поред обичнијега *ндѣас* говори и *ндѣос* (БП × 2, Н × 2). Лик *ноѣос* може се тројако тумачити.

Прво. Форманс *-ос* могао је доћи према *јуџџос*.

Друго. Вокал *о* м. а могао је доћи према адв. *ндѣом*.

Треће. Ј. Вуковић је у Пиви и Дробњаку нашао лик *ндѣес* (ЈФ XVII 8). Он сматра да је овде *а*, добивено од полугласника, замењено, из посебних физиолошких разлога, са *е*. Можда би се за лик *ноѣос* могло рећи да се развило од *ноѣес* у време шиерња наставака тзв. тврдих основа на тзв. меке: место *-ес*, које је схваћено као наставак меких основа, дошло је *-ос*, као наставак тврдих основа (в. Зборник МС за филолог. и лингв. II 147—148).

189. Вокално *р*. У радном глаголском придеву *р* губи вокалску природу у примерима као што су: *џмрѣ*, *дврѣ* и сл.

Такође *ро* > *ро* у примеру *рѣдѣнк*.

190. Врло ретко вокално *р* губи вокалну службу развијањем новог вокала: *идмрачина* (БП × 2) (што је дошло свакако према *мрак*), *калдрума* (Прич.) (што је дошло свакако према *друм*). У вези с овим да поменем и примере: *засџарѣм крџаре* (Бад.), *ирѣсџерѣм* (Бад.), *ирѣсџеру сламѣ* (Бад.).

191. Вокал *е*. Говори се *лане* и *лани*. У РЈА s. v. *lāni* (lāni) стоји: „По istočnomе govogu glasi lāne“.

192. Према књижевном *јучерашњи* у БП сам забележио *јучѣрашњи*.

193. Постоје само ликови *баграм*, *баграмов*, *баграмовина* (свуда):

194. Говори се *начѣлник* и *начѣлник*. У РЈА је *начѣлник*. РЈА каже да се „По Hrvatskoј govogu i načelnik“ и цитира Н. Симића у N Vj VIII, 109. РЈА такође каже да у Стулићеву рјечнику има и начѣлник „За које се вели, да је из glag. brevijara“ (s. v.).

195. Вокал *а*. Спорадично и пре свега у вези с усненим сугласницима и сонантима артикулација вокала *а* може у мачванском говору постати мало затворенија: *Ивѣнка* (Прич.), *имѣња* (Н), *у магаџину* (Прич.), *мѣјка* (Прич.), *дѣѣнке* (Прич.), *у дѣѣнцима* (Прич.); *мѣли* (Прич.), *мѣсна* (Прич.); *баџи* (Прич.), *имѣмо* × 2 (Прич.), *сѣрѣмѣ га* (Прич.); *идѣмѣн је* (Прич.), *ваѣжно* (Прич.). Понекад се *а* јавља и у вези са *н*:

икса́ну, ра́нли (Прич.). Најзад, у узвицима се *а* јавља свакако због емфазе: *а́јој, ја́ ја́* (свуда).

196. О облику *дйље* в. т. 383. и 384. одељка о облицима.

197. Поред *суи́радџан* (Бад.), говори се и *суи́редџан* (Бад., БП).

198. Говори се *ва́шер* (Бад., Прич., БП), *ва́шѣр* (Прич.) и *ва́шар* (БП).

198а. Према Вукову *идлажсјјник* у Мачви је *идложсјјник* (БП, Бад.).

199. Лик *ддо́ђај* (БП) долази према глаголу *догоди́ти* (ср. РЈА s. v.).

200. Према књижевном *далеко* у Мачви се јавља и лик *долѣко* (Прич. × 6, Бад., БП), *долѣко́ је* (БП); исп. и *иддолеко* (Бад.).

201. Поред *и́ијац* masc., *и́ијаца* fem., забележио сам и *и́ијоц* (Прич. × 2, Н).

202. У примерима *дамношња* (Н), *скдо́рошња* (Н) стоји *о м. а* према *дамно, скдо́ро*.

203. Говори се *мии́рољѣз* (Прич. × 2, Бад.), *мии́рољѣза* (Бад.) и *мии́раљѣз* (Бад.).

204. Према књижевном *чараја* у Мачви је доследно: *чо́рају* асс. sg. (Прич.), *крдѣйкѹ чо́рају* (Прич.), *чо́раје* (Прич., Н, БП, Бад.), *чо́рајѣ* (Прич.). Исп. турско *çorab*.

205. В о к а л о. У овим примерима стоји *а м. о*: *ваде́ница* (Бад. × 2, Бог. × 2, БП) (али исп. и *воде́нца* Н), *јаргдѣан* (Бад.). У лику *мишѣловка* (БП) у питању је асс. *миша*. И у страним речима може се јавити *а м. о*: *најалебна* (Н), *ајѣра́ција* (Н).

206. Забележио сам *е м. о* у примеру *јергдѣан* (Н).

207. Место *о* јавља се (необавезно) *у* у овим примерима: *а́јустѣол* (Бад.), *кума́рци* (Бад.), *кума́рца* (Бад.), *у кумѣдѣију* (Н), *куи́дран* (Прич.). У лику *су́ниѹкрѣи* (Бад.) у питању је датив *сунцу*.

208. В о к а л у. Карактеристични су за мачвански говор ови облици: *и́длмѣч* (БП), *и́длмѣк* (Бад.); *и́длмѣчу* (Бад.), *и́олмѣчио* (Бад.), *раси́длмѣчиш* (Бад.).

Консонанти

209. Л и к в и д е. Према књижевном *без* у Мачви је доследно *брѣз бригѣ* (Прич.), *брѣс кдо́жуа* (Прич.), *брѣз ра́зликѣ* (Прич.), *ни́ брѣш чега* (Бад.), *брѣз ѣзговора* (Бад.), *брѣз га́ђа* (Бад.), *брѣж њѣга* (Н), *брѣси́рага* (БП, Н), *брѣси́ослен* (БП). У РЈА, s. v., пише: „Postanjem je prijedlog prez izjednačen s prijedl. bez tako da je uzeo njegovo b mjesto svoga p“.

210. Говори се: *бри́сиар* (БП × 2, Н), *бри́сиријѣг* (Прич.).

211. Поред *на гѡмиле* (Н), забележио сам и: *грѡмилу* (Прич.), *на-грѡмѡлаће се ѿѣ ѿдрезѣ* (Прич.) (cf. RJA, s. v. и И. Поповића у НЈ н. с. II, св. 5—6, стр. 209).

212. Поред *крѡмѡйѣр* (Бад., Прич., БП) често се јавља и *кѡмѡйѣр* (Прич. × 3, Бад., БП). Исп. *Grundbirne* (немачки).

213. Према латинском *tyrannus* у народном мачванском говору јавља се *ѿиѣрѡнѡсѡво* (БП).

214. Речце *зар, јер* гласе *зал, јел*.

215. Група *-сл-* > *-с-* у личним именима: *Бѡгосав* (БП), *Бѡрисав* (Прич., Бад.), *Дрѡгосав* (Бад. × 4, БП, Н), *Стѡнѡсав* (БП). Исп. једино: *Свѣѿислав* (БП).

216. Говори се: а) *о(ѡ) ѡгљѣ* (Прич., Бад.); б) *ѡгља* (БП), *ѡгљѣ* (Прич.), *ѡгљу* (Бад. × 2), *ѡгљѡ* (БП).

217. Подједнако је у употреби *ѿиѿњѣл* (Бад.) и *ѿиѿњѣр* (Бад.).

218. Према обичном *дурбин, кварѿиѣр* чује се *дѡрбѡл* (БП), *кварѿѿѡл* (БП). И Ившић је у Славонској Посавини забележио случајеве са љ м. р (Rad 196, 190).

219. Према немачком *Tischler* говори се *ѿѿѿѿѡлѣр* (Бад.); према *цивил* забележио сам *ѡѿѡлѣ* (Бад.); према немачком *Schlepp(dampfer)* забележио сам *ѿѡлѣѡ* (Бад.).

220. Обично се говори *баѿѡлѡн* (Прич.).

221. Група *-лв-* > *-в-* у *бѡвани* (БП).

222. Н а з а л и. Група *-нч-* > *-лч-* у *накѡлче* (Прич. × 4, БП × 2).

223. Група *зн-* > *зл-* у *злѡмѣње* (Бад.). — Према *зѡрна* (Вук, Рј.) у Мачви је *зѡрла* (Прич.) свакако дошло према *фрула*.

224. Говори се *болбѡнѣ* (Прич.), *бѡлбѡнска кѡѿѿѡца* (БП).

225. Група *-нк-* > *-њк-* у: *ѿѿѿѡња* (Бад.), *ѿѿѿѡнку* (Прич., БП), *ѿѿѿѡнкѡм* (Бад.); — *ѿѿѿѡња* (БП).

226. Према књижевном *изнуриѿѡи* говори се *ѡзѿѡурени* (БП); *ѡзѿѡурено* (Прич.). — Забележио сам *лѣѿѿѡѿка* (Бог.).

227. Група *мн-* > *мл-* у *млѡго* (Прич. × 4, Бад., БП × 3). Забележио сам и лик *мнѡго* (Прич. × 2).

228. Група *мл-* > *мн-* у: *мнѡд* (Прич. × 2), *мнѡда* (Прич. × 3), *мнѡдо* (Прич. × 2); *мнѡда* (Прич. × 2, БП × 3), *ѡ мнѡда* (Прич.); *мнѡдѡѿ* (Прич.), — *мнѡко* (Прич. × 4, БП × 3), *мнѡка* (Прич.), *мнѡкара* (Прич.). Појава није доследна: *млѡд* (Прич.); *млѡду* (Прич. × 2), *са млѡдѡм* (Прич.), *млѡдин* (Прич.), — *млѡко* (Бад., Прич.).

229. Група *-мл-* > *-мљ-* у: *зѣмља* (Прич. × 3, БП, Бог. — Клење), *зѣмљѣ* (Н, Прич.), *зѣмљѡ* (БП), *грмљавина* (БП). Ни ова појава није доследна: *зѣмљѣ* (Н). Понекад се изговара глас између љ и њ: *зѣмљ-* њу (БП).

- 230.** Група *мњ* > *мъ* у: *сумљу* (Прич.), *сумљив* (Бад.), *сумљам* (БП).
231. Говори се *Дамјановић* (Прич.) и *Дамљановић* (Прич.).
232. У примеру *обрањача* (БП) *мњ* > *њ*.
233. Група *-мји-* > *-ни-* у: *јањийм* (Прич.), *зајанјио* (Бад.), *зајанјиола* (БП), *ујањиио* (Бад.), *јањииљив* (Прич. × 2, БП).
234. У *нуз* (*нуз бунџ* Бад., *нуз Дрину* Бог.) стоји *н* према *низ* (Ившић, Rad 196, 208).
235. Сонант *н* изговара се у речима: *комѣндија* (Прич. × 5), *маињице* (Прич.).

236. Говори се: *ѣрамдеда* (Бад.), *ѣрамдедови* (Бад.).

237. Л а б и ј а л и. Мачвани у већини случајева не познају сугласника *ф*; замењују га са *в*: *вамѣлију* (Прич.), *вамѣлију* (Прич.), *вѣбруѣр* (Прич.), *вѣбруѣра* (Прич.), *вѣлера* (Прич.), *вѣњер* (Прич.), *вѣрецу* (Прич.), *вѣремена* (Бад.), *вермѣнчић* (Бад.), *вѣсаве* (Прич.), *вијакѣр* (Прич.), *на вијакѣру* (Прич.), *вијакѣре* (Бад.), *вијакѣра* (Бад.), *Вѣлѣовић* (Бад.), *вилорѣица* (БП), *вилѣиан* (Прич.), *вѣрѣза* (Бад.), *вишеклије* (Прич.), *вѣлѣму* (Бад.), *ѣар Врѣња* (Прич. × 2), *ко(д) ѣара Врѣње* (Прич.), *врдѣни* (Прич.), *врдѣња* (Прич.), *вруну* (Прич.), *вруница* (Прич.), *кѣвѣ* (БП), *кѣву* (Прич.), *у кѣви* (Прич.), *кѣва* (Прич.), *овиѣира* (Прич.), *овиѣири* (Прич.), *овиѣирски* (Прич.), *ѣелевѣном* (Прич.), *Тувѣић* (БП), *ѣѣвољ* (Прич.), *ѣѣковѣна* (БП), *ѣѣлѣ* (Бад.), *ѣѣдрѣвѣ* (БП), *ѣѣрѣвѣм* (Бад.), *ѣѣрѣвили* (БП).

Сугласник *ф* јавља се знатно ређе: *кафѣ* (БП), *кофа* (Прич.), *сѣфру* (БП), *фѣмилија* (БП), *фѣс* (БП).

238. Према књижевном *јѣиѣи* (: грч. εὐθιως) говори се *јѣиѣина* (БП), *јѣиѣино* (Прич., БП, Н), *јѣиѣине ѣѣре* (Прич.), *јѣиѣинѣице* (Прич. × 3), *најѣиѣинѣице* (Н). Понекад се изговара глас између *ѣ* и *ф*: *јѣѣ-фѣиѣино* (БП). — У РЈА је *јѣкиѣа* а у Ноћају сам забележио *јѣиѣиѣика*.

239. Артикулација сонанта *в* у интервокалном положају није увек стабилна. Забележио сам примере с артикулацијом која се креће ка би-лабијалној: *ѣѣо јѣдан сѣи* (Прич.), — *сѣѣѣаѣ* (Бад.), — *снѣѣу* (Прич.), — *ѣѣѣк* (Прич.), *ѣѣѣк* (Прич.), — *Јѣѣа* (Бад., Прич.), *дрѣѣѣѣ* (Прич.), — *ѣѣѣѣѣ* (Бад.), *њѣѣѣѣѣ* (Бад.), *рѣѣѣѣѣ* (Бад.), — *обѣѣѣѣѣ* (БП), *ѣѣѣѣѣѣ* (Бад.).

Ретко се губи *в* у интервокалном положају: *брѣѣѣѣ* (Прич. × 2), *ѣѣѣк* (Прич.).

Исп. у вези с овим и: *ѣѣѣѣѣ* (Прич.).

240. У групи *-вљ-* сонант *в* се или чува, или је његова артикулација нешто ослабљена или се сасвим губи:

а) *ѣѣѣѣѣѣ* (Прич.), *ѣѣѣѣѣѣ* (Прич.), *ѣѣѣѣѣѣѣѣ* (БП), *ѣѣѣѣѣѣѣѣѣ* (Прич.), *сѣѣѣѣѣѣ* (Прич.), *заѣѣѣѣѣѣѣѣ* (Прич.);

б) *ѣѣѣѣѣѣѣѣ* (БП), *ѣѣѣѣѣѣѣѣѣѣ* (Бад.), *ѣѣѣѣѣѣѣѣѣѣѣ* (Прич.), *сѣѣѣѣѣѣѣѣѣѣѣ* (Прич.);

с) *јабуке дѣлаке* (Н), *досѣла̄ се* (Бад.), *досѣла̄ено* (Прич.), *изба̄ла̄ши* (Бад.), *на̄ба̄ла̄ се* (Прич.), *на̄ба̄ла̄б* (БП), *на̄зра̄ла̄* (Прич.), *на̄йра̄лену* (БП), *на̄сѣла̄ено* (Прич.), *дѣра̄ла̄мо* (Прич.), *досѣла̄* (Прич.), *досѣла̄ене* (БП), *дѣйра̄ла̄* (Прич.), *идсѣла̄ен* (БП), *сдсѣла̄а̄ју се* (БП), *зѣба̄ла̄ју* (Прич.).

241. У групи *-вл-* сонант *в* се такође или чува или губи:

а) *Вла̄јка* (Бад.), *извл̄ач̄мо* (Прич.);

б) *Ла̄ја* (БП), *Лас̄ѣа* (Прич.), *Лас̄ѣимѣр* (БП), *Лас̄ѣин* (Прич., БП), *ѣосла̄чио* (Прич.), *Ла̄димѣра̄ца̄* (Н).

242. Група *вн > мн* у: *бр̄мна* (БП), *рам̄ница* (БП × 2), у *рам̄ници* (БП), *зѣмну* (БП), *зѣм̄нӣе* (БП), *да̄мно* (Прич., Н × 2, БП × 3, Бад.), *да̄мно* (Бад.), *да̄мнош̄на* (Н), *да̄мно* (Прич.). Понекад се изговара глас између *в* и *м*: *да̄в-мно* (Прич., Бад.). Појава није доследна: *бр̄вно* (БП).

243. Говори се: а) *гӯмно* (Прич., Бад. × 3, БП × 3), у *гӯмну* (Прич. × 2, БП) и б) *гӯвно* (БП).

244. Група *-вѣ- > -мѣ-* у: *Ра̄м̄ѣ* (Прич. × 2, Бад., БП × 2), код *Ра̄м̄ѣа* (Бог. — Глушци), *јӯ Ра̄м̄ѣ* (Прич.), на *Ра̄м̄њу* (БП, Н); — *гла̄м̄ѣа* (БП), *гла̄м̄ѣ* (БП). Али исп. и *Ра̄в̄ѣ* (БП).

245. У примеру *ѣрезм̄ѣнӣѣ* (Прич.) *в > м*.

246. Губљење *в* констатовао сам у овим случајевима: *рѣш̄кѣ* (Прич.), *рѣш̄ку* (БП), *бр̄ѣска* (Бад.); — *грӯда* (Прич.), *угрӯда се* (Бад.), *да се грӯда̄* (Бад.); — у *мѣч̄арном крају* (Прич.).

247. Поред *мр̄ѣва̄ц* (Прич.), *мр̄ѣва̄ца* (Прич.) у Мачви се говори: *мр̄ѣа̄ц* (Прич.), *мр̄ѣа* (Бад. × 2, Прич. × 2, БП); исп. и: *мр̄ѣачк̄а кѣла* (БП). Решетар је *мр̄ѣа̄ц-мр̄ѣа* нашао у Дубровнику а *мр̄ѣа̄ц-мр̄ѣа̄* у Прчању (Der. štok. Dial. 150).

248. У Мачви се говори доследно *вр̄ба̄ц*. Али сам од осамдесет петогодишњег Алексе Љубинковића из Банова Поља чуо у два маха *бр̄абӯла*.

249. Место *в* стоји *ј* у глаголском прилогу прошлом: *ѣдш̄а̄ј ѣр̄ѣсѣанѣшӣѣу* (Прич.), *ѣдш̄а̄ј Сѣла̄ѣшу* (Бад.), *ѣдш̄а̄ј Др̄ѣни* (Бад.), *ѣдш̄а̄ј* (БП). Ова је појава један од доказа да глаголског прилога нема у језичком осећању Мачвана.

250. Иницијална група *ѣш > ш*: *шѣница* (Бад., Прич., БП). Чује се, међутим, и: *ѣшѣница* (Бад., Прич.).

Иницијална група *ѣс > с*: *сјӯѣ* (Бад.), *сјӯѣш* (Бад.), *сјӯју* (БП), *дѣа̄ки сѣва̄ч* (Бад.). Чује се, међутим, и: *ѣсјӯѣ* (Бад., Прич. × 2), *ѣсѣвали* (БП), *дѣсова* (Прич.).

Иницијална група *ѣч > ч*: *чѣла* (Прич.), *чѣлу* (Прич.), *чѣле* (Бад., Прич.).

Иницијална група *ѣш > ш*: *шѣѣ* (Бад., Прич.), *шѣѣѣа̄* (Бад.).

Као што се види, експлозивно *ѣ* доследно се губи испред експлозива, а испред спيرانта његово губљење није доследно.

264. Велари. Гласа *x* нема у мачванском говору: *ѣкиѣрѣ* (Прич.), *грѣ* (Бад.), *кѣжу* (Прич.), *мѣ* (БП), *рѣѣк* (Прич.), *сѣрѣ* (БП), *шѣбу* (Прич.), *ѣода* (Н), *Влѣ* (Н), *на вѣу* (Прич.), *вѣови* (Бад.); *ѣшѣр* (Прич.), *дѣј Вѣко*, *мѣло лѣднѣ вѣдѣ* (Прич.), *у Оѣино село* (Прич.), *дѣиѣиѣи* (Прич.), *дѣиѣио* (Прич.), *дѣиѣиѣм* (Прич.), *дѣиѣи* imp. (Прич., Бад.), *зѣиѣиѣи* (Бад.), *зѣиѣиѣм* (Бад.), *ѣзданѣ* (Прич.), *наѣнули* (БП), *знѣш ѣиѣ кѣко је ѣѣ кад-се скѣѣ народ у ѣвлиѣу* (Прич.).

265. Каткада место *x* долази *k*: *грѣкѣвѣ* (Бад.), *са ѣскодом* (БП), *кѣднѣк* (БП × 2, Прич.), *кѣднѣка* (Прич.), *у кѣднѣку* (Прич.), *крѣбрѣсиѣ* (Прич.), *за крѣну* (БП), *Микѣило* (Прич.), *ѣрѣкод* (Бад., Прич.), *рѣскодима* (Прич.), *сѣѣѣкѣѣ* (Прич.), *вѣздѣука* (БП), *у вѣздѣуку* (БП); *крѣбѣр* (Прич. × 2), *крѣбри* (Прич.), *ѣрѣкоднѣо* (Бад.); *дѣрѣѣѣм* (Бад.), *зѣкѣѣвѣ* (Бад.), *крѣбрѣ* (Прич.), *ѣрѣководѣла* (Бад.), *кѣѣла* (Н).

У лику *сирѣмаѣку* (Н) у питању је суфикс *-ак*, према нпр. *ѣѣнѣк* (в. Ившић, Рад 196, 198).

266. Хијат који настаје губљењем *x* уклања се често гласовима *v* или *j*: *ѣѣвѣр* (Прич.), *Миѣѣило* (Прич.).

Интересантне су појаве које том приликом настају код неких именица.

Према, нпр., *кѣжуви* (Прич.), *кѣжѣвѣ* (БП), *кѣжѣвѣр* (Прич.) забележио сам и ном. sg. *кѣжѣв* (Прич.).

Nom. sg. *снѣ* (Прич.) настао је контракцијом (*снаха > снаа > сна*). Од именице *снаха* забележио сам и облике у којима је задржан хијат а исто тако и облике и са *v* и са *j*:

α) *снѣу* (Прич.), *снѣѣм* (БП);

β) *снѣвѣ* (Прич. × 2), *снѣви* (Прич. × 2), *снѣѣу* (Прич.), *снѣѣо* (Прич.), *снѣѣе* (Прич.);

γ) *снѣѣѣм* (Прич.).

И од именице *чоха* забележио сам примере и са *v* и са *j*:

α) *чѣва* (Прич., Бад.), *чѣву* (Прич.); *чѣвѣнѣ чѣкѣшире* (Прич.), *чѣвѣнѣ* (Прич.);

β) *чѣѣа* (БП).

Карактеристично је да се *v* развија и код именице *врх*: *врѣѣм* (Прич.).

Код именице *ѣрах*, најпре, има примера са развијањем *j*: *ѣрѣѣѣ* (Прич. × 2). Одатле и *ѣраѣ* (Бад.) поред *ѣра* (Бад.). Сем тога, има примера и са *s* (< *x*, друга палатализација): *ѣрасима* (Бад.), *ѣрѣсѣ* (БП).

267. Уклањање хијата, међутим, није обавезно: *до ѣдѣи ѣѣзуо* (Прич.), *ѣѣѣѣни* (Прич.), *снѣу* (Прич. × 2), *снѣѣм* (БП).

Два иста вокала најчешће се контрахују: *грѣ* 2. sg. (Бад.), *снѣ* (Прич.), *и грѣѣѣѣм се нѣсѣѣѣ* (Прич.), *ѣ ѣѣѣ* (Прич. × 2).

268. Група *xv > α) v, β) ф*:

α) *дѣѣ вѣѣѣ дѣвѣ* (Прич.), *вѣѣѣѣѣѣ* (Прич.), *ѣѣѣѣѣѣѣѣѣ* (Бад.), *ѣѣѣѣѣѣ* (Прич.), *ѣѣѣѣѣѣ* (Прич.);

β) *ѣѣѣѣѣѣ* (Бад.).

269. Група *скј > шй̄: шй̄ѐдй̄ (Бад.), Шй̄й̄й̄й̄р (свуда). О глаголу *искай̄и* исп. тачку 461а. одељка о глаголским основама.

270. Група *кс* > *с* у: *Рдс̄анда* (Бад., Прич.), *кр̄љу Алес̄андри* (БП).

271. Група *кй̄* > *й̄* у *лѐй̄рика* (Прич.).

272. Забележио сам ове примере губљења сугласника *г*: *кӯд Бб(г) да* (врло често као питање), *нй̄ди* (Прич. × 2), *Тув̄ѐй̄й̄* (БП). Али исп. и *кӯд Ббг да* (питање) (Н).

273. Говори се *гӯње* (Прич., Бад.) и *дӯње* (Бад.).

274. С п и р а н т и. На почетку речи сонант *ј* добро се чува: *јѐс̄ам* (свуда), *јаргдв̄ан* (Бад.), *јд̄и* (свуда), *јӯй̄ро* (свуда).

275. Испред *е* јавља се у неким случајевима на почетку речи протетично *ј*: *јѐксер* (Прич.), *јѐксѐр̄а* (Прич.), *јѐксерима* (Бад.), *Јѐва* (Прич.) (поред *Јѐва* Прич.), *јѐ да л га* (Прич.).

276. Познато је да је у многим српскохрватским говорима артикулација сонанта *ј* нестабилна. Тачно стање моћи ће се утврдити тек методима експерименталне фонетике.

У мачванском је говору, најпре, карактеристично губљење *ј* у интервокалном положају испред *и*: *сй̄арй̄й̄*, *блѐй̄*, *драи* (Бад.), *дди дби* (Прич.), *зуй̄* (БП). — У примерима *Илић*, *Тадй̄ћ*, *Тув̄ѐй̄ћ*, *ракй̄ца ији* > *иш* > *й̄*.

У мачванском је говору, затим, нарочито карактеристично губљење сонанта *ј* у сантхију испред *е*:

α) *е + ј + е > е + е*: *свѐ е й̄б* (Прич.), *свѐ ѐдн̄ако е начй̄нио* (БП), *у мене е м̄ала ф̄амй̄лија* (БП). Ипак се не би могло рећи да се у Мачви говори *свѐдно* као у Пиви и Дробњаку (Ј. Вуковић, ЈФ XVII 43). Постоји пауза између *е* и *ѐ* (*ѐ*): *свѐдно*, *свѐдно* (Прич., БП).

β) *а + ј + е > а + е*: *р̄ака е й̄ској̄ана* (Прич.), *на ѐд̄ан* (Прич.), *шй̄д е и к̄ако е* (Прич.), *шй̄дй̄а е се дѐр̄б* (Бад.), *да ѐд̄ем лѐба* (Бад.), *кй̄ша е се дй̄ѐй̄ сй̄усй̄ица* (БП), *да ѐд̄емо* (БП), *вй̄дла га е* (БП). Мислим да пример *д'ѐд̄ѐш* (Прич.) треба овако тумачити: *да јѐд̄ѐш > да ѐд̄ѐш*, а затим елизацијом *д'ѐд̄ѐш* (исп. и *да ѐд̄ѐмо* БП).

γ) *о + ј + е > о + е*: *шй̄д̄ е и к̄ако е* (Прич.), *шй̄д̄к̄о е сй̄р̄ашино ш̄укла* (Прич.), *шй̄но е дсй̄ало* (Прич.), *цй̄шало е б̄ило у грѐдељу* (БП); исп. и *двѐ* (БП).

Карактеристично је да и Милија Станић за ускочки говор наводи само примере у којима је *ј* у сантхију изгубљено испред *е* (ЈФ XXIII 223).

277. Говори се *цй̄гӯрно* (Бад., Прич., БП) и *сй̄гӯрно* (Бад., БП).

278. Према немачком *der Sitz* доследно је: *кдла са два кдња и цй̄цевима* (Прич.) и сл.

279. Говори се: *сй̄грай̄ше* (Прич.), *сй̄грај̄ѐ* (БП), *сй̄грај̄у се* (БП). Али исп. и *й̄грај̄у* (Бад., Прич., БП).

280. Иницијална група *зн* > *н* у *praes. гл. зн̄дй̄и*: *над̄ѐш* (Прич. × 3, Бад. × 2), *на* (Прич.), *наш* (Бад.), *наше* (БП × 2). Појава није доследна: *знам* (Бад.) итд.

281. Према књижевном *звиздајџи* забележио сам: *звиздајџу* (Н).

282. Сугласник *жс > р* у *ргaes.* глагола *мџи*: *мџре* (Прич. × 8, Бад. × 3, БП), *мџрѣ* (Прич.), *нѣ морѣ* (Прич. × 7, Бад., БП), *нѣ морѣ се* (БП), *мџрѣше* (Бад.), *мџру* (Прич., БП), *нѣ мору* (Прич.), *нѣ мору* (БП). Појава, међутим, није доследна: *мџсе* (Прич.), *нѣ можсе* (Бад.), *нѣ можѣ се* (БП), *мџсу* (Прич.), *нѣ можу* (Прич.).

283. Говори се *вџбу* (Прич.), *на вџбу* (Прич.), *на вџбу* (БП), *вџби* (БП), *у вџбам* (Прич.); — *ибун* (БП), *ибунови* (Прич.).

Поред *мџандаре* *ass. pl.* (БП) говори се и *цандари* (Прич.).

284. Иницијална група *шк- > чк- у*: *у чколџу* (Прич.), *чкџле* (Прич.), *у чкџлу* (Бад., БП). Али исп. и *шкџле* (Бад.), *шкџла* (БП) код образованијих сељака.

285. Према књижевном *рашијркајџи* забележио сам *рашјркано* (Н).

286. А ф р и к а т е. У већини случајева чува се старија група *шч* у именице *башича*: *за башичу* (Прич.), *у башичу* (Прич. × 2, Бад., БП), *за башичџм* (Прич.), *у башичи* (Бад., Прич. × 2), — *башичѣ* (Прич.), *крџз башиче* (Прич.); — *башичџвашичу* (БП). Могу се, међутим, чути и примери са *ши* < *шч*: *башиша* (Прич.), *у башиши* (Прич. × 2).

287. Ликови *когџ* (Бад.), *шикогџ* (Бад.) настали су на тај начин што је африката *ђ* изгубила свој експлозивни елемент.

288. Говори се *кођаги* (Н, БП).

289. Д и с и м и л а ц и ј а. Говори се: *вџњџка* (Прич.), али и: *џџсињне свеће* (Прич.), одн. *џџсињњџ иџџџ* (БП), *кџињњџ илџџ* (БП).

290. Облици типа *оделџе* (Бад.), *оделџа* (БП), *оделџима* (БП), *освеиљџе* (БП) настали су, најпре, под утицајем дисимилације (*љ*: *њ* > *л*: *љ*), а такође и под утицајем оних облика у којима није било услова за промену *л > љ* (*ргaes.* и сл.).

291. Према књижевном *иљачкајџи* говори се у Мачви *илџкајџи* (БП). У раду „Jezični odnosi Južnih Slavena i Arbanasa“ (Enciklopedija Jugoslavije I) П. Скок за арбанаску реч *плаџкѣ* каже да је „slavenska izvedenica od grč. glagola *πλῆκνυω* „uništavam, sahranjujem““ (стр. 162/1). Мачвански је облик, дакле, ближи арбанаском одн. грчком.

292. Х а п л о л о г и ј а. И у Мачви постоји хаплолошки облик *кџруз* (свуда) поред *куџруз* (Прич.).

293. М е т а т е з а. Забележио сам ове примере метатезе: *намашија* (Прич.) поред *манашија* (Прич.), *манашија* (БП), — *Живодар* (Бад.) поред *Живорад* (Прич.), — *џуран* (Бад., Н) поред *џунар* (џунар) (Бад., Н), — *иџчиј* (БП) поред *иџчиј* (БП).

294. Метатезом тумачи Ившић облике: *воде* (БП × 2, Прич.), *пџде* (Бад., Прич. × 3, БП × 2), *пџдена* (Прич.) (в. Rad 196, 206).

295. И облик *њџвој* (Бад., Прич. × 2) тумачи Ившић метатезом (< *њијов*) (Rad 196, 206).

296. Једначење сугласника. Када се реч која се завршава безвучним сугласником налази испред речи која почиње звучним сугласником, безвучни сугласник прелази у звучни у првом реду кад такве речи чине синтагматску целину: *недељаг дана* (Прич.), *леб дан* (Прич.), *јоб Ђоко* (Бад.), *з Бугарма* (sic!) (Прич.), *з гасом* (Прич.), *з дадом* (Прич.), *наз два* (Прич.), *месеџ дана* (Бад., Прич., БП), *јоџ гдрџ* (Прич.).

297. Када се реч која се завршава звучним сугласником налази испред речи која почиње безвучним сугласником, звучни сугласник прелази у безвучни у првом реду кад такве речи чине синтагматску целину: *из нашек села* (Прич.), *сијарок светиа* (Прич.), *збк шиа* (Прич.), *кош Кодића* (Прич.), *кош кућ* (Прич.), *кош кућа* (Прич.), *динар на динар је некаш јадџ у Шайцу* (Прич.), *ош јединџе* (Прич.), *ош јијоца* (Прич.), *ош јлдибџа* (Прич.), *ош јосијања светиа* (Прич.), *ош Причинџа* (Прич.), *до јди пазуо* (Прич.), *јреш кућу* (БП), *бес јерешиа* (Прич.), *ис Каменџе* (Прич.), *ис Тркалишиа* (Прич.), *ус јуш* (Прич.), *ус јрску* (Прич.).

298. После једначења $z + c > c + c > c$: *ј(з) Салаша* (Прич., Бад.).

У случајевима $z + ш$ после једначења по звучности ($c + ш$) долази до једначења по месту одн. начину образовања ($ш + ш$) и затим $ш + ш > ш$: *ј(з) Шайца* (Прич.), *и(з) шайџра* (Прич.), *и(з) шайџора* (Прич.), *ј(з) школџ* (Прич.), *ни(з) Шају иланџну* (Прич.).

299. У случајевима $z + ч$ проце је сличан, само што се $z > c > ш$ не губи: *крош човџиш јивџи* (Прич.), *ни бреш чега* (Бад.); $c + ч > ш + ч$: *ш човџџм* (Прич.).

300. У случајевима $z + џ > жс + џ$: *јж џџа* (Прич.), *ниж џамџу* (Прич.). Пример *шџж џаџџа* треба тумачити овако: $-шт + џ > -зд + џ > -з + џ > -жс + џ$.

301. У случајевима:

$-з + љ > жс + љ$: *ражљуџио се* (Прич.), *ражљуџила* (Прич.), *ражљуџи се* (Прич.);

$-з + њ > жс + њ$: *беж њџа* (Прич.), *бџж њџ* (Прич.), *крџж њџ* (Бад.), *јжж њџа* (Прич., Бад.), *јжж њџ* (Прич., БП);

$c + њ > ш + њ$: *ш њџа* (Бад.), *ш њџм* (Прич., БП × 2), *ш њџм* (Прич. × 2), *ј ш њџм* (Бад.), *ш њџме* (Бад.), *ш њџма* (Прич. × 3, Бад. × 4, БП).

Али исп. и: *изљубио* (БП), *јжљурено* (Прич.), *с њџм* (Прич.).

О једначењу сугласника после потпуне редукције вокала исп. одељак о редукцији вокала.

302. У т. 169. говорили смо о процесу стварања нове африкате после потпуне редукције вокала. Рекли смо да има примера у којима тај процес још није завршен.

Процес стварања нове африкате није завршен ни у примерима типа: *јџи* - *шайџорима* (БП), *јџи* - *шџџџм* (Прич.).

Ни у случајевима $d + c > \bar{ii} + c$ још није завршен процес стварања африкате $ɟ$: *ка̄ӣ-сам* (Прич. × 2), *ка̄ӣ-смо* (Прич.), *ка̄ӣ-смо њдишли Скадру* (Бад.), *ка̄ӣ-се свршӣ рѹчак* (Прич.), *ка̄ӣ-сва̄нуло* (Прич.), *ко̄ӣ-Са̄вѣ* (Прич.), *ко̄ӣ-свѣг* (Прич.), *са̄м њ̄ӣ љѣ̄*, *ка̄ ко̄ӣ-свѣ̄јѣ̄ кӯћѣ̄* (Прич.), *ко̄ӣ-сӣричѣ̄ва̄* (Прич.), *кӯӣ-сӣе* (БП), *вӣше о̄ӣ-свӣјӯ* (БП), *о̄ӣ сӣричѣ̄ва̄* (Бад.), *ѡ̄рѣ̄ӣ-себом* (Прич.).

Исто је и у придева т. *бедгра̄ӣскѣ̄* (Прич.), *лӣва̄ӣскѣ̄* (Бог.), — *бра̄ӣскѣ̄* (Бог.).

Потпуна африката још није створена ни у примерима: *од-ж̄ӯӣѡ̄га ѡ̄а̄мука* (Бад.), *од-зӣмѣ̄* (Прич.), *ѡ̄рѣ̄д-зору* (Бад.).

303. На апсолутном крају речи звучни сугласници губе нешто од своје звучности, али никад не постају безвучни: *глӣб̄ӣ* (Прич.), *ѡ̄дрез̄* (Прич.) итд.

МОРФОЛОШКЕ ОСОБИНЕ МАЧВАНСКОГА ГОВОРА

I. ОДНОС „ТВРДИХ И „МЕКИХ“ ОСНОВА

304. У мачванском говору однос „тврдих“ и „меких“ основа поремећен је, у поређењу са ситуацијом у савременом српскохрватском књижевном језику, у корист „тврдих“ основа. О књижевној ситуацији в. код М. Стевановића, Савремени српскохрватски језик I, стр. 191—197. и 199—203.

305. У инструменталу једине именица *о/јо*-основа мас. и neutr. чешћи су у меких основа примери с наставком *-ом*:

а) примери с наставком *-ем*: *с вѣлкѣм чѣкићем* (Прич.). — *ѡрѹжјем* (Прич.), *ѡѹцѣвљем* (Прич.);

б) примери с наставком *-ом*:

цѣћом (Прич.), *ѡугмићом* (Прич.), *јѡлацићом* (Прич.), *кѡнѡм* (Прич.), *крѡљом* (Прич.), *нѡжићом* (Бад.), *ѡрајом* (Бад.), *ѡѹшићом* (Прич.), *ѹгљом* (Бад.), *са свѡјѣм знѡјом* (Прич.); —

з Дѹбљом (Бад.), *кѡйљѡм* (Н), *ѡрѹжјом* (Прич.), *ѡдљѡм* (Прич.), *ѡшѡйѣњѡм* (Прич.), *ѡришѣзѡњѡм* (Бад.), *с ѡрѡшћом* (Бад.), *ѡрѹћѡм* (Прич.), *са вѡжѣњѡм* (Н), *знѡњѡм* (Бад.).

После некадашњих меких сугласника јавља се доследно *-ом*:

а) после *ж*: *мѹжом* (Прич.), *нѡжом* (Бад., БП), *нѡжѡм* (БП);

б) после *ш*: *са кѡшѡм* (Прич.);

с) после *ч*: *бѡчом* (Бад.);

д) после *ц*: *кѡнѡм* (Прич.), *кѡнѡм* (БП), *лѡнѡм* (Прич.), *ѡцѡм* (Прич., Бад.), *ѡцѡм* (Бад.), *свѣцѡм* (Прич.), *ѡдѣ с ѡѡјѡм* (БП), *чѡмѡм* (Прич.); — *лѡѡм на Бѡжић* (БП).

Једино сам после *р* поред примера с *-ом* (*ѡругѡром* Прич., *ѡѡрѡм* Бад.) забележио и примере с *-ем*: *ѡѡрѡм* (Бад.). Очеvidно се *р* најдуже осећало као мек сугласник.

306. У проширеном плуралу именица мас. *о/јо*-основа чешћи су примери са *-ев-* а рећи са *-ов-*.

а) примери са *-ев-*: *ѡрњѣви* (Прич.), *гѹњѣви* (Прич.), *ѡѡњѣви* (Бад.); — *крѡјѣвѡ* (БП), *слѹчѡјѣвѡ* (Прич.); — *брѡјѣвѡма* (Прич.), *гѡјѣвѡма* (БП), *у крѡјѣвѡма* (Прич.), *рѡжњѣвѡма* (БП); — *гѹњѣве* (БП), *жсѹ.ѣве* (Бад.);

б) примери са *-ов-*: *вршајови* (БП), *арњове* (Прич.), *јањбв̄а* (Бад.).

Исти је однос и код некадашњих меких сугласника.

а) примери са *-ев-*: *врачеви* (Прич.), *зечеви* (Прич., Бад.); *кључеве* (Прич.), *обручеве* (Бад.), *зече* (БП); — *зечев̄а* (Прич.), *кош-сиричев̄а* (Прич.); — *сиричевима* (Прич.), *цтцевима* (Прич.);

б) примери са *-ов-*: *језови* (Прич.); — *језбл̄а* (Прич.); — *вешове* (Бад.).

Поред облика *зечеви* (Прич., Бад.), *зечев̄а* (Прич.), *зече* (БП) (које смо горе навели) исп. и: *зецбв̄а* (Бад.), *зџове* (БП). Од значаја су такође и облици: *вџцови* (Прич.), *вџцбв̄а* (Прич.).

Занимљиво је да се после сугласника *р* у већини случајева јавља *-ев-*: *амбареви* (Прич., Бад.), *ио бунаревима* (Прич.), *парев̄а* (Н), *шдрев̄а* (БП, Бог., Бад.). Ређе долази *-ов-*: *шдрбв̄а* (Бад.).

307. Као последица овог ремећења односа тврђих и меких основа јавља се уметак *-ев-* и после *с* и *з*: *вдзеви* (Н), *вдзев̄а* (Прич.), *вдзевима* (Бад.), *мрзеви* (БП, Прич., Бад.); — *вдсеве* (Прич.), *кајасеве* (Прич.), *нџка кајасев̄а* (БП), *кајасев̄а* (Н), *кајасевима* (Прич.), *мирисев̄а* (Прич.), *идјасеви* (Бад.).

308. Уметак *-ев-* јавља се, сем тога, и код именица тврђих основа: *са кљивевима* (Бог.), *до кљунев̄а* (Прич.), *са кљуневима* (Прич.), *нерасијев̄а* (БП), *расијевима* (Бог.).

309. Од именице *й̄ӯӣ* забележио сам ове облике instr. sg. и множинских облика: *й̄ӯӣом* (БП, Прич., Бад.), *м̄ло смо й̄идили й̄ӯӣом й̄равим* (Прич.), *св̄ р̄ѣд̄овним й̄ӯӣб̄м* (Прич.); — *й̄оред й̄ӯӣбв̄а* (Прич.).

310. Однос тврђих и меких основа поремећен је и у gen. sg. masc. придева и заменица. У овоме облику после меких сугласника чешће се јавља наставак *-ог*, а ређе *-ег*.

а) примери с *-ог*: *кѣјѣг брис̄иријѣг* (Прич.), *д̄ив̄л̄ѣг* (Н), *м̄л̄ѣѣг* (БП), *м̄л̄ѣѣг* (БП), *најм̄л̄ѣѣг* (Прич.), *с̄ӣѣријѣг* (БП), *с̄ӣѣријѣг* (Прич.); — *вр̄ӯѣг* (Прич.), *до з̄ѣд̄ѣг кд̄л̄ӯӣа* (Прич.); — *н̄ӣѣг* (Прич. × 2, БП × 2), *н̄ӣѣг й̄равца* (Прич.), *ѣвога н̄ӣѣг* (БП);

б) примери с *-ег*: *најс̄ӣѣријег* (Прич.), *с̄ӣѣријег* (Бад.), *из н̄ӣѣг с̄ѣла* (Прич.).

311. И у dat. sg. masc. придева и заменица више је примера с наставком *-ом* после меких сугласника, него примера с наставком *-ем*.

а) примери с *-ом*: *у д̄ѣѣм г̄раду* (Прич.), *у др̄ӯкчијѣм ѣблику* (Прич.), *у др̄ӯкчијѣм й̄д̄лѣѣју* (Прич.), *у најбог̄ѣӣѣм м̄ѣѣу* (Прич.), *у најв̄ѣѣм й̄рку* (Прич.), *у ш̄р̄ѣѣм й̄ѣзѣву* (Прич.); — *у й̄л̄в̄ѣѣку в̄ѣѣѣм* (Прич.), *й̄рема н̄ӣѣм й̄ѣѣѣм* (Прич.), *у н̄ӣѣме с̄ѣлу* (Прич.), *у н̄ӣѣм с̄ѣлу* (Прич.), *у н̄ӣѣме* (Бад.), *н̄ӣѣм влад̄ару* (БП), *о н̄ӣѣме* (БП), *на кѣѣм* (Прич.), *у кѣѣм се й̄равцу* (Прич.);

б) примери с *-ем*: *м̄л̄ѣѣм* (Прич.), *ио с̄ӣѣријѣм обич̄ају* (Прич.), *ио с̄ѣд̄ѣѣѣм й̄лану* (Прич.), *н̄ӣѣм* (Бад.).

312. И у *nom. sg. neutr.* придева и заменица више је примера с наставком *-o* после меких сугласника, него примера с наставком *-e*.

а) *данашињо* (Бад.), *дівљо свињче* (БП), *кокдишињо ђубре* (Прич.), *лѣињо време* (БП), *йдследњо зрно* (Бад.), *йрѣдошињо* (Прич.), *йрѣдошињо време* (БП), *врућо* (Бад. × 2, БП), *врућо длово* (Прич.); — *ндшио* (Н), *кѡјѡ* (Прич.), *свѡ* (БП × 2, Прич., Бад.), *свѡ двѡ имѡње* (Прич.), *свѡ одѣло* (Прич.), *дѡседнѡ ѡѡ село*, *свѡ йдѡйѡлѣ* (Прич.), *свѡ време* (Бад.), *свѡ йоверѣње* (Бад.); —

б) примери с *-e*: *највѣће брѣдо* (Прич.), *у йдследње време* (БП); — *своје мѣсто* (Прич.), *свѡ гѡре од гѡрог* (Прич.).

313. Прилог *лоше* јавља се у два облика:

а) *лѡшо* (Бад. × 2, БП), *није се никѡд лѡшо йрѣчѡло* (Прич.), *лѡшо вам и бѡло* (Прич.);

б) *лѡше* (Бад.).

314. У присвојних придева подједнако се у примерима с данашњом и некадашњом меком основом јављају наставци *-ов* и *-ев*:

а) примери с наставком *-ов*: у *Рѡдѣ Ђурѡвог* (Прич.), *Лѡзаровог* (Прич.), *Рѡдивојова* (Прич.), *Сѡйѡнислављов* (БП);

б) примери с наставком *-ев*: *Грѡнићевог* (Прич.), *од Рѡдѣ Ђурѡвог* (Прич.), *ковѡчев* (Прич.), *лѡчево* (Бад.), *цѡрева ѡи* (Прич.).

II. ИМЕНИЦЕ *o/jo*-ОСНОВА

315. У именица на *-лац* продире *o < л* и у *nom. sg.*: *кѡсиѡц* (Прич.), *влѡѡац* (БП). Овоме насупрот, поред примера: *кѡсиѡца* (Прич.), *двѡ кѡца* (Прич.), забележио сам и пример с *кѡцѡм* (Прич.).

316. Од именица на *-ар* забележио сам три примера *voc. sg.* на *-e*: *гѡсиѡдѡре* (Прич.), *кѡмандѡре* (Прич.), *мѡјѡре* (Прич., Бад.).

Од именица на *-ач* забележио сам *voc. sg.* на *-у*: *кѡвѡчу* (Прич.), *нѡмигѡчу* (Прич.).

Карактеристично је, међутим, да сам *voc. sg.* с наставком *-e* слушао и од именица с данашњим меким завршним сугласником: *Кѡко си*, *Мѡлиће* (БП), *йрѡјѡйѡтеље мѡј* (БП).

Облик *ѡѡац* може служити и за *voc. sg.*: *а ѡѡ, ѡѡац?* (Прич.).

317. Забележио сам ове старије облике промене именице *дан*: *gen. sg.*: *йосле Пѡйрова дне* (Прич.), *ѡй-Сѡйсова дне* (Бад.); *loc. sg.*: *О Пѡйрову дне* (Бад.).

318. Именице на *-ин* немају у *sg.* облике без овога суфикса, у чему се мацвански говор разликује од сремскога: *Шѡйчанин* (свуда) итд.

319. У мацванском говору уметак *-ов-* у *pl.* долази и код неких од оних именица које се у књижевном језику јављају без тога уметка. Навешћу овде све забележене примере с уметком *-ов-*, из којих ће се видети ситуација у Мацви:

брѡве (Прич.), брѣгови (Прич.), грѡдови (Бад., Прич.), жидрѡлови (Прич.), зѣцове (БП), зѣчеви (Прич., Бад.), зѣचेва (Бад., БП), кнѣзови (Прич.), кѣмови (Прич.), дсови (БП), сѣнови (Прич.), снѣгови (Прич.), члѣнови (Прич.), — арьѣви (Прич.), — грѡздови (Прич.), дѣлове (Бад.), жсѣлове (Бад.), — влѣйлови (Бад.), знакови (Бад.), јѣжови (Прич.), радови (свуда), ибунови (Прич.), — лѣвкови (Бад., Прич.), — гѡвранови (БП), гдлѡбови (Бад., Прич.), — ѡмбарѣви (Бад.), бѡдакови (Прич.), вѣшајови (БП), дѡварѣви (Прич.), кѡјасеве (Прич.), иѡјасеви (Бад.), ирдсекови (БП), — ирѣйискови (Бад.), — брѡјѣви (Прич.), рѡвови (Прич.), нѡ рогове (Прич.), — крајѣви (Прич.), — длѣнови (БП), рѡйови (Прич.), свѡйлови (Прич.), ѡ свѡйлове (Прич.), — градѡвѡ (Прич., Бад.), другѡвѡ (БП, Н, Прич., Бад.), жидралѡвѡ (Прич.), зеѡвѡ (Бад.), зечѡвѡ (Прич.), зидѡвѡ (Бад., Прич.), кумѡвѡ (Прич.), рејѡвѡ (Бад.), чланѡвѡ (Прич.), — грѡздѡвѡ (Прич.), жсѣљѡвѡ (Прич.), — брѣгѡвѡ (Прич.), — кљунѡвѡ (Прич.), краѡвѡ (Бад.), иарѡвѡ (Н), — знаѡвѡ (Н), јѣжѡвѡ (Прич.), клѡсѡвѡ (Прич.), радѡвѡ (Бад., Н), — лѡвѡвѡ (Прич.), — вѣшајѡвѡ (Бад.), гавранѡвѡ (Бад.), голуѡвѡ (Прич.), мирисѡвѡ (Прич. × 2), случѡјѡвѡ (Прич.), — кајасѡвѡ (БП, Н), нерасѣѡвѡ (БП), — ѡјѡкѡвѡ (Прич.), — бѡкѡвѡ (Прич.), рѡвѡвѡ (Прич.), рѡјѡвѡ (Прич.), — рогѡвѡ (Прич.), — крајѡвѡ (БП), — бѣгѡвѡ, рѡиѡвѡ (Прич.), — свѡйѡвѡ (Прич., БП), — брегѡвѡма (Прич.), брѡковѡма (Прич.), градѡвѡма (Прич., БП, Бад.), кумѡвѡма (Прич.), синѡвѡма (БП × 2), иѡ судѡвѡма (Бад.), — гласѡвѡма (БП), другѡвѡма (Бад., Прич., БП), кљунѡвѡма (Прич.), краѡвѡма (Бад.). — грѡзѡвѡма (Прич.), жсѣљѡвѡма (Бад.), — радѡвѡма (Прич.), — лѣвѡвѡма (Прич.), — клѣпѡвѡма (Бог.), — иѡлѡвѡма (Прич.), сѡиарѡвѡма (Прич.), — дѡварѡвѡма (Прич.), — бунарѡвѡма (Прич.), кајасѡвѡма (Прич.), — рогѡвѡма (Прич., Бад.), — чланѡвѡма (Бад.), — крајѡвѡма (Прич.), — брѡјѡвѡма (Прич.), — зѣпѡвѡма (Прич.), свѡйѡвѡма (Прич.), — иѡдѡвѡ (Прич.), — брѣсѡви (Прич.), вѣрѡчеви (Прич.), грѡмови (Прич.), гѣѣви (Прич.), кљѡчѡве (Прич.), краљѡве (Бад.), лѡкове (Бад.), иѡѣви (Бад., БП), сѡѡбѡве (БП), — кљѡчѡвѡ (Прич., Бад.), иѡѡвѡ (Прич.), — гѡјѡвѡма (БП), гѣѣвѡма (БП), — сѡириѡвѡ (Прич.), — сѡириѡвѡма (Прич.), — јѡѡвѡ (Бад.), — расѣѡвѡма (Бог.), — чѡркѡвѡ (Прич.), иѡѡлови (Прич., Бад.), иѡѡлѡвѡ (Бад.), иѡѡлѡвѡма (Бад.), — лѡнѡчеви (Бад.), рѡжѡѣви (БП), рѡжѡѣвѡма (БП), — вѣнѡѡви (Бад.), вѣнѡѡѡви (Прич.), вѣнѡвѡ (Прич.), — јѡрѡмови (Прич., Бад.), јѡрѡмѡве (Прич.), јѡрѡвѡ (Бад.), јѡрѡвѡ (Бад.), јѡрѡвѡма (Бад.), — вѣсови (Прич.), вѣсѡе (Прич.), вѣшовѡ (Бад.), вѡзѡеви (Н), вѡзѡѡвѡ (Прич.), вѡзѡѡма (Бад.), мѡзѡеви (БП, Прич., Бад.), рѡбѡвѡ (Прич.), иѡѡѡвѡма (Прич.), иѡрѡвѡ (БП, Бог., Бад.), иѡрѡвѡ (Бад.), — ѡрѡви (Прич.), ѡрѡвѡ (Бад.).

Као име празника забележио сам *Врѡчеви* (Прич.) и *Врѡчи* (Прич.).

330. Именица *метар* има ове облике:

- a) метар — метра: *двѣста метара* (Прич. × 2);
 b) метар — метра: *метар* (Прич.), *три-четири метра* (Прич.);
 c) метер — метра: *о(д) два метра* (БП), *идла метра* (БП), *два метра* (БП).

331. Именице *млин* (Прич.), *идси* (БП) и *фрдни* (свуда) у Мачви су доследно masc. Именица *йорез* може бити и masc. и fem.: a) *йдрез* (Прич.); — b) *нагромילה се ше йдрезе* (Прич.), *двѣи йлада йдрезе* (Прич.).

III. ИМЕНИЦЕ *a*-ОСНОВА

332. Измена сугласника *к, г, х* испред *и* у *ц, з, с* у dat.-loc. sg. није доследна.

a) примери с измењеним сугласником у dat. sg.: *дѣвѣци* (БП, Прич. × 2, Бад.), *шѣб дѣвѣци* (Прич.), *грѣшци* (БП), *муци* (Бад.), *двој руци* (Бад.), — *брѣзи* (Бад.).

b) Примери с неизмењеним сугласником у dat. sg.: *гѣски* (Прич.), *снајки* (Прич.), *сиѣдки* (Бад.).

c) Примери с измењеним сугласником у loc. sg.: *зѣдрузи* (Прич.), *на љуци* (Прич.), *у Амерѣци* (Прич.).

d) Примери с неизмењеним сугласником у loc. sg.: *на јѣднѣ дѣски* (Прич.), *на дѣкуи* (Прич.), *на рѣки* (БП), *на вѣлкѣ шѣвајки* (Прич.), *ид жѣшки* (Прич.).

Карактеристично је да и код личних имена има примера с измењеним сугласником: *Анѣљци* (Прич.), *Радѣци* (Бад. × 2).

333. Облик voc. sg. тросложних личних имена на *-ица* у мачванском је говору једнак пом. sg.: *нѣмѣј, Јѣлица* (БП), *нис ѣни шѣде, Мѣрица* (Бад.), *нѣмѣј, Мѣлица* (Прич.), *дѣј, Мѣлица, мѣло вѣдѣ* (Прич.), *ѣј, Мѣлица* (БП), *јѣл, Радѣцица* (Прич.), *ал ше је слѣгѣ, Радѣцица* (Прич.), *ѣ, мѣја Сѣјаница* (Бад.), *ѣди, Сѣјаница, шѣ йрѣчај* (Бад.).

334. Наставак *-и* изразито се шири у gen. pl.^Г у мачванском говору: *цигѣи* (Прич.), *ћѣрки* (Прич.), *радѣи* (Бад.), *гѣшѣи* (Прич.), *лѣђи* (Прич.), *йѣна кѣла либѣдѣи* (БП), *йо мѣни рѣкѣ би да ймѣм мѣни и мѣни* (Прич.), *мѣрки* (Бад.), *йѣаду й йо нумѣри* (Бад.), *йѣсмѣи* (Прич.), *йрѣчѣи* (Прич.), *ружѣи* (Бад.), *шируѣли* (Бад.), *шѣрѣи* (БП).

Примера са наставком *-а* мање је: *чѣтири сѣдѣшѣине нумѣра* (БП).

335. Архаични loc. pl. слушао сам у мачванском селу Причиновићу од старијих особа: *ѣ чизма* (sic!), *йо градина, йо лѣвада, ѣ новина, у йѣйуча, ид шума*.

Разуме се да претежу облици с новим loc. pl.: *у вѣликим лѣвадама* (Прич.).

336. Лична мушка имена и хипокористика типа *Андро* — *Андрѣ* у мачванским местима Бановом Пољу, Ноћају, Богатићу и Причиновићу

342. Доследно је *наћуве* (Прич.).

343. У Нашем језику (нова серија, књ. IV, стр. 271—273) речено је тачно да је у савременом језику најчешће *о̄йрез*, *о̄йреза* масc. У Мачви је, међутим, *о̄йрѣза* (Прич.), *на о̄йрѣзи* (Бад.) fem.

344. Именица *ѣисмо* може бити и fem.: *ѣйсма* (Прич.), *ѣйсми* (Прич.).

345. Nom. -асс. рl. именица *о̄вца* и *свӣња* у Мачви доследно гласи: *о̄вце*, *свӣње*.

346. Именица *сиромах*, због губљења *x*, у Мачви је пришла именицама *a*-основа и гласи: *сирѣма*, gen. sg. *сирѣмѣ*: (Бад., Бог., БП), *к̄д̄ко нӣје за сирѣмѣ ш̄ӣѣй̄ѣа* (Прич.), *сирѣмѣ* (Бад., Бог., БП), *сирѣми* (БП), *сирѣму* (Бог., БП). Али исп. и: *сирѣма̄ку* (Н).

347. Именице *ближ̄ина* (Прич.), *вшӣљина* (*вшӣљинѣм* Прич.), *дубљ̄ина* (Прич., Бад.) и *дуљ̄ина* (БП, Прич.) начињене су према компаративима *бл̄иж̄ӣ*, *вшӣљ̄ӣ*, *дубљ̄̄ӣ*, *дуљ̄̄ӣ*.

IV. ИМЕННИЦЕ *ѣ*-ОСНОВЕ

348. У instr. sg. шири се наставак *a*-основа: *ма̄ӣћом* (БП, Бад.), *о̄вѣм ма̄ӣћом* (Бад.), *к̄д̄лом̄а̄ӣћом* (Бад.). Исп. и адverb *но̄ћѣм* (Прич.). Није непознат ни наставак *-ју*: *гла̄ћу* (Бад.).

349. Collectiva на *-ад* могу у номинативу-акузативу добити и плуралски наставак *-и*: *јун̄ѣди* (Бад.), *ш̄ѣл̄ѣди ѣзаӣли* (Прич.), *ш̄ӣѣн̄ѣди* (Прич.), *ва̄й̄ѣа̄ју ж̄дрѣ̄ба̄ди* (Бад.).

Разуме се да има и примера без наставка *-и*: *б̄ур̄ад* (Прич.), *ч̄д̄бан̄ѣад* (Прич.), *јес̄ѣѣ ш̄ѣл̄ѣад зал̄уч̄или* (Прич.).

Генитив доследно гласи *јун̄ѣд̄ӣ* (Бад.), *д̄вѣ назимѣд̄ӣ* (БП), *ж̄дрѣ̄ба̄д̄ӣ* (Бад.).

У дативу се јавља наставак *-ѣма*: *ш̄ѣл̄ѣад̄ма* (Прич.), *са ж̄дрѣ̄ба̄д̄ма* (Прич.).

350. У примерима *јун̄ѣди* =: пом. (Бад.), *јун̄ѣд̄ӣ* (Бад.), *д̄вѣ назимѣд̄ӣ* долази *-е(ѣ)* м. *-а(ѣ)* под утицајем облика *јуне*, *назиме*.

351. Једном сам забележио асс. рl. именице *кокош* с наставком *-е*: *ѣѣчѣм к̄дкоше* (Прич.); иначе исп. *ѣол̄ӯѣа̄ћу к̄дкоши* (Бад.). Исп. слично и у Славонији (Rad 197, 11).

352. Именица *ма̄ѣи* (Прич.) деклинира се по типу: *ма̄јѣ ма̄ѣѣре* (Прич.), *вѣл̄ѣм ма̄ѣѣри* (Прич.).

V. NEUTRA NA CONS.

354. Употребљавају се именице *јаје* и *јајце* :

а) *само јаја ијјљ ка свраке* (Прич.), *чварениј јаја* (Прич.), *јаја* (Прич.);

б) *јајцеџа* (Бад.), *јајцеџа* (Бад.), *јајцеџа* (БП, Н), *јајцеџа* (Бад.).

355. Проширење *-и-* забележио сам и код ових именица: *ћебеџа* (Бад.), *гњиздеџа* (Бог.), *бес-пјереџа* (Прич.), *пјерџом* (Прич.), *словџеџу* = лос. sg. (Бад.), *словџеџа* (Бад.), *словџеџама* (Бад.), *срцеџа* (Прич.); *вџеџа* (Прич.), *жуџеџа* (Прич.).

356. Поред *пјеро* (БП), забележио сам и лик *једно пјере* (Прич.).

357. Вук именицу *жуџе* упућује на *жуванце*. У Мачви постоји именица *жуџе* (Прич.), *жуџеџа* (Прич.).

VI. ЗАМЕНИЦЕ

358. У dat. sg. личних заменица 1. и 2. лица, поред чешћег *мени*, *ибеџи* (свуда), забележио сам и облике: *мене*, *ибеџе*: *менџе је јомџе доџа да жџеџи* (Прич.), *не мџра џна менџе иџ радџиџи*, *bis* (Прич.), *иџа иџи мџслиџи да ће она иџеџе крџеџи сџреџаџи* (Прич.).

359. Од заменице *она*, енклитички облик dat. sg., поред чешћег *јој*, може да гласи и *је*: *зџи је неџе бџиџи* (Прич.).

Пуни облик dat. sg. гласи тројако: а) *пџј* (Прич. и сл.), б) *пџзи* (Прич.) и с) *пџзи* (БП, Н), *пџзи* (БП, Н, Бад.), *и пџзи* (Бад.).

360. Када се употреби с предлозима, instr. sg. заменица *ја*, *иџи*, *сеџе* гласи двојако:

а) *са мџом* (Прич.), *зџ мџом* (Прич.), *с иџџом* (БП), *са сџџом* (Прич.);

б) *с мџџом* (Прич. × 3), *са мџџом* (Прич. × 2), *сџџи се лџџо са мџџом* (Прич.), *зџ иџџом* (Прич. × 2, БП × 2), *иџџ(џ) иџџом* (БП), *с иџџџом* (Прич. × 2), *с иџџџом* (Прич.), *са иџџџом* (Прич.), *сџџом* (Прич.), *иџџџ-сџџом* (Бад.), *иџџџ-сџџом* (Бад.), *иџџџ-сџџом* (Прич.), *иџџџ-сџџом* (Н). Ови облици постоје и у Поцерини (Моск., Поц. IV); исп. *тџџџ* у Славонској Посавини (Стј. Ившић, Rad 197, стр. 31).

361. Као што је речено у одељку о акц., кад се уз енклитичке облике ass. sg. *ме*, *иџе*, *се* пађе једносложан предлог, на њему се јавља дуги узлазни акценат. Примере в. у т. 75. одељка о акценту.

362. Поред чешћег *ко*, забележио сам и један пример с партикулом *ј (< и)*: *кџј зна кџд је иџ бџло* (Прич.).

363. У Мачви је у употреби облик *свиџу*: *вџше оџи-свиџу* (БП), *свиџу* (Бад.).

364. Говори се *њен* и *њезџи* :

а) *код њџџе кџџе* (Бад.), *њџџџ* (Прич.), *њџџџ брџџу* (Прич.);

б) *њезџи брџџи* (Прич.), *њезџина сџџџа* (Бад.).

365. Заменица *њихов* има неколико облика:

- а) *њйов* (Прич. × 2, Бад.), *њйовог* (Бад.), *йо њйовом обичају* (Прич.), *њйова* (Прич., БП), *њйове* (Бад.), *њйовој* (БП), *њйови* (Прич. × 2);
 б) *њйва* (Прич.), *у њйвој башичи* (Прич.), *њйвей војника* (Прич.), *њйве рдове* (Прич.);
 с) *њйвој* (Прич.), *њйвоје* (Прич.).

Поред тога, забележио с м једном и облик *њин*: *њйну војску* (Прич.).

365а. У gen. sg. придевских заменица наставак је *-га* и *-г*: а) *у нога* (Прич.), б) *у ног* (Прич.).

366. Instr. sg. заменице *он* гласи: а) *њйм* (Прич.) и б) *йод њ ме* (Прич.).

367. У loc. sg. придевских заменица наставак је *-м* и *-ме*:

- а) *у вом сѣлу* (Бад.), *на нѣм свѣту* (Прич.);
 б) *у воме* (Бад.).

Loc. sg. заменице *ишо* има, поред облика *чему* (често), и облик *чем*: *на чем живиши* (Прич.), *у чем* (Бад.), *у чем* (Прич.).

Од заменице *он* доследно је на *њѣму* (Прич.), *њѣму* (Бад. × 2, БП), *у њѣму* (БП).

368. Једном сам забележио loc. sg. придевских заменица на *-им*: *у шйим је сйвѣр* (Бад.). У теренској бележници записао сам да је у питању loc. sing.

369. Придевске заменице *какав*, *шакав* и сл. у Мачви гласе двојако:

а) *какй* (Прич., Бад.), *на какй начин* (Прич.), *вйш какй си шйи* (Бад.), *ис какй је се разлѣгѣ* (Бад.), *кака је* (Прич.), *кака ирдйасйи* (Прич.), *какѣ је* (Прич.), *какѹ* (Прич. × 2), *какѹ ману* (Прич.), *какѹ си* (Прич.), *какѣ је*; *й вако* (Прич.); *шѣкй* (Бад.), *шѣкѣ* (Бад.), *онѣкѣг* (Прич.), *накѣ* (Прич.), *накѹ ћеш* (Прич.); *йкакѣ* (Прич.); *нйкакй друг* (Прич.), *нй-какѹ* (Прич.);

б) *каквей* (Прич.), *шѣкав* (Бад.), *свѣкакав* (Прич.).

370. И у Мачви се јављају облици *накѣ* (Прич.), *накѹ ћеш* (Прич.); *вѣлкѣ* (Прич.). Мислим да су они настали елизијом у ситуацији: *и онака* > *и нака*. Доказ: примери као *у нога* (Прич.), *у ног* (Прич.). В. т. 185.

371. Заменица *шај* јавља се и с протетичким *о*: *дйшѣј* (Бад.), *с дйшйм* (Бад., БП), *с дйшйм угљом* (Бад.), *код дйше* (Н), *с дйшу сйрѣну* (Бад.), *с дйшйм мѹкама* (Прич.).

VII. ПРИДЕВИ

372. Придеви на *-ов* (*-ев* и *-ин*) и заменица *његов* имају у мачванском говору и именску и придевску промену:

а) *до Бѣново Пдља* (Прич.), *из Бѣнова Пдља* (Прич., БП × 2), *Бѣнова Пдља* (БП), *Бдга му његова* (Прич.), *у Бѣнову Пдљу* (БП);

б) *Милчиног* (Бад.), *Баановом Пдљу* (БП), *на Баановом Брдду* (БП × 2), *неговом* (Прич.).

Иначе су у Мачви углавном преовладали облици одређеног вида. Видска разлика обележава се акцентом: *лѣйбг* = неодређ. вид; *лѣйбг* = одређ. вид; *нѣма у младе бѣли рукѹ* (Бад.) = неодређ. вид (в. Маретић, *Gramatika*², 167).

373. Придеви сачињени од тросложних личних имена на *-ица* имају *ч* према именичком *ц*: *Вѣричин* (БП), *Дрѣгичин* (Прич.), *Јѣличин дѣтац* (Бад.), *Лукчина* (Прич.), *Милчиног* (Бад.).

374. Присвојни придеви начињени од именица *a*-основе које се завршавају на *sons*. + *ка* не мењају доследно задњонепчаног сугласника испред *и*: *мајкин* (БП, Н), *мајкино шѣйѣње* (Бад.). Разуме се да има и примера са *к > ч*: *сине мајчин* (Бад.). Чак и од личних имена придеви мењају задњонепчани сугласник: *Радѳјчин* (Бад.), *баб-Савчин* (БП), *Слободанчине браћѣ* (Прич.).

375. Забележио сам ове придеве на *-ћи*: *јахаће шрѹје* (Бад.), *кодѣћи илѹгѳва* (Бад.), *дрѣћи илѹгѳва* (Бад.), *сѣјајћа река* (БП).

376. Наставак *јѣ* сачуван је код ових придева: *Ивањдан* (Бад., БП), *на Ивањдан* (Прич.), *Јакѳвли дан* (Прич.).

377. Доследно је: *Бѳжија вѳла* (Н), *чѳдо Бѳжије* (Н), *чѳвѳчијѣ* (Прич.), *чѳвѳчије* (БП), *дѳчија* (БП), *дѳчијѣ* (БП), *дѳчијѣ ѳко* (Н).

378. Од именица на *-ија* придеви на *-ски* граде се додавањем овога наставка придевима на *-ин*: *авѣинскѣ вѣиѣа* (Н), *ѳрмински* (Прич.), *аѳсѣринскѣ* (БП, Прич. × 4, Бад.), *аѳсѣринског рѣиѣа* (Прич., БП), *кѳмиинскѣ* (БП), *кѳмиинској кѹћи* (Прич.), *кѳмиинске* (БП), *иѣшадѣнски* (Бад.).

Слично је и од именице *црква* наставак *-ски* додат придеву *црквен*: *црквенскѣ* (Бад.).

На овај начин сложеним наставком *-нски* граде се придеви и од других неких именица: *кѹћанске* (Бад.).

Од именице *јесен* забележио сам придев *јесѣнскѣ* (БП).

379. Придев *доњи* има неколико ликова:

а) *ѹ дѳњѣ гѣд* (Прич.), *ѹ дѳњѳм гѣду* (Прич.);

б) *дѳјнѣ гѣд* (Прич.), *дѳјнѣ* (Прич.), *ѹ дѳјнѳм гѣду* (Прич.), *ѹ дѳјном иѳѳру* (БП), *из дѳјнѣ мѣлѣ* (Бад.), *дѳјнѣу мѣлу* (Бад.);

с) *дѳљна мѣла* (Бад.), *дѳљно* (БП).

380. И у Мачви облик одређеног вида придева *јаки* има значење неодређеног вида: *сѣи и јаки* (Прич.).

381. У употреби је придев *ѳчин* (БП), *ѳчина сѣсѣтра* (Н), *ѳчина* (Прич.).

382. Према књижевном *иѣреѣашњи* у Мачви говоре: *иѣѳѳѳињи* (Бад., Н), *иѣѳѳѳињѳ* (Прич.), *иѣѳѳѳињѣ* (БП, Н), *ѹ иѣѳѳѳињѣм гѳѳдинама*

(Бад.). Облик *йрѣђошње* (Н) настао је контаминацијом облика *йрѣђашњи* и *йредошњи*.

383. Поред *дўже* (Бад.), говори се:

а) *дўљи* (Прич.), *дўљи* (Прич.), *дўље лбѣре* (Бад.), *дўље* (БП), *најдўље* (Прич.);

б) *дйље* (БП), *дйљи* (Прич.), *дйља мѣша* (Прич.), *зѧ дйље* (Прич.).

Према сопр. *дуљи* начињена је и именица *дуљина* (БП, Прич.), *дуљинѣ* (БП) и глагол *дўља* (Прич.).

384. Али облик *дйље* долази и место *даље*: *нѣ иди нйкуда дйље* (Прич.), *дйље нѣмѧй йћи* (Прич.), *тйу смо мй дочекивали йрансиорѣе и исйраћавали дйље* (Прич.), *йрѣлазймо дйље* (Прич.), *из дйље* (Прич.).

Но, разуме се да се употребљава и *даље*: *дѧље* (БП, Прич., Бад.), *й даље* (Бад.).

У долини реке Фојнице у Босни *дйљи* = даљи, „vrlo rijetko dulji“ (Далибор Брозовић, Ljetopis JAZU 63, 433).

385. Компаративи на *-ши* добијају у Мачви и наставак *-ји, -ја, -је*: *лѣйшије* (Прич.), *лакшије* (Бад.). Исп. и *лѣйше* (БП).

386. Интересантан је компаратив *шйѣ врўћнйѣ вѧдѣ* (Прич.).

387. Од придева *висок* компаратив је: *вйшљи* (БП), *вйшље* (Бад., Прич., БП × 2, Н). Одатле и именица *вш.љинѧм* (Прич.).

388. Од *жидак* забележио сам компаратив *жйѣ* (Прич.), а од *йлишак* — *йлйчѣ* (БП).

389. У Мачви облик *најмшњи* има значење ‚најмањи‘: *најмшње* (Бад.), *ни најмшње* (Бад.), *најмшња кѧлебшца* (БП).

390. И у Мачви је у употреби придев *волујски* који Вук упућује на *волошки*: *вѧлујска кѧла* (Прич.).

VIII. БРОЈЕВИ

391. У Мачви није изгубљена деκлинаицја броја *два*: *двѣју* (Бад.), *у двѣју* (Прич.), *обадвѣју* (Прич.).

392. Број *чѣйри* у народном мачванском говору доследно гласи: *чѣйри ѧра* (БП), *чѣйри бѧнке* (Бад.), *чѣйри гѧдѣне* (Прич.), *чѣйри* (Прич. × 2).

393. Бројеви од 11—19 гласе у Мачви:

јѧдѧнѣс (Прич. × 3), *јѧдѧнѣ(с) сѧйй* (Прич.), *ѧдѧнѣ йљаѧ* (Прич.); *двѧнѣс* (Прич. × 5), *двѧнѣ(с) сѧйй* (Прич. × 4, Бад.), *двѧнѣ(с) сѧйй нѧћи* (Прич.);

шрйнѣс (Прич.);

чѣйрнѣз гѧдйнѧ (Прич.);

йѧйнѣз бѧнкй (Прич.), *йѧйнѣз дѧнѧ* (Прич. × 2), *йѧйнѣс мѧ-шѧрѧ* (Прич.);

шѣснѣз гддѣнѣ (Прич.);
седѣмнѣс кдлѣ (Прич.);
осѣмнѣз гддѣнѣ (БП);
дѣвѣтнѣз гддѣнѣ (Прич.).

Исп. и редне бројеве:

једѣнѣстѣ гддинѣ (Прич.);
ѣлѣду дѣвѣтѣ стѣдѣтнѣ двѣнѣстѣ (Прич.), *двѣнѣстѣ* (Прич. × 2);
тѣрѣнѣстѣ (Бад.), *тѣрѣнѣстѣ* (Прич. × 2), *о(д) тѣрѣнѣстѣ* (Прич.);
чѣтѣрнѣстѣ (Бад.), *чѣтѣрнѣстѣ* (Бад.);
ѣдѣтнѣстѣ (БП, Прич.), *оѣтнѣстѣ* (Прич.), *ѣдѣтнѣстѣ гддинѣ*
 (Прич. × 2);
шѣснѣстѣ (Прич.);
седѣмнѣстѣ (БП);
осѣмнѣстѣ (Бад.), *осѣмнѣстѣо* (Бад.);
дѣвѣтнѣстѣ (Бог.).

394. Број 20 има неколико облика:

- a) *двѣдесѣтѣ* (Прич.);
- b) *двѣдесѣтѣ* (Прич.);
- c) *двѣјез дѣнѣ* (Прич.);
- d) *двѣјес* (Прич. × 2); исп. и *двѣјесѣ гддѣна* (Прич.).

395. Број 30 такође има неколико облика:

- a) *тѣрѣјес* (Бад.), *тѣрѣјеш чѣтѣврѣног* (Прич.);
- b) *тѣрѣјес ѣлѣдѣ* (Прич.).

396. Број 40 има ове облике:

- a) *чѣтѣрдесѣтѣ ѣ осѣм сѣтѣтѣ* (Прич.);
- b) *чѣтѣрѣс кѣлѣ* (Прич.), *ѣрѣко чѣтѣрѣс кѣлѣ* (Прич.);
- c) *чѣтѣрѣс* (Прич., БП), *чѣтѣрѣз гддѣнѣ* (Прич.);
- d) *чѣтѣрес* (Прич. × 2, БП), *чѣтѣрес ѣлѣдѣ* (Прич.), *чѣтѣрес кѣлѣ*
 (Прич.), *чѣтѣресѣ гддинѣ* (Прич.).

397. Број 60 доследно у мачванском народном говору гласи:
шѣсѣтѣ (Бад., Прич.), *шѣсѣ(тѣ) дѣтѣрѣ* (Прич.).

398. Маретић (Gramatika³ 193) каже да у APJ „ima dosta potvrda, osobito iz starijeg jezika, da se brojevi *dvoji, troji, četvori*. . . upotrebljavaju mjesto *dva, tri, četiri*. . .“. Маретић наводи и неколико примера с таквом променом из грађе на основу које је писао своју Граматику. И у Мачви је тако: *двѣдесѣтѣ ѣ двоја кдлѣ* (Прич.), *са двѣјѣм кдлѣма* (Прич.).

399. Бројни прилози граде се на два начина:

- a) *тѣрѣтѣтѣ* (Прич. × 2), *чѣтѣрѣтѣтѣ* (Прич.);
- b) *једѣрѣд* (Прич. × 2), *двѣрѣд* (Прич.).

Јована (Прич.), *шо је свѣ било увеч свѣиѡг Лукѣ* (Прич.), *увече славѣ* (Прич. × 2).

407. У употреби је предлог *через* са значењем „поради, због“: *ѡни су через ѡвѣ гушавности ѡдлаз“ли* (Бад.), *неће через ѡца и через мајшере* (Прич.).

ХИ. УЗВИЦИ, РЕЧЦЕ, ПАРТИКУЛЕ

408. У БП, Н, Бог. и Прич. у употреби је узвик *болан*. У Бад., међутим, говори се *бо*: *ѡјој, бѡ, шийѡ ѡради; ѡѡј, бѡ, шѡ мѣни; нѣмѡј, бѡ, бѡцаши*.

409. У употреби је упитна речца *еда*: *еда ли га* (Прич.), *еда л шѡга краја* (Бог.).

410. Врло је карактеристична за мачвански говор упитна речца *ѡј* која се изговара назално.

411. У употреби је потврдна речца *јабѡме* (Прич.).

412. Речца *ѡа* значи „час“: *ѡа ѡнѡг, ѡа ѡнѡг* (БП).

413. О речцама *зал, јел* в. т. 214. одељка о гласовима.

414. У мачванском се говору партикуле врло често додају разним речима и облицима. Најчешће су ове партикуле:

-а: *са њѡговима шѡм мѡмцима* (Прич.);

-ј: *ѡндај* (Бад. × 2);

-ка: *ѡвѡмока* (Прич.), *вѡмока* (БП), *ѡвѡка* (Прич.), *шѡмѡка* (Прич. × 5, БП × 2), *шѡмока* (БП), *шѡѡдека* (Прич.), — *мѣникѡ* (Прич.), *мѣника* (Прич.), *нѣмѡкѡ* (Прич.), *чѡсѡ шѡмѡка* (Прич.), *сѡ шѡмѡка* (Прич.), *сѡбѡка* (Прич.);

-кар: *ѡвѡмокар* (Прич.), *вѡмокар* (Бад.), *ѡвѡкар* (Бад., Прич., БП), *намѡкар* (Прич.), *нѡвѡнкар* (Прич.), *шѡмѡкар* (Прич.), *шѡмокар* (Бад.), *шѡмѡкар* (Прич.), *шѡѡдекар* (Бад., Прич. × 2, БП), *мѣнѡкар* (Прич.), *нѣгѡкар* (Н), *нѣмѡкар* (БП);

-ке: *ѡѡнаске* (Бад.), *ѡѡнаке* (Бад.);

-ем: *шѡѡем* (БП, Прич.);

-н: *ѡѡклѣн ѡѡш* (Прич.), *ѡѡвѡдѣн* (Прич.), *ѡѡдаклѣн је* (Бад., Прич.), *ѡѡдаклѣн си* (БП), *ѡѡдслѣн* (Бад., БП), *ѡѡдслен* (Бад.), *кѡн да сам шѡјана* (Прич.);

-на: *ѡѡдена* (Прич.), *ѡвѡдена* (Прич.);

-р: *шѡѡдер* (БП).

ХИИ. ГЛАГОЛИ

1. Презѣнѡ

415. У 3. рл. праес. VII и VIII Белићеве врсте шири се наставак -у м. -е:

мѹчѹ, нѹћѹ, иѹшииѹ; — иѹрчѹ (БП), жсѹрѹ, кѹћѹ, кѹиѹ се, навѹлѹ, найѹварѹ × 2, нѹсѹ, нѹсѹ × 2, ѹблѹчѹ × 2, кад ме ѹсвојѹ иѹсла, иѹзѹ, иѹрѹвѹ, нѹћѹ да иѹрѹмѹ, иѹрѹбѹиѹ, иѹрѹ се иѹрењѹци, нѹ рѹнѹ ме, сѹдѹ × 2, слѹвѹ, слѹжѹ се, сѹрѹмѹ, срѹдѹ, ѹиѹшили нѹки да иѹрѹжѹ рѹда, ѹвѹиѹ, вѹдѹ, жсѹвѹ × 3, а ѹне се жсѹиѹ; — лѹжѹ, иѹрчѹ × 2 (Прич.), врѹиѹиѹ, бѹјѹ јѹј^ицеѹна, нѹсѹ, нѹћѹ, загѹрѹ; — бѹжѹ, дрѹжѹ, клѹчѹ, иѹрчѹ (Бад.), зѹјѹ;

Ова појава ипак није доследна:

гѹбѹ, иѹиѹиѹ (БП), гѹдѹ, излѹзѹ, нѹсѹ, ѹикѹлѹ, ѹиѹворѹ, иѹ-
иѹлѹ, иѹиѹрѹ, иѹрѹмѹиѹ, угѹворѹ, ѹлѹзѹ × 2, вѹдѹ, зѹиѹворѹ,
звѹнѹ (Прич.).

Једино од глагола (х)иѹиѹи 3. рл. граес. има доследно наставак -у:

ѹни ћѹ дѹћи (БП), дѹћѹ ѹни да влѹдајѹ, нѹћѹ да иѹрѹмѹ, нѹћѹ
кѹни да крѹнѹ, нѹћѹ иѹбѹвѹ вѹиѹ-иѹи ѹ Салѹи, јѹ иѹиѹам Тѹрѹкѹ:
„Шѹиѹ ћѹ вѹма вѹлкѹ мѹмије“, ѹне ћѹ бѹиѹ скѹѹиѹље, дѹћѹ Нѹмѹци,
иѹбѹиѹ нас, иѹжсѹиѹ ме (Прич.), дѹћѹ, нѹћѹ свѹиѹ, иѹјѹиѹиѹ
гѹске грѹ, иѹлѹиѹаћѹ кѹкѹиѹи (Бад.).

Од глагола зрѹиѹи 3. рл. граес. гласи: зрѹјѹ (Бад.) и зрѹдѹ (БП).

416. Глаголи на -ћти / -ћи у 3. рл. граес. имају наставак -у <
-еју: нѹ смѹ (Бад.), нѹ смѹ × 3, н' ѹмѹ, не ѹмѹ (Прич.), сѹорѹзѹмѹ (БП).

417. Глаголи VI Белићеве врсте у 3. рл. граес. имају у Бадовинцима,
Богатићу и Причиновићу већином наставак -ају, а знатно ређе наставак
-аје. У Бановом Пољу и Ноћају, међутим, знатно је чешћи наставак
-аје, а ређи -ају.

а) Ситуација у Бадовинцима, Богатићу и Причиновићу.

а) Примери с наставком -ају:

чиѹиѹајѹ, иѹграјѹ, кѹиѹајѹ, иѹдајѹ, иѹвајѹ, разговѹрајѹ (Бад.),
бѹаѹајѹ, иѹмајѹ, иѹвајѹ, врѹћајѹ (Бог.), бѹаѹајѹ, не вѹлѹајѹ, нѹ
вѹлајѹ, вѹиѹајѹ, нѹ врѹћајѹ, гѹиѹајѹ, глѹдајѹ × 4, дѹјѹ, нѹ
дајѹ, знѹају, иѹграјѹ, издѹајѹ, иѹмајѹ × 2, кѹкајѹ, лѹиѹајѹ, мѹ-
рајѹ, нѹиѹадајѹ, нѹмајѹ × 4, иѹвајѹ, иѹбѹаѹајѹ, иѹзѹвајѹ,
иѹсваћајѹ, иѹиѹкѹиѹајѹ, разговѹрајѹ, рѹчајѹ, свѹћајѹ, свѹирајѹ,
скѹѹиѹајѹ, сѹѹвајѹ, сѹрѹмајѹ, чѹиѹају (Прич.).

б) Примери с наставком -аје:

мѹиѹајѹ (Бад.), кѹиѹајѹ, иѹвајѹ, сѹрѹмајѹ (Бог.), иѹиѹлови иѹ-
вајѹ (Прич.).

б) Ситуација у Бановом Пољу и Ноћају.

а) Примери с наставком -ају:

знѹјѹ × 3, иѹграјѹ, мѹрајѹ, иѹиѹајѹ, иѹсѹиѹајѹ, иѹѹајѹ, рѹчајѹ,
убѹиѹајѹ, усѹѹвајѹ (БП), иѹрѹчајѹ (Н).

β) Примери с наставком -аје :

*балѣгајѣ, вијајѣ, глѣдајѣ, нѣ знајѣ, играјѣ, и њи имајѣ, искк-
пајѣ, надѣвајѣ, називајѣ, нѣмајѣ, ѡдајѣ, оскупајѣ, пѣвајѣ,
пипајѣ × 2, позивајѣ, примајѣ, пѣли да прѡдајѣ, рѣчајѣ,
свађајѣ, сиграјѣ, сивајѣ, хиндијајѣ (БП), имајѣ, пѣрајѣ (Н).*

418. Неколико примера с наставком -ду у 3. рл. граес., које сам забележио у Бановом Пољу, свакако су дошли под утицајем сремскога говора: *дѡђеду, кѡжеду*; исп. и: *зрѣдѹ*. Наставак -ду није особина мачванскога говора.

2.^г Имперфекат

419. Имперфекат се скоро потпуно изгубио у мачванском говору. Забележио сам само ове примере: *бѣше, кѡк се звѡше* (Бад.), *звѡше* (Прич.). Могло би се рећи да су ови облици више лексичке појаве него делови системе глаголских облика.

3. Аорист

420. Нису у подједнакој мери сачувана сва лица аориста.

421. Забележио сам ове примере 1. sg.: *ја изиђо* (Прич.), *ја ѡдо* (Прич.), *уведо* (Прич.), *ја идсла свѡју дѣцу* (Прич.), и *ѡнда шѡде ја ид-
здрави се са њим* (Прич.), *а ја, пѡјсна пип сам пѡлѹди* (Прич.), *скѡчи* (Прич.).

422. За 2. sg. имам само један пример: *је л пип ирѣча о Влѡјку* (Прич.).

423. Веома су бројни примери за 3. sg.:

кѡд ѡн оно жѣд, кѡко по се звѡ (БП), *дѡвезе, дѡђе × 10, изведе,
изпѣ, изнесе, не могаде, напѣ × 3, напѣ, ѡде × 3, ѡднесе × 3,
пѡбеже × 2, пѡђе, пѡједе, пѡче, пѡче, прѣђе, прѡђе × 2, седе,
сипѣ × 2, ѡбоде, ѡђе × 2, ѡрче, сјаша, ѡпоја, засмеја × 2,
изгину, ѡграну, исѡаде, напѡде ме, засѡаде, ѡсѡа, прѣсѡаде,
ѡсѡа, ѡкнѡ, ја кад ѡна ѡкнѡ, пѡпѡкова, ѡсова, дѡде × 3,
издаде, дѡдија, скѡра се кѡњ, искуша, заипѡа, кѡ пѡ ирѣча,
исѡера, ѡдуз^{ма}, пѡдуз^{ма}, ѡказа се, ѡноћ се, ѡна нѣ пѣ дѡипи,
прѡчиѡа, прѣби, извади, нѣ заврши, нагвѡри се, прѡговори,
згрѡби, прѡдѡжѡи пѡп, пѡјѡви се × 3, пѡквѡри се × 2, кѡ-
рѡчи, ѡпази, пѡипипи нас, ѡрѡди, заѡсѡави × 2, ѡдари × 2,
ѡдеси.*

424. Примере за 1. рл. в. у т. 429.

425. Примере за 2. рл. в. у т. 429.

426. Као и за 3. sg., бројни су примери и за 3. рл.:

*дѡдоше × 2, дѡнѣше × 2, дѡпѣраше, заипѡипи, заипѡипи,
заѡсѡавише, идоше, извадише, изиграше, мѣипѡипи, ѡвѡдоше,*

одоше × 3, *ојалаше*, *ојвдрише* се *кѹћна враѣша*, *ошераше* × 2, *идогеоше* × 3, *поведоше*, *иддигоше*, *идидаше*, *идиунише*, *идчеше* × 2, *треметише* × 2, *сасиаше се*, *свезаше*, *свршише*, *стидоше*, *стигоше* × 2, *убише*, *узеше* × 2.

427. Често се 3. sg. аориста употребљава у служби 1. sg.:

ја њвади и даде (Бад.), *ја дође из војскѣ, одѣ ја, а ја онда ѡрѣстиаде мало ѡуцаѣши*, *ја ѡи рече*, *ја сиђе с коња*, *ја шебе слѹша*, *кад ѡлако ја скиде*, *да ја не узѣ враѣша с авлијѣ*, *ја се ѹједе* (Прич.), *ја днесе пѣж* (БП).

V. о овоме Зборник Матице српске за филологију и лингвистику књ. II, стр. 148.

428. Такође се 3. pl. употребљава у служби 1. pl. аориста: *одведоше ми пѣга кѹћи* (БП), *мислим одоше ми саи-кѹћи* (Бад.).

429. Из 3. pl. аориста шири се *-и-* и на остала лица pl.:

а) Примери за 1. pl. аориста:

дођошмо, *изгинушмо*, *нашошмо*, *оградшмо*, *идбишмо*, *идгледашмо* (БП), *идздравшмо* (Н), *идиешмо се* × 3, *ѡрѣшошмо* × 2, *седошмо*, *сишошмо*, *стигошмо*, *осташмо* × 2, *идгошмо*, *стидошмо*, *идслашмо*, *ѡшкѣвашмо*, *дошерашмо*, *коѡашмо*, *нагушмо*, *ѡшрѣшмо*, *сорѣшмо*, *башшмо*, *ѡребљашшмо*, *урадшмо* × 2 (Прич.), *добишмо*, *доидашмо*, *држашмо*, *казашмо*, *ѡишшмо*, *рѣкошмо*, *ѡшкѣшмо*, *узешмо* × 2 (Бад.).

б) Примери за 2. pl. аориста: *дирашѣ ли*, *рѣкошѣ* (Бад.).

Појава ипак није доследна: *стигошмо* (Прич.), *изишмо* (Бад.).

430. У композиата од *ићи* у множинским облицима аориста шири се основински наставак *-е* из 2. и 3. sg.: *дођешѣ*, *одешѣ* (БП), *дођешмо*, *изишмо*, *одемшмо* × 3, *одешѣ* × 11 (Прич.), *дођешѣ*, *одешѣ* (Бад.).

Ни ова појава није доследна: *идошмо*, *одоше* (Прич.).

431. Од глагола *биѣти* и *моћи* карактеристични су за мачвански говор ови аористи: *бијашѣ* (Прич., Бад.), *бијашѣ* (Прич.), *бијашмо* (Прич.), *бијашмо* (Прич.); — *могашѣ* (Прич.). Овде је *-д-* продрло према шпр. *ићи* (*идох*), *ѡдсићи* (*ѡадох*) или сл.

432. Према књижевном *изгѣреше* забележно сам у Бад. *изгѣроше*. Овај се облик може објаснити на два начина:

а) можда је у питању ширење *-о-* из других основа;

б) можда овај облик треба довести у везу са ширењем „тврдих“ наставака и после „меких“ сугласника.

4. Императив

433. Карактеристични су императиви: *брѡји* (Прич.), *даји* (Бад.), *не даји нико* (Прич.), *подаји* (Прич. × 3, Бад.), *наѡди* (Прич.). Јављају се и књижевни облици: *дѡдѡј* (БП), *ѡдѡј* (Бад.), *дајѣ* (БП).

(Бад.), *изѝћи*, *изѝћѝм* × 2, *изѝћѝ*, *изѝшиѝ*, *изѝшила*, *изѝшило*, *изѝшило*, *изѝшли* (БП); исп. и: *зайѝе*, *зайѝѝ* командѝр ѝо чѝшама, *зайѝили* (Прич.), *зайѝѝ* (Бад.), *зайѝћѝм* (БП);

б) *изаѝћи*, *изаѝћѝ*, *изаѝшѝ* × 4, *изаѝшли* × 3, *изаѝшле* × 2, *изаѝшли* (Прич.), *изаѝћѝм*, *изаѝћѝи* (Бад.), *изаѝћѝ*, *изаѝшѝ*, *изаѝшло* × 2, *изаѝшли* (БП); исп. и: *изаѝлазѝмо* (Н) итд.

444. Глаголи *лѝћи*, *рѝћи*, *срѝсѝи*, *сѝсѝи* имају у презенту углавном: *рѝкнѝм*, *рѝкнѝ*, *рѝкнѝ*, *срѝѝнѝмо*, *сѝднѝмо* (Прич.), *лѝгнѝм* (БП), *рѝкнѝ* (БП), *сѝднѝмо*, *сѝднѝ* (Бад.). Само сам у два маха забележио у сложеним глаголима: *да ѝе дѝвѝјке не урѝчѝ* (Прич.), *малу сѝѝину кѝзнѝчу ѝзрече* (БП).

Глагол *ѝдѝћи* у граес. гласи *ѝдѝчѝ* (Н) итд. Глаголи сложени од *ѝдѝћи* имају двојак през.: а) *ѝѝекнѝ* (Прич.), б) *ѝѝѝчѝм* (Н).

445. Од глагола *јѝсѝи* забележио сам у граес. једино: *јѝдѝм* × 2, *јѝдѝмо*, *јѝдѝ* (Прич.), *нѝ јѝдѝ* (Бад.). Али је у облицима императива сачувана и старија основа: *ѝѝј* и *јѝј*, *сѝм ѝѝ јѝј ка код свѝјѝ кѝћѝ*, *сѝм ѝѝ јѝји*, *ѝѝѝѝ* и *јѝѝѝ*, *јѝѝѝ* (Прич.), *сѝм вѝ ѝѝѝѝ* и *јѝѝѝ* (Бад.).

446. Глагол *врѝћи*, *врѝћѝм* гласи: *врѝћи* (Прич., Бад., Бог., БП), *врѝћѝм* (Прич.), *врѝ* (Прич.), *врѝла* (Прич.), *врѝло* (БП), *врѝли* (Прич.), *је л дврѝ Живѝѝн* (Бад.), *оврѝли* (Бад.); исп. и *врѝћѝње* (Бад.).

447. Говори се: а) *сѝѝсила* (Бад.), *сѝѝсило* (Прич.), *сѝѝсѝло* (Бад.), *сѝѝшѝн* (Прич., БП); б) *сѝѝсѝ* (БП), *сѝѝсѝ* (БП).

448. Глагол *мѝѝнуѝи* гласи у Мачви тројако: а) *мѝѝнѝм*, *мѝѝнѝи* (Бад.), *мѝѝне*, *мѝѝнѝ* (БП); б) *мѝѝнуѝи*, *мѝѝѝм* × 2, *мѝѝѝ* × 2, *мѝѝѝ*, *мѝѝѝо* × 2, *мѝѝѝ* × 2, *мѝѝѝла*, *мѝѝѝле* × 2 (Прич.), *мѝѝѝѝи*, *мѝѝѝѝм* × 2, *мѝѝѝѝ*, *мѝѝѝѝмо*, *мѝѝѝѝѝо* (Бад.), *мѝѝѝѝ*, *мѝѝѝѝ*, *мѝѝѝѝо* × 3, *мѝѝѝѝ*, *мѝѝѝѝѝо* (БП), *мѝѝѝѝѝи* (Бог., Прич., БП); с) *мѝѝѝѝѝи*, *мѝѝѝѝѝла*, *мѝѝѝѝѝмо* (Прич.). Јасно је да императ. *мѝѝѝ* (Прич., БП), *мѝѝѝѝ га* (Прич.) може да буде и од *мѝѝѝѝѝи* и од *мѝѝѝѝѝѝи*.

449. Глаголи на задњонепчани сугласник преносе резултат прве палатализације и у 3. рl. граес. и у imperat.: *вѝчѝ се*, *вѝчѝ* × 3, *свѝчѝѝ*, *ѝдѝчѝ*, *сѝчѝ* × 5, *да ѝе дѝвѝјке не урѝчѝ* (Прич.), *вѝчѝѝ*, *извѝчѝѝ* × 2, *обѝчѝѝ*, *ѝдѝчѝѝ*, *ѝрѝѝѝчѝѝ*, *ѝѝѝчѝѝ* × 2, *ѝѝѝдѝчѝѝ* (Бад.), *извѝчѝѝѝ*, *ѝѝѝчѝѝ* × 3 (БП), *сѝчѝѝ* (Прич.), — *вѝчѝ се*, *ѝѝсѝѝи ми* (Бад.), *вѝчѝѝ*, *ѝѝѝчѝѝ* × 3 (БП).

Само сам једном забележио *ѝѝѝчѝѝ* (Прич.).

450. Код глагола *мѝћи* у 1. sg. и 3. рl. шири се *ѝс* из осталих лица: *нѝ можѝм* (Бад.), — *ѝни дѝчу да рѝскѝнѝ кѝло ал нѝ можѝѝ*, *мѝѝѝу*, *мѝѝу*, *нѝ мѝру* × 3 (Прич.), *нѝ можѝѝ* × 2, *нѝ мѝру* (БП).

451. Глагол *брѝјѝѝи* има двојак облике граес.: а) *брѝјѝѝ* (Прич.), *дѝрѝјѝѝ*, *дѝрѝјѝѝ* (Бад.), *дѝрѝјѝѝм* (БП); б) *брѝјѝѝи* (Прич., Бог.), *брѝјѝѝ се* × 2 (Прич.), *брѝјѝѝмо*, *брѝјѝѝѝѝ* (Бад.), *брѝјѝѝѝѝ* × 2, *брѝјѝѝѝѝ* (БП). Граес. гл. *каѝѝѝѝѝи* гласи *каѝѝѝѝѝѝ* (Прич.).

Граес. гл. *ѝѝѝјѝѝи* гласи *ѝѝѝјѝѝѝ* (Прич.).

452. Глаголи III Белићеве врсте у већини случајева имају инфинитивну основу на *-ну-*: *ви́кнуо* × 2, *и́дгинњ*, *наѓрнњ*, *корáкнуро*, *крéнуо се*, *крéнули*, *окрéно* × 2, *скрéнули*, *кљцнуро*, *и́рснуће*, *свáнуло*, *освáнуо* (Прич.), *и́обринутии* (Бад.), *изгинула*, *и́дгинуо* (БП). Могу се, међутим, чути и облици са *-ни-*: *и́рсниће*, *свáнило* × 2 (Прич.), *и́дгинићеи* (Бад.), *изгинили*, *скљинии* (БП).

Обрнуто, неки глаголи прешли су из VII у III врсту: *замéнуло се*, *зámнѐм*, *ои́кánуо* (Прич.), *замéнуо* (Бад.), *каи́-се једна и́рмѐнѐ*, *из-мѐнњ*, *измéнула*, *зámнљи* (БП), *и́рмѐнуи* (Н).

453. Глаголи IV Белићеве врсте на *-иваи* у праес. имају двојак облике: а) *дочѐкујѐм*, *изврљујѐм*, *наи́лаћујѐ*, *наредљујѐ*, *наредљујљ*, *свáљујљ* (Прич.), *дочѐкујљ*, *заврљујљ*, *закáчујѐ се*, *залљчујѐмо*, *рáскво-чујѐ* (Бад.), *и́окáзуј*, *завáљујѐ* (БП); б) *свáњивá* (Прич.), *исийи́ктивá*, *идљивá*, *свáњивá* (Бад.), *изгрáђивá се*, *развáљивá* (БП).

За однос глагола на *-иваи* и *-аваи* исп. *исљрáђујѐ* (Прич.).

454. Глагол *и́ознáвати* има двојак облике праес.: а) *и́ознајѐм* (Прич., Бад.); б) *и́ознáм*, *докљоп Милáновић и́ознаи́те га он је и(з) Шаи́ца* (Прич.), *ја нѐгá не и́ознáм*, *сáмо сам чу́ла за нѐгá* (Бог.).

455. Глагол *јáхати* гласи: а) *јáшати*, *јáшао*, *узјашати*, *узјашњ*, *сјáша*, *јáшѐ*, *јáшѐмо*, *и́ојашѐмо* (Прич.), *јáшати*, *и́дјаша*, *узјашњ*, *узјашá* (Бад.), *јáшао* (Н); исп. и *јáшалљце* (Бад.) и б) *узјашљ коња* (Прич.), *јáшљи*, *јáшио* (БП). На југу нема облика *јáшљи*.

456. Композита од *сдљи* имају двојак облик праес.: а) *и́дишаљѐм* × 3, *и́дишаљѐ* × 2, *и́дишаљљ* × 2, *и́ошаљљ* (Прич.) и б) *и́диш.љѐ*, *и́диш.љљ* (Прич.), *и́диш.љљи* (Бад.).

Сем тога постоји и глагол *и́иљвати*: *и́иљѐмо* (БП), *и́иљњ* (БП), *и́иљала* (БП), *и́иљали* (БП).

457. У неких глагола V Белићеве врсте уопштен је и у инфинитивној основи јотовани сугласник из презентске основе:

њдврљо, *њдврљали* (Прич.), *исљрѐврљáно*, *љврљáно* (Бад.), *љврљо* (Н); — *њгрљати*, *њдгрљали* (Прич.), *нагрљали* (Н); — *крекѐћале* (Бад.); —

њкрећало, *скрѐћати*, *скрѐћњ* × 2 (Прич.), *крѐћати*, *скрѐћали* (БП), *њкрећати*, *скрѐћати* (Бад.); — *налећали* (Бад.); —

мећати, *мећњ*, *мећали* × 2, *намећњ*, *и́дмећáла*, *и́дмећали*, *и́рмећњ* (Прич.), *мећати*, *мећњ*, *мећала* × 2, *и́дмећáно* (Бад.), *њмећњ*, *мећњ је*, *мећали*, *мећале*, *и́омећаше* (БП); —

љи́лећала, *љи́лећали* (БП); — *и́рѐйћати* (Прич.).

458. Говори се: а) *жљи*, *жáњем*, *жљњ*, *жљла*, *жљло*, *и́њжљи* (свуда); б) *жљѐвѐно* (БП).

459. Глаголи *дљи* и *знљи* имају двојак облике праес.:

а) *нѐ дáм*, *дá* (Прич.), *дáм*, *дáмо* (Бад.), *нѐ знáм*, *знáјљ* (Прич.), *знáм* × 2 (Бад.), *и не знáм*, *знáи́те*, *знáјљ* × 2 (БП);

б) *dadēm, dadēm, dadē × 3, dadēmo, dadū* (Прич.), *dadēm* (Бад.), *dadēm, dadē* (БП), *nadēm × 2, nadēni × 6, nadē × 3, nadū × 2* (Прич.), *nadēm × 2, nadēm* (Бад.), *nadēm* (БП).

460. Од *zaiivaraiiti* и сл. према *zaiivoriiti* говори се: *zaiivoraiš, zaiivorā × 2, zaiivoraǰǰ, zaiivorāǰ, zaiivoralimi* (Прич.), *zaiivorā, zaiivoraǰǰ* (БП), *zaiivoramō* (Бог.), — *oiivōrā* (Прич.), *oiivoraǰ, oiivoraǰiite × 2* (БП).

Према *skloniiti* говори се и *idsklovali* (Прич., БП).

461. Од глагола *meitiiti, meitiiti* забележио сам и ове облике *praes.*: *smēhē, ī nako me smēhē, nē smēhē* (Прич.), — *shēhē* (Прич.).

461a. Глагол *iskaiiti* има тројачке облике *praes.*:

а) *iskāš, iskā × 2, iskaǰǰ* (Прич.), *iskā* (Бад.);

б) *išiiēni, išiiē* (Бад.), *išiiiti imperat.* (Бад.), *zaiišiite* (Н);

с) *zaiišiiti × 2 imperat.* (Бад.).

Глагол *biskaiiti* има двојачке облике *praes.*: а) *biišiiēmo* (Прич.), *iobiišiiiti* (Бад.) и б) *biišihē* (Бад.).

462. Глагол *il'ěskaiiti* има двојачке облике *praes.*: а) *il'ěskām* (Прич.) и б) *il'ěshihē, il'ěshihēmo* (БП).

463. Презент глагола *irskaiiti* и *m'ěskaiiti* гласи: *īrshihēm, īrshihē, īrshihēmo, īoīrshihēm* (Прич.), *īrshihēm, nē īrshihēm* (Бад.), *īrshihēite* (БП), — *m'ěshihēm, m'ěshihē* (Прич.).

464. Презент гл. *itkaiiti* гласи доследно: *itkām, itkā, itkāmo, itkāǰǰ*.

465. Глагол *glēdaiiti* има двојачке облике *praes.*:

а) *glēdāni, glēdā, glēdāǰǰ × 3* (Прич.);

б) *glēdīm, glēdī × 4, a nārod sāmō glēdī, glēdīmo × 2, ioglēdīm × 3, ioglēdīiti* (Прич.).

466. Поред *račūnaiiti* (Бад.), говори се и *račūni imperat.* (Прич.).

467. Постоји узајамни утицај тренутних и итеративних глагола:

а) према *iūsaiiti* говори се и: *ījūsaiš, ījūsō × 2, naījūsaiš, naījūsaišali × 2* (Прич.);

б) према *iūšaiiti* говори се и: *ījūšaišim × 2, ījūšaiš nas, ījūšaišimo × 2, ījūšaiš me, ījūšaišū, ījūšaiš me, ījūšaišio, ījūšaišili, īoījūšaiš, īoījūšaišili, sījūšaišimo, sījūšaiš* (Прич.).

Разуме се да постоје и облици *iūšaiiti* и *iūsaiiti*.

468. Глагол *xvaišaiiti* и од њега сложени гласе двојачко:

а) *vāšali* (БП), *īdvašal su* (sic!) (Бад.);

б) *zavašā* (Бад.), *svāšō* (Бад.), *īdvašō* (Н).

Исп. и *zaišamo* (Н).

469. Аналошке је природе *-išt-* м. *-išt-* код неких итератива VI Белићеве врсте: *izveišāvdō* (Прич.), — *krišihāvdā* (БП), *krišihāvdāǰǰ* (Бад.),

СИНТАКСА

І. РЕД РЕЧИ

478. У мачванском говору радо се енклитиком раздвајају речи семантички тесно везане: *Милан ми је Пецић био као ујравник болнице* (БП), *ис Црне смо Гдрѣ* (Н), *свѣтѣи је Никола* (Н), *Зѣка је Буљубаша знао да ће изгинути* (Н); исп. и: *ѿри смо ѿ ѿо мѣсѣца бѣли* (БП), *ја смо и жена сами* (Прич.). М и т а р П е ш и к а н поводом примера типа *Майија је Бенадић човек сасвим сѣар* истиче да је овакав положај енклитике постојао „у архаичнијем књижевном језику“, али да је то данас „необично и не препоручљиво“ (Наш језик нс IX 7—10, 306). Љ. Јонке сматра да се овакав положај енклитике данас јавља у књиж. јез. у експресивнијем казивању (Људевит Јонке, О redu riječi sa sintaktičkog i stilističkog gledišta u hrvatskosrpskom jeziku, Ivšićev zbornik, Згб. 1963, стр. 171—182).

479. Често је у суперлативу речца *нај* одвојена од компаративног облика неком другом речју: *ишо је нај било лѣше ѿдјести и ѿдишѣи* (Н), *нај се више мѣш* (Прич.), *нај сѣе више мѣнѣ бѣлѣж^мли ѿуде кад гдво-рим* (Прич.), *новац је нај га шѣже набавиши ал нај га лѣкше ѿѿрдишѣи* (Бад.).

480. У мачванском говору *је + се* не сажима се увек у *се*: *слабо је се жѣшо рѣдио кѣсѣм* (БП), *ѿн ѿдѣ у Мишровицу дѣк је се сѣрѣмио* (Прич.), *како је з дѣсѣло* (Прич.), *он је се ѿришѣи судио са ѿѣм* (Прич.), *војска је се ѿѿбун^мла* (Бад.), *ис како је се рѣзлѣга* (Бад.). Ову је појаву констатовао П. Ивић у ужичком крају (Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, књ. IV (1959) стр. 400).

481. Карактеристични су у мачванском говору ови случајеви за књижевни језик неуобичајеног размештаја енклитика у реченици:

а) повратна заменица *се* долази често после глагола и у оваквим случајевима кад реченица не почиње тим глаголом: *кад је био на ѿнѣм ѿѣмѣка мѣсѣу, он је ѿишоу се у Варѣар* (Прич.), *ѿа сѣмо ѿѣѣжѣ се* (Прич.), *кака је ѿѣ крѣва за двѣјес ѿѣѣдѣ!* *Па је л музѣ се* (Прич.), *онда је ѿѿѿѣѣѣѣѣ се* (Бад.), *ѿндак ѿн ѿѿѣѣ се* (БП), *и чѣм су ѿни јѣвили се ѿѣу кѣѣ нѣс* (Н), *да л нѣси се ѣѣѣѣѣ на шѣѣѣѣѣ грѣну?* (Прич.);

б) врло често глаголски облик *је* долази испред енклитичких

иће црна зѐмља покрла (Прич.), *обила је га* (Прич.), *не знам да је му крџа* (Прич.), *ниш је му дао да дође* (Бад.). У таквом случају заменичка енклитика може доћи и после глагола: *Воја ишиџ да је оишусишо и(х) гџада* (Прич.), *није више ни давала му крџаре* (Бад.);

с) заменичка акузативна енклитика (= објекат) врло често долази на крају предикатске синтагме, после глагола: *дхе д' љбије ме* (Прич.), *ишрџа љјак ак ће да дйравй га* (Прич.), *нико не мор ни уваиш-иш га* (Прич.), *неће да донџе га* (Прич.); исп. и: *јес уишџо га љ шкџлу* (Бад.), *ишо Радован да избази и[х] јак* (Прич.), *сушрадџан кад свџнуло, мацарска ѓргемџна заобила нас и зарџбила* (Прич.);

д) место у књижевном језику уобичајеног реда глагол + енклитика у ген. + се забележио сам овај пример са се испред генитива: *не бџйм се га* (Прич.);

е) акузативна енклитика може да дође после пуног дативног облика: *ишрџа мџни га џвамо* (Прич.);

ф) дативска енклитика може доћи после инфинитива у примерима као: *ишиџ и (= ћеш) се расйрџмаиш кад ваља џиџи иши иш* (Прич.);

г) дативска енклитика може доћи после глагола: *је л дошла иш Радџка* (БП), *а ишџа домашит нарџдио им* (Прич.), *сџд је ишџа насџвала му* (Прич.);

ћ) у примеру: *а је с вишџо како Дџџош му вџчџ сйрџну* (Прич.) пре би се очекивало да датив му дође испред именице (*Дџџош*);

и) у примеру који ћемо сад навести требало је очевидно да дативски облик *иш* значи смер, али, с обзиром на то да је дошао после именице, он као да је постао посесивни датив: *је л', сине, је л дошла џбуђа иш?* (Прич.) (ово је отац питао своју кћер да ли су јој из града донели нову обућу). Мислим да овде ипак није у питању посесивни датив. Однос, наиме, овога последњег примера према примерима типа *је л дошла иш Радџка* близак је односу примера типа *комџија је ме ишџвала* према примерима типа *Воја ишиџ да је оишусишо и(х) гџада*. У оба случаја у односу на књижевни језик у питању су два друкчија начина распоређивања енклитика у реченици: првом начину припадали би примери *комџија је ме ишџвала* (тј. књижевно *ме је* : мацванско *је ме*) и *је л дошла иш Радџка* (тј. књижевно *иш дошла* : мацванско *оишџила иш*); другом начину припадали би примери *Воја ишиџ да је оишусишо и[х] гџада* (тј. књижевно *да иш је сйшусишо* : **да је иш оишусишо* : мацванско *да је оишусишо и[х]*) и *је л, сине, је л дошла џбуђа иш* (тј. књижевно *је ли иш дошла обуђа* : **је ли дошла иш обуђа* : мацванско *је л дошла обуђа иш*). Јасно је одавде да претпостављени облици **да је иш оишусишо* и **је л дошла иш обуђа* припадају првом начину. Другим речима: **да је иш оишусишо* = *комџија је ме ишџвала* односно **је л дошла иш обуђа* = *је л дошла иш Радџка*. Али, разуме се да при свему овоме не треба као обавезно претпоставити да је у Мачви некада постојала ситуација каква је данас у књижевном језику, па да се временом деформисала. Напротив, ја мислим да је у питању још неискристалисан систем распореда енклитике у реченици. Тај је распоред, дабоме, различит од књижевне си-

489. У Мачви се употребљава прилог *кадгод* (= некад): *Јеси тиш кадгод њему* (Прич.).

490. Честа је употреба прилога *лицем*: у *Драчу смо били лицем на Боджић* (БП), *лицем на свейбог Николу* (Бад.), *на Ивањдан лицем две гддине* (Прич.), *дди смо лицем увеч свейбог Николу* (Н), *што је било лицем уочи Преображења* (Бад.).

491. У Мачви је у употреби прилог *изобила*: *шум је било изобила* (Прич.).

492. Место *више* у Мачви се употребљава прилог *боље* у примерима као: *бдље влдљ тио нѣ(г) кукурџа* (БП), *коју бдље влдиш* (Прич.), *чега бдље влдиш је л йасула је л гра* (Прич.), *бдље влдиш леио нег зиму* (Бад.), *бдље влдиш* (Бад.).

IV. ВЕЗНИЦИ

493. Забележио сам ове примере супротног везника *али*: *кад ја идгледам на дгњишине, ал' дна лези сирам дгњишине* (БП), *кад он дтвори ддлаи, ал корњача бда* (БП).

494. У овим примерима везник *док* значи *чим*: *Док дтворим сдбу, ја ћу одуд свѣ навиллаши* (Бад.), *ддок мрак, не видим* (Бад.), *ддок изађем најпоље, нема — дћеш да се смрзнеш* (Бад.); — *он иде у Мишировицу, ддок је се сиремно* (Прич.), *није он ирави Немац, ддок вако сфиски говорит* (Прич.).

У примеру, пак, који ћемо сад навести везник *док* означава „да оно, што се каже у главној реченици, траје тако дуго као оно, што се каже у зависној“ (Маретић, Gram.² 464): *док смо ми йскојали рдове, магла се свуче и йказа се сунце* (Прич.).

495. „Željni veznik“ (Маретић, о. с. 477) имамо у примерима: *еда ми га* (Прич.), *еда ми је* (Бад.), — *једа л' дсам саиш* (Прич.).

V. ПАДЕЖИ БЕЗ ПРЕДЛОГА

496. Као и у Вука (Маретић, Gram.² 485) и у Мачви је честа употреба присвојног генитива од презимена на *-ић*:

Байновића шдр (Бад.), *на Бајића бресиовима* (Прич.), *Бијуклића ада* (Бад.), *на Гибића рибњаку* (Прич.), *Дабивића идље* (Прич.), *Делића дућан* (Бад.), *Ерчића фамлија* (Прич.), *код Јефивића куће* (Бад.), *у Јефивића кући* (БП), *у Крмановића њиви* (БП), *Мезића кућа* (Н), *Павловића шдр* (Бад.), *Росића шдр* (Бад.), *Танасића фамлија најсиарија у Ндџају* (Н), *Товиловића шдр* (Бад.), *Цвејића кућа* (Н), *кош-Шећеровића кућа* (Бад.);

Ана Микашевића (Бад.), *Милева Кодића* (Прич.), *Душанка Аврамовића* (Прич.), *Иванка Марџића* (Прич.), *Марџи Јакишића* (Бад.), *Радмила Сидића* (Прич.); — *на Милеве Кодића градини* (Прич.).

Исп. са овим и: код *Марка Лекча* кѹћѣ (Прич.), код *Мићѣ Ситанчића* кѹћѣ (БП), ко(д) *домаћина Мијаила Томића* кѹћѣ (Прич.); па и: код *мбг љјака* кдлебѣ (БП).

497. Уз некоје глаголе у Мачви објекат стоји у ген. место у асс.:

а) п и т а т и: *ийиѣм аичијѣ* (Прич.), *ийиѣм дѣиѣта* (Прич.), *ийиѣм једнѣ* (Бад.), *ийиѣм ја Милосаве* (Прич.), *ийиѣм милосрднѣ сѣсирѣ* (Прич.), *ийиѣм ја Перѣ* (Прич.), *ја иийиѣм Турѣка* (Прич.), *ийиѣм удавачѣ Лейосавѣ* (Прич.), *идѣ иа иийиѣ баштовѣнѣ* (БП), *шо гѣзда гѣздѣ иийиѣ* (Прич.), *жѣнѣ се иийиѣ* (Прич.), *ийиѣ Мићѣ Влајковог* (Прич.), *ийиѣмо једнѣ* (Прич.), *ийиѣмо ми њѣ* (Прич.), *ийиѣј Мићѣ* (Прич.), *ийиѣј двѣ млађи* (Прич.), *ийиѣј Ружѣ* (Прич.), *ийиѣ чичѣ* (Прич.).

б) с л у ш а т и: *иийѣ иийѣ слѹшѣи Ружѣ* (Прич.).

Интересантан је овај генитив објекта: *а ја скѹйѣм њѣки жѣнѣ* (Прич.). Исп. и: *оийишли њѣки да итражѹ рѣда* (Прич.). — Забележио сам овај пример генитива уз нека: *њѣка кајасѣвѣ* (БП).

498. Уз негацију у мачванском се говору употребљава и ген. и асс.:

а) г е н и т и в: *нис ни слѹжили вѣјскѣ* (БП), *нѣ кваѣ глаѣѣ* (Бад.), *дрѹгог јѣзика нѣ зна до срѣски* (Прич.), *ми нисмо вѣдли Кдсанѣ* (Прич.), *ишо нѣ чѣкаш иѣглѣ* (Бад.), *нѣмам сѣдлицѣ* (Прич.).

б) а к у з а т и в: *ја иѣби не налазим њѣкаку маѹу* (Прич.), *ниѣ имѣ дѣѹу* (БП).

499. Уз глаголе „мицања“ (Маретић) за означавање смера у Мачви је врло жива употреба датива:

ддлазим ја кѹћи (Прич.), *ддлазим мѣјѣј кѹћи* (Прич.), *идѣм кѹћи* (Прич.), *ја ѣј да идѣм кѹћи* (Прич.), *да нѣ ириѣѣм сѣд-риѣм човеку рѹци* (Прич.), *кѣмѣ идѣш иѣј ии и ддлази* (Прич.), *идѣш кѹћи* (Прич.), *ѣн се вѣрѣѣ кѹћи* (Прич.), *а ѣн идѣ Дрѣни* (Бад.), *нѣрод идѣ цркви* (Бад.), *ѣде ѣѹу* (Бад.), *ѣдлази свѣјѣј кѹћи* (Бад.), *иѣрѣѣ ѣн да иѣрѣѣ цркви* (БП), *нѣѣ мѣјѣј свѣјѣи* (Прич.), *сѣ(д) ѣмо да идѣмо кдлеби* (Прич.), *идѣмо ѣвѣј лѣмѣи* (Прич.), *ѣдѣмо кѹћама* (Прич.), *идишѣмо и ми Цѣру* (Прич.), *у сѣдѣѹу га иѣрѣмо Дрѣни* (Прич.), *идѹ кѹћи сѣѣрок свѣѣта* (Прич.), *ѣдашле излазѣ свѣ мѹшко, Турѣци, ѣѣе и свѣ скѹѣа идѹ ѣвоме мрѣѣѣѹу* (Прич.), *идѹ цркви* (БП), *идѹ цркви* (Бад.), *ѣду цркви* (Бад.), *ѣдиш сам кѹћи* (Прич.), *нисам, мама, зѣраѣи ишѣла* (Прич.), *јѣси ишо кѣдгод њѣму* (Прич.), *ѣдиш мѣни* (БП), *ѣишѣш њѣма* (БП), *иѣрекучио кѹћи* (БП), *јѣдна је ѣишѣла Фрѹшкој Гѣри а јѣдна је ѣишѣла Сѣви* (БП), *Кѣмѣ је Вѣра ѣишѣла у Клеѣѣе?* — *Чѣчи* (Бад.), *ниѣ ддлазила мѣни* (Прич.), *иѣдѣ смо ддшли цркви* (Прич.), *кѣд-смо иѣшли Сѣѣдѣру* (Бад.), *ѣѣѣ мѣни и сѣ мѣм се рѹкова* (Бад.), *Анѣа ѣде дѣѣѣѣѣ у Бѣдѣрад* (Прич.), *ѣок у дѣѣнѣс сѣѣи ѣѣѣи уѣе мѣни жѣна* (Прич.), *ѣјѣмо иѣѣво ѣнѣј вѣјсѣи* (Прич.), *ѣјмо крѣмачи* (Бад.).

Има, међутим, и примера са код + ген.: *доведѐ Лѣйосаву код мене* (Прич.), *рѣци шѣдј удавачи да дѣћѐ код мене* (Прич.).

Карактеристичан је случај који сам забележио у Бановом Пољу. Док сам седео у дворишту свога газде, сеоском улицом пролазило је више мештана и распитивало се о газдином синовцу *Лају*. На питање једнога од њих *Дѣ је Лаја?* одговорио му је: *Ошнѣ Драју*, а на питање другог: *је л-Лаја нѣје код-ће?* одговорено је: *ѡде ко(д) Драјѣ*.

500. У примерима: *славѣ му љнук* (Прич.), *ѡдкѡјног Влајка, брѡша ми, ѡшац* (Бад.), *ѡшац јој* (Бад.), како каже Маретић, „dativ lične zamjenice znači u rečenici isto, kao da je uzeta posvojna zamjenica“ (о. с. 498).

501. У мачванском говору у употреби је временски акузатив типа *била је она ѡве дѣго врѣме* (Бад.) (в. Маретић, *Gramatika*², 502).

502. Ближи објекат у асс. уз глагол *смѣшати* имамо у примеру *ѡ нако ме смѣше* (Прич.) (в. Маретић, о. с. 500).

503. За пример као што је *сѣра ме* (БП) Маретић каже да у њему „стоји објект, јер се. . . [њиме] изриче осјецање“ (о. с. 501).

504. Месно значење instr. огледа се у овим примерима: *ја ѡдѣм ѡвљѣом* (Прич.), *ѡре лѣдшѡм* (Прич.), *шѣрајући дрѣмом* (БП).

505. Начинско значење instr. огледа се у овим примерима: *а сѣарија њѡ ѡмено* (Прич.), *сѣлом баба ѡ рај не ѡде* (Н), *сѣлом кѣр лѡва не лѡви* (Н).

506. Узрочно значење instr. огледа се у примерима: *да је ѡво Вѣром, ѡнда би и Миѡа биѡ бѡлѣсан* (Прич.).

507. Предикатијни инструментал налазимо у примеру: *зовѣмо Миѡом* (БП).

508. Маретић (*Gramatika*² 512) каже: „Kad se riječju kao izriče s v o j s t v o ili p o r e d e n j e, te ona stoji ispred nominativa ili akuzativa, onda se mjesto ta dva padeža može uzeti instrumental, ali onda se kao izostavlja“. Нпр.: „*ѡде кадетом* (т. ј. као кадет) у regimentu“ (loc. cit.). Из Мачве, међутим, имам ове примере са код + instr.: *ѡдѡла се као дѣвѡјком у Бѡгаић* (Прич.), *доведѐ је ѡсѣо као дѣвѡјком* (Прич.).

509. Уз глагол *мирисати* и њему семантички сродне глаголе у Мачви може доћи instr.: *и њѡко зѣмљ-њѡм не мѣришѣ* (БП), *мѣри бућѡм* (БП), *кад-сам ѣрѡла гѡће, сѡмѡм ѣрѡшиѡм смрдѣ* (Прич.).

VI. ПАДЕЖИ С ПРЕДЛОЗИМА

510. За изрицање намене у мачванском говору најчешће се употребљава предлог за + ген.: *ѡрѣба кѣше за дѣпелинѣ, немѡм за зѣмѣ ѡљине, за мељѡјѣ, ѡѣкир за рѣкѡ, ѡво је здравѣје за сѣмоѡка* (Бад.), *нѣје за бѡлнице, нѣје ѡѡј за кѣћѣ, ѡѡј је за гѡсѡдѡдѣ, ко дѣе за гѡсѡдѡдѣ, ѡушиѡј га нек ѡде, и ѡѡ је за мене биѡ жѣвои и за мѡјѡ дрѡгѡвѡ, дѡмѡе жѣне ѣѣпале су и сѡшле вѡће за зѣмѣ, за кѡзѡ је брѣси, ѡѣшѣ је за кѡлѡ, мѡма,*

ојери велику шерију за млека, нисше ви за две радње, како није за сироме шидиша, две је за чега, два крила, за чега шиш диш? — за врашиа, за чега си шдо, за чега ш шиш шд (Прич.), сирѣми за дочека, гђим свине за зимине, има л' шдйле водѣ за ндгѣ, да нагрѣвам мало и за иерушине (БП).

У ређој је употреби конструкција за + акузатив: ирејреми сидки за зиму, дѣље лѣйре за свозидбу жийша (Бад.), вучу се дрва за зиму, да дйравим цйцваре за вечеру (Прич.), сирѣма за дрбу (БП).

511. Време се обележава предлогом с у примерима типа: с конца айрила (Н).

512. У мачванском говору врло је развијена употреба предлога у с генитивом: у Паниѣлицѣ било ири сина (БП), има у Владимира (Бад.), а у Драгѣ нема (БП), нема у младе бѣли рѣкѣ (Бад.), ме(ни) ш (= се) чини у шѣбѣ је био грдо (Прич.), има у нас жѣнски (Прич.), имам у мене (Прич.), у мене има дбор (Прич.), у шашѣ (Прич.), у кога је шашац (Прич.), у мбг ждрѣбѣша (Прич.), — јѣл, Цајо, ди је у тебе она шдоја шарена шдрбѣша (БП), — иѣкла кола у Арнаѣшиа (Прич.), у Дијѣ ирѣва жѣна умрла д(д) шгога (Прич.), рѣвѣш је кад-се нѣшишо забѣлѣжи, кад-се гѣски расѣчѣ нѣга; у кокѣшке сѣчу нѣкаш (Прич.), — јѣс шакѣ је у нас (Бад.), ишто у нас мѣмак јѣдан дѣвѣ жѣну ради кайшиала (Прич.), ако је збок шдога, ја нѣшу иѣшишѣши у вас (Прич.); али исп. и: рѣка је ископана ко и код нас шшо се копѣ (Прич.), свѣки сѣшѣкија има своју цѣмију и свој народ шшо радѣ код нѣга (Прич.).

513. Константовао сам три начина изрицања поређења:

а) конструкцијом са него: брѣвѣвија нѣг ја (Прич.), скѣпље нѣг на вѣроши (Бад.), бѣље вѣлим лѣшо нѣг зиму (Бад.), бѣље вѣлу шд нѣг(г) кукурѣза (БП), ми немамо нишиша нек шѣ два ара (БП), бѣље нѣго воде (БП).

б) конструкцијом са од + ген.: сѣшѣријѣ од мене (Бад.), више ош-свијѣ (БП);

с) генитивом без предлога: гдрѣ си Дидоше (Прич.).

514. Узрок се изриче и предлогом ради + генитив: да чува ради лѣда (Бад.), ишто у нас мѣмак јѣдан дѣвѣ жѣну ради кайшиала (Прич.). Али исп. и: Ако је збок шдога, ја нѣшу иѣшишѣши у вас (Прич.).

515. Место ређег због чега (Н), у Мачви се чешће говори зѣк шша: зѣк шша се зѣвѣ Ндѣж (Н), зѣк шша се зѣвѣ Причѣвиш (Прич.), зѣк шша је шд (Прич.), зѣк шша она шд са(д) шрага (Прич.).

516. О предлогу через в. т. 407.

517. Мачванском говору није непознат предлог к(а) који с dat. означава смер: дошоше к нама (Прич.), идѣши ка Рѣвњу (БП), идѣши ка Рѣдѣнковићу (БП), идѣши ка Црној Бѣри (БП).

518. Сврха се најрадије изриче предлогом ио + акузатив: ио-шѣлѣ шѣ ио менѣ (Бад.), идѣ ио дѣвојку (БП), идѣм иѣ воду (Прич.), дѣла сам Нѣри ка(д) дѣлазла ио цѣгер (Прич.), иѣмо иѣ гуске (Бад.), кад ја дѣшла иѣ краве (Прич.).

519. У ова два примера дотицање је изражено предлогом *од* + акузатив место *о* + асс. (в. Маретић, Gram.² 505): *удари шийајом од бейиби* (Прич.), *ударим рѣбрима од њањ* (Прич.).

520. За исказивање начина употребљава се и предлог *на* + акузатив: *вѣјали смо на вѣшрењачу* (Прич.), *жѣло се на срѣи* (Бад.).

521. Конструкције као: *с дѣу сѣрѣну* (Бад.), *с двѣ сѣрѣну Зѣсавице* (БП) познате су и мачванском говору (в. Маретић, Gramatika², 504). Забележио сам је и у Тршићу. Али исп. у Мачви и: *с дне сѣрѣне* (Прич.).

521а. У конструкцијама: *чѣк ѡмо до на Банѡв Брѡд* (БП), *ѡишиѡ до у забран* (Прич.), *ѡѡѡ до у ѡдље* (БП), — *не дѣрѡмо до на Бѡжсић* (Бад.) предлозима *до* + *на* (у) + акузатив прецизније се одређује место (у простору или времену) до којег је вршена глаг. радња.

522. Предлог *на* + акузатив служи за допуну глаголу *мрзѣти*: *ѡѡѡле мрзѣм њѣга* (Прич.), *мрзѣм на Пѣру Мѡлеића* (БП). Исп. и код Маретића, Gram.² 507.

523. Оруђе, средство или начин изриче се и инструменталом без предлога и инструменталом с предлогом *с*: *жѣло је се срѣом* (Прич.); *извѣжене са срѣом* (БП), *врли смо с кѡњима* (Прич.).

524. Пример инстр. који ћу сад навести има и социјативно значење: *ѡмо с кућом живѣи у ѡди* (Бад.).

525. За исказивање начина употребљава се и *на* + лос.: *кад се ѡрѡло на дрѡети ѡлѡговима* (Прич.).

526. У примеру *скуѡље нег на вѡроши* (Бад.) стоји предлог *на* + локатив место предлога *у* + локатив. Исп. код Маретића (Gramatika² 508) сличне примере. Али сам забележио и предлог *у* + локатив географског имена: *село Бѡкор је у Цѣру* (Прич.).

527. Карактеристична је употреба предлога *о* + локатив као објекатске допуне глаголу *бавиѣи се*: *ја се бѡвѣм ѡ мѡм ѡдслу а ѡи ѡди ѡ ѡрѡжи* (Прич.), *бѡвио се ѡ свадби* (Прич.).

528. У примеру *ѡиѡ сам ѡ ѡудма* (Н) конструкцијом *ѡ* + локатив изриче се средина (= место) у којој се обавља радња глагола *ѡи*.

Лијолмѣи; *Лијолмичанин* = *Лијолмишијанин* = *Лијолмишијанин* р1. *Лијолмишчѣни* = *Лијолмишијѣни* = *Лијолмишијѣни* (= masc.); *Лијолмишијѣнка* = *Лијолмишчѣнка* р1. *Лијолмишијѣнке* = *Лијолмишчѣнке* (= fem.); *лијолмишки* = *мијолмишки*.

Мајјур; *Мајјурац*, -рца р1. *Мајјурци*, *Мајјураца* (= masc.); *Мајјурка* р1. *Мајјурке* (= fem.); *мајјурскѣ*.

Мејјковић; *Мејјковац*, -вца р1. *Мејјковци*, *Мејјковѣца* (= masc.); *Мејјковѣка* = *Мејјковѣѣнка* р1. *Мејјковѣке* = *Мејјковѣѣнке* (= fem.); *мејјковачкѣ*.

Мѣлѣ (*Маѣванскѣ*) *Мѣјјровица*; *Мѣјјровчанин* р1. *Мѣјјровчѣни* (= masc.); *Мѣјјровчѣнка* р1. *Мѣјјровчѣнке* (= fem.); *мѣјјровачкѣ*.

Нођај; *Нођаја*; *Нођајац*, -јца р1. *Нођајци*, *Нођајаца* (= masc.); *Нођајка* р1. *Нођајке* (= fem.); *нођајскѣ*.

Пејјковица; *Пејјковчанин* = *Пејјковчанин* р1. *Пејјковчѣни* = *Пејјковчѣни* (= masc.); *Пејјковчѣнка* = *Пејјковчѣнка* р1. *Пејјковчѣнке* = *Пејјковчѣнке* (= fem.); *пејјковачкѣ* = *пејјковачкѣ*.

Пејјловача; *Пејјловчанин* р1. *Пејјловчѣни* (= masc.); *Пејјловчѣнка* = *Пејјловчѣнка* р1. *Пејјловчѣнке* = *Пејјловчѣнке* (= fem.); *пејјловачкѣ*.

Приѣчиновић; *Приѣчиновац*, -вца р1. *Приѣчиновци*, *Приѣчиновѣца* (= masc.); *Приѣчиновѣка* = *Приѣчиновѣѣнка* р1. *Приѣчиновѣке* = *Приѣчиновѣѣнке* (= fem.); *приѣчиновачкѣ*.

Прњавор; *Прњаворац* р1. *Прњаворци* (= masc.); *Прњаворка* р1. *Прњаворке* (= fem.); *прњаворскѣ*.

Рѣмѣ = *Рѣвѣ*, -а; *Рѣмѣѣнац* = *Рѣвѣѣнац*, -нца р1. *Рѣмѣѣнци* = *Рѣвѣѣнци* (= masc.); *Рѣмѣѣнка* = *Рѣвѣѣнка* р1. *Рѣмѣѣнке* = *Рѣвѣѣнке* (= fem.); *рѣмѣѣнскѣ* = *рѣвѣѣнскѣ*.

Рѣдѣнковић; *Рѣденковац* = *Рѣденковчанин* р1. *Рѣденковци* = *Рѣденковчѣни* (= masc.); *Рѣденковѣѣнка* = *Рѣденковчѣнка* р1. *Рѣденковѣѣнке* = *Рѣденковчѣнке* (= fem.); *рѣдѣнковачкѣ*.

Рѣбѣри; *Рѣбѣрац*, -рца р1. *Рѣбѣрици* (= masc.); *Рѣбѣрка* р1. *Рѣбѣрке* (= fem.); *рѣбѣрскѣ*.

Сѣлѣи *Нођајскѣ*; *Сѣлѣишчанин* р1. *Сѣлѣишчѣни* (= masc.); *Сѣлѣишчѣнка* р1. *Сѣлѣишчѣнке* (= fem.); *сѣлѣишкѣ*.

Сѣлѣи *Црнѣбарскѣ*; *Сѣлѣишчанин* р1. *Сѣлѣишчѣни* (= masc.); *Сѣлѣишчѣнка* р1. *Сѣлѣишчѣнке* (= fem.); *сѣлѣишкѣ*.

Скѣрађѣни; *Скѣрађѣнчанин* р1. *Скѣрађѣнчѣни* (= masc.); *Скѣрађѣнчѣнка* р1. *Скѣрађѣнчѣнке* (= fem.); *скѣрађѣнскѣ* = *скѣрађѣнскѣ*.

Слѣјјевѣић = *Слѣјјевѣић*; *Слѣјјевѣчанин* = *Слѣјјевѣчанин* р1. *Слѣјјевѣчѣни* = *Слѣјјевѣчѣни* (= masc.); *Слѣјјевѣчѣнка* = *Слѣјјевѣчѣнка* р1. *Слѣјјевѣчѣнке* = *Слѣјјевѣчѣнке* (= fem.); *слѣјјевѣичкѣ* = *слѣјјевѣичкѣ*.

Сѣвѣљѣк, -а; *Сѣвѣљѣчанин* р1. *Сѣвѣљѣчѣни* (= masc.); *Сѣвѣљѣчѣнка* р1. *Сѣвѣљѣчѣнке* (= fem.); *сѣвѣљѣчкѣ*.

Тѣбановѣић; *Тѣбановац*, -вца р1. *Тѣбановѣци* (= masc.); *Тѣбановѣѣнка* р1. *Тѣбановѣѣнке* (= fem.); *тѣбановѣчкѣ*.

Црнā Бāра; Црнбарац, -āрца = *Црнбāрац, -рца* р1. *Црнбāрци* = *Црнбāрци* (= masc.); *Црнбāрка* р1. *Црнбāрке* (= fem.); *црнбāрскй* = *црнбарскй*.

Ўзвѣће, -а; Узвѣћанин р1. *Узвѣћати* (= masc.); *Узвѣћанка* р1. *Узвѣћанке* (= fem.); *узвѣчкй*.

Шевāрице, Шевāрйцā; Шевāричанин р1. *Шевāричāни* (= masc.); *Шевāричāнка* р1. *Шевāричāнке* (= fem.); *шевāричкй*.

Шййййāр, -āра; Шййййāрац, -рца р1. *Шййййāрци, Шййййāрцā* (= masc.); *Шййййāрка* р1. *Шййййāрке* (= fem.); *шййййāрскй*.

531. Говори се *Шāбац* (врло често) и за *Шāбац* (Прич.).

532. Говори се *Ср̄би* (Прич.) и *Ср̄би* (Прич.).

533. Р е к е: *Сāва, Дрйна*. Мање текуће воде: *Бāйар, -йра; Бййва; Јѣрѣз; Зāсавица* (која се улива у канал звани *Модран*). Придев од *Бййва* гласи *бййвенскй*: *бййвенскй кāнал* (Прич.).

У Прич. постоји бара *Пгњайовица* која је изјажена у *Рајковци* (бара) а она у *Јѣрѣз*.

II. АНТРОПОНИМИЈА

534. Навешћу овде лична имена, имена од мила, надимке и презимена које сам забележио у мачванском говору. У вези с овом грађом ваља видети и т. 22. и 41. одељка о акценту као и т. 332, 333, 336. и 337. одељка о облицима одн. т. 496, 497. и 512. одељка о синтакси.

535. М у ш к а л и ч н а и м е н а: *Аврам* (БП), *Алекса* (БП), *Бѣгосав* (БП), *Бѣгисидар* (БП), *Вѣљко* (Прич.), *Влајко* (Прич.), *Дрāгбјло* (БП, Бад.), *Дрāгољуб* (БП), *Дрāгомйр* (БП), *Дрāгорад* (БП), *Дрāгосав* (Бад.), *Душан* (Бад.), *Живадин* (Прич., БП), *Жйвāн* (Бад.), *Жйворад* (Прич.), *Пгњай* (БП), *Плија* (БП), *Јāнко* (БП), *Јован* (Прич.) (али исп. акц. *свѣйбг Јовāна* (Прич.)), *Кдсйа* (БП), *Лука* (Прич.), *Мāксим* (Н), *Мāнбјло* (БП), *Мāрјан* (БП), *Мāрко* (Прич., БП), *Милāдин* (БП), *Мйлан* (БП), *Мйливоје* (Прич.), *Милйнко* (БП), *Мйлић* (БП), *Мйловāн* (Бад., БП), *Млāден* (Прич., Бад.), *Нйкола* (Прич.), *Пāвле* (БП), *Пѣшар* (Прич., БП), *Рāдѣнко* (Прич.), *Рāдивој* (Бог., БП), *Рāдовāн* (БП), *Рāддјица* (Прич.), *Рāнисав* (БП), *Сāва* (Прич.) = *Сāва* (Прич.), *Слободāн* (Прич.), *Свѣйислав* (БП), *Сйāсоје* (Бад.), *Сйāнисав* (БП, Бад.), *Сйāнко* (Прич.), *Сйдвāн* (БП), *Сйдјан* (БП), *Цвѣйин* (Прич.).

536. Ж е н с к а л и ч н а и м е н а: *Ана* (Бад.), *Анђелија* (БП), *Анђелка* (Прич.), *Анбка* (БП, Прич.), *Вукосава* (Прич.), *Дāница* (Прич.), *Живана* (БП), *Жйвка* (БП), *Йвāнка* (Прич., БП), *Јелена* (БП), *Јелисавейта* (БП), *Јѣлица* (БП), *Јѣлка* (БП), *Крсййна* (БП), *Лейосава* (Прич.), *Љубица* (БП), *Мāра* (Прич.), *Мāра* (Прич.), *Мāрйа* (Бад.), *Милѣва* (Прич., БП), *Милѣнија* (БП), *Мйлица* (Прич., БП), *Милосава* (Прич., БП), *Рāдмила* (Прич.), *Рāдбјка* (Бад., БП), *Рдсāнда* (БП), *Ружа* (Прич.), *Сāвка* (БП), *Слободāшка* (Прич.), *Сйāнка* (БП), *Томāнија* (БП).

537. Мушка имена од мила: *Аца* (Бад.), *Бџа* (БП, Н), *Вѣра* (Прич.), *Гаја* (Прич.), *Драја* (Прич., БП, Бог.), *Ђока* (Прич., Бад.), *Ђука* (Прич.), *Жика* (Прич.), *Жоја* (Прич.), *Јџа* (Прич.) (исп. у *Јџину бѣру* Прич.), *Лаза* (БП), *Лаја* (БП), *Лаца* (Прич.), *Луње* (Прич.), *Мија* (Прич.), *Миќа* (Прич.), *Миња* (Прич.), *Миња* (Прич., БП), *Миња* (Прич., Бад.), *Миша* (Прич.), *Паја* (Прич.), *Тадџа* (Прич.), *Тиќа* (Прич.), *Тџа* (Н, Прич.), *Чеда* (Прич.).

За акценат нур. *Тџа* (Прич.) исп. и презиме *Тџић* (Прич.), али исп. и *Тџиндџан* (Прич.).

538. Женска имена од мила: *Аиња* (Прич.), *Вѣра* (Бад.), *Вуќа* (Прич.), *Гина* (Прич.), *Миѓа* (Прич.), *Мица* (Прич.), *Пуја* (Прич.).

539. Мушки надимци: *Бџа* (Прич.), *Бџа* (Прич.), *Бања* (Прич.), *Киња* (Прич.), *Киња* (Прич.), *Чича* (Прич.).

540. Женски надимци: *Цџа* (Прич.), *Цундра* (Прич.), *Цура* (Прич.; *џека-Цура* Прич.), *Шџа* (Прич., *џека-Шџа* Прич.).

Напомена: У имена типа *Миња* — *Миња*, *Мања* — *Мања* акценат је диференцијални знак за значење: особу коју зову *Миња* никад не зову *Миња* н обрнуто.

541. Презимена: *Агановић* (Прич.), *Аић* (Н), *Аћимовић* (БП), = *Аћимовић* (БП), *Ајић* (Прич.), *Бџић* (Прич., Бад.), *Бџинов* (Бад., исп. и *Бџинов* *и џор* Бад.), *Бџић* (Прич., исп. и на *Бџиња брестовима* Прич.), *Баћановић* (Прич.), *Бџић* (Бог., Прич.), *Бијуклић* (Прич.; исп. и *Бијуклића ада* Бад.), *Бџићев* (Прич.), *Божјаковић* (Н), *Бџић* (Бад.), *Бџарски* (Н), *Вечериновић* (Шабац), *Вилимовић* (БП, Бад.), *Вийоровић* (БП, Прич.), *Вученовић* (Н), *Гавриловић* (Прич.), *Гајић* (Прич.), *Гајић* (Прич.), *Гарибовић* (Бад.), *Гаџурић* (Н), *Гвџденовић* (Бад.), *Гвџавић* (Н), *Давидовић* (Бад., Бог.), *Даничић* (Бог.), *Делић* (Бад.), *Дидић* (Прич.), *Дилић* (Н), *Дукић* (Бог., БП), *Ђаковић* (Бог., БП) = *Ђаковић* (БП), *Ђидић* (Прич.), *Ђукић* (Прич., Бад.), *Ђурковић* (Прич., Бог.), *Ердевићки* (Бад.), *Ерчић* (Прич.), *Живковић* (Н, Прич.), *Живковић* (Бад.), *Жуњић* (Бад.), *Зџић* (БП), *Игњатовић* (Прич.), *Илић* (Н), *Јакић* (Бад.), *Јанковић* (Бад.) = *Јанковић* (Бад.), *Јџермовић* (Прич.), *Јџић* (Бад.), *Јелесић* (БП), *Јелићић* (Н), *Јеројић* (Прич.), *Јовановић* (Прич.), *Јовић* (Н), *Јџић* (БП), *Јџић* (Бад.), *Јуришић* (Прич.), *Кнежевић* (Прич.), *Ковачевић* (Н), *Кулић* (БП), *Лекић* (Прич., исп. код *Мања Лекића куће* Прич., Н), *Лџић* (Прич.), *Лукић* (БП), *Љубинковић* (БП), *Мајсторовић* (Бад.), *Малешић* (БП), *Мандић* (Прич.), *Маринковић* (Прич.), *Марић* (Прич.), *Марић* (Прич.), *Марковић* (БП) = *Марковић* (БП), *Майић* (Бад., Прич.), *Мџић* (Н), *Мијајловић* (Прич., Н), *Мијајловић* (Прич.), *Микашевић* (Бад.), *Огњеновић* (Н), *Пајић* (Бад.), *Пајић* (БП), *Пандурев* (Н), *Панић* (Н), *Пајић* (Н), *Пармаковић* (Н), *Паунић* (Бад.), *Пејовић* (БП) = *Пејовић* (БП), *Пејелчевић* (Н), *Пџковић* (Прич.), *Пџушић* (Бад.), *Појадџић* (Бад.), *Појовић* (Бад.), *Појидгоровић* (Бад.), *Радосављевић* (Н), *Расић* (Н), *Рашић* (БП, Прич.), *Рџић* (Бад.), *Савић* (Бад., Н), *Срџеновић* (Н, БП, Прич.), *Ситанаревић* (Бад., БП), *Ситанић* (Прич.), *Тадџић* (Бад.), *Танасић* (Н, Бад.), *Тџо-*

доровић (Бад.), Тёрзйић (Бад.), Тешановић (БП), Төвиловић (Бад.), Төдић (Прич.), Тодөровић (Прич.), Төјић (Н), Төмић (Прич., Н), Трйковичић (Бад.), Төбсић (БП), Урдшевичић (Прич.), Фйлийовић (БП), Филийовић (Н), Шёрбић (Н), Шөһеровић (Бад.), Шумәревичић (Н).

Напомена. Презиме *Сййанчейић* (БП) изговара се и с редукцијом вокала *e*: *Сййанчић* (БП). С овога другог облика акценат (˘) често прелази и на облик без редукције: *Сййанчейић* (БП).

542. Нади мци у облику презимена. Иако информатори о томе нерадо дају обавештења, забележио сам да Танасиће из Н зову *Шукићима* (: *Шукић*), а Ердевичког из Бад. *Певачевич*.

III. ТУРЦИЗМИ

543. Слично Абдулаху Шкаљићу, под појмом турцизама подразумевам речи које су „došle u naš jezik iz turskog ili preko turskog jezika“ (Turcizmi u narodnom govoru i narodnoj književnosti Bosne i Hercegovine I, Sarajevo 1957, стр. XXII). Ову напомену дајем у покушају да нађем заједнички садржатељ између Шкаљићева поступка и напомена Ф. Бајрактаревића у Прилозима XXVI, св. 3—4, стр. 334—344. То оправдава и поступак П. Скока примењен у његову раду „Prilozi proučavanju turcizama u srpskohrvatskom jeziku“ (Slavia XV).

Према класификацији А. Шкаљића датој на стр. XII—XIV његова речника, у мачванском су говору у живој употреби ови турцизми:

1. а. *бакар*, *боја*, *бубрег*, *чораџа* (sic!), *чекић*, *челик*, *чесма*, *чйзма*, *ћела*, *дара*, *дүвән*, *идй*, *ћдн*, *јйшак*, *јергдвән* (sic!), *калуи*, *кайран*, *күлук*, *күндак*, *күшија*, *лймун*, *мајмун*, *йамук*, *йайуче*, *ракија*, *сайун*, *сат*, *ша-шор*, *шећер*, *шамбура*, *шдй*, *занайи*; — *ййша*, *сөмун*, — *бөза*, *кава*, — *дуд*, *сенабија*; — *арйаџик*; — *либада*, *јелек*, *чакшире*, *вөрмен*; — *ййёисија*, *сйнија*; — *зурла* (sic!);

1. б. *алайи*, *барути*, *банийа*, *чаршија*, *чаршав*, *чобанин*, *јасиук*, *јорган*, *јурйиш*, *кајмак*, *калај*, *кашика*, *күсүр*, *маказе*, *марамма*, *мејана* (мијана Прич.), *мирәз*, *йара*, *сандале*, *сирће*, *шегрйи*, *шөрба*;

2. *барјак*, *бешика*, *бүнәр* (*бурән*), *чәрдак*, *ћдрав*, *ћумур*, *дүшек*, *ћүбре*, *гајшан*, *ајдук*, *кайија*, *күршум*, *магәза*, *манна*, *оџак*, *йәрче*, *йешкйр*, *ййринач*;

3. *авлија*, *баксуз*, *бакшиши*, *дүшманин*, *иелайи*, *ћуйрија*, *беләј*, *дүвәр*, *дөвер*, *сөкәк*, *буразер*, *көмишија*, *көнак*, *мушйёрија*, *нишан*, *дрййак*, *йазәр*, *йёнцер*, *дйрек*, *вәјда*, *йада*, *ямбар*, *инайи*, *верёсија*, *дүћән*;

4. *баба*, *йксән*.

У даљем излагању навешћу и остале турцизме које сам забележио у Мачви. Ако и поновим неку од горњих речи, разлочи су фонетске, морфолошке или сл. природе.

абар, *абра* м (мн. *аброви*, ген. *абрoвā*) *глас*. У изр. *ѝроносиѝи аброве* = *оговарайѝи*. — Прoносē o њoј рāзне *аброве* (Прич.).

āлаѝ м *коњ црвенкасиѝе длаке* (Бад.).

āсниѝи, -ѝм *биѝи корисѝан* (БП).

āичија м (ген. мн. *āшчѝјā*) *човек који редује на свадби*. — *Ашчија* је за свадбу кат-кoљē мāрву и туде oн као послујē, редујē, спрēмā за свадбу и служѝ свāтове (Прич.).

аичѝјайѝи, -āм (-āмо, -āте) *обављайѝи на свадби ѝослове аичѝје* (Прич.).

бāба, -ē м *oѝац* (Прич.).

булоња м *име вољу* (Бад.).

бунгур м *ѝрекруѝа* (Бад.).

вѝрмен м *мушки кайѝи без рукава*. — Нoсили су вѝрмене прēдошње (Прич.).

вилорēѝа ж *дворишина ограда од леѝава* (БП, Прич.).

вѝлѝāн, -āна м *шoлиця за црну каву* (Прич.).

вучија ж *дрвени суд за ракију, бачва* (Прич.).

вучѝѝа ж *деминуѝив ѝрема вучија* (Прич.).

дēњāк м *свежањ, бала* (БП).

зорли прил. *вeома*. — Нешто сам зорли слāб (Н).

ѝксāн, -āна м *људско биѝе* (БП, Прич., Бад.).

ѝксāнскѝ, -ā, -o *који се односи на ѝксана*. — *ѝста крѝв ко ѝксāнскā* (Н).

ѝиѝил м *уверење у игри ѝрсѝена* (БП, Глоговац).

јабāнац, -нца м *сѝѝранац*. — Ако нē знāмо oдакле је, кāжēмо *јабāнац* (Прич.).

јāлациѝ м *деминуѝив од јалак (јарак, канал)*. — Видѝмо мѝ: прoкопан *јāлациѝ* (Прич.) (БП).

кaнѝѝлѝиѝиѝе с *иѝѝай* у *бича, бичаља* (Прич.).

карамāјлије ж мн. *крушке караманке* (БП).

каћāги прил. *ѝобoжe* (Бад., Прич.).

крѝāлѝнац, -нца (гѝњ *крѝāлѝнац*) м *гуњ украшен гајѝаном* (Прич.).

мāла ж *део села, насеља* (Бад., Прич.).

мāљāни м мн. *сѝāновѝици мале* (Прич.).

мирāз, -āза м *имеѝак који млада доноси сѝуѝајуѝи у брак* (Прич., Н).

мирāзача ж *удавача која доноси мираз* (Н).

мoсѝр м *ѝкачки чунак*. — *Мoсѝр*, на њēгā се снѝјē ка(д) *ткāјѝ* жēне (Прич.).

oкaнѝца ж *суд за ѝечносѝ од једне оке*. — Млāдин брāт *ѝзмē oкaнѝцу* (sic! в. т. 167) *вѝна* (Прич.).

ѝѝрјāн, -āна м *врсѝа јела од кромѝира*. — *Штā* с рѝчала, *Вѝко* ? — *Прāвила мāма пирјāна* (Прич.).

ѝдѝиенāјле прил. *ѝoлако*. — *āјде тѝ тудā пoтенāјле* (Прич.).

ракијайѝи, -āм (-āмо, -āте) *ѝиѝи ракију, обично у друшѝиву*. — *Oж да ракијāмо мāло* (БП).

санирѣч м ограда на бунафу (Бад.).

саћура ж илеиена кориа, цегер (БП).

саћурица ж демицуиив ирема саћура (БП).

собеи м иарасиџос. — Кад некога издѣју, кажемо собет (Прич.).

сѣмун, -уна м хлеб (Прич.).

шараба и *шараба* ж дворишна ограда (БП).

шѣнајле прил. *иолако*. — Видла сам ја тебѣ: све идѣш тењајле (Прич.).

шииѣб, -ѣба м иисмено наређење. У изразу *ио шииѣбу* = како *шреба*. — Све сам урадио по *шитѣбу* (Прич.).

шуйѣак, -тка м *шуйѣац*, *облица* (Прич.).

шудурма ж *смицалица*. — Све је то њѣна ујдурма (Прич.).

чаршија ж *градски шѣрг* (Прич.).

чаршијанац, -нца м човек из чаршије (Прич.).

чѣиѣма ж ограда. — Чѣтма, тѣ је кад се мѣгу грѣде и између грѣдѣ зидѣ се кѣћа (Прич.).

чѣрма ж *јечерма* (Прич.).

чобанија ж чобански *исивои* (БП).

идба прил. *узалуд*. — То је свѣ цаба (Прич.).

идм м *окно* (Прич., БП).

идлеи м *сиѣдо* (Прич.).

идемдан м *свилѣм* и *сребром* извезен *иѣслук* (БП).

Н а п о м е н а. У овом прегледу дате су и речи изведене од турскога корена и српскохрватскога наставка. Интересантне су речи саграђене од српскохрватскога корена и турскога наставка -лук: *двајѣслук* = новац од двадесет пара (Прич.), *ковѣчлук* = ковачки занат (Прич.).

IV. РЕЧИ КОЈИХ НЕМА У ВУКОВОМ РЈЕЧНИКУ

544. Навешћу овде оне речи које сам забележио у мачванском говору, којих нема у Вукову Рјечнику а нису турцизми.

ѣлина ж *мушки краиѣки кѣиуи* (БП).

ѣмѣр м *кова* (Прич.).

баграм м *багрѣм* (Прич., Бад.).

баграмов, -а, -о *који ириѣада багрѣму* (Прич.).

банкѣи, -уѣта м *врсиѣа озимѣ ишѣнице*. — Банкѣт је жѣто окрѣгло и сѣтно, сам' оно иѣѣ тежѣну (Прич.).

бѣда ж *набѣживање* (Н).

бежѣанац, -нца м *избеглицѣа* (БП).

бѣлава ж *имѣ крави* (Бад.).

бѣлѣи чѣњ м *врсиѣа јабукѣ* (Прич.).

бѣлѣѣ, -ѣта с *бѣланѣѣ у јѣјѣиѣу* (Прич.).

бѣља м *имѣ волу* (Бад.).

бѣвакаѣи, бѣвакѣм в. *бѣваковаѣи*. — На Бѣњици бѣвакали смо цѣло лѣто (Прич.).

бѣваковайи, бѣвакујѣм *логоровайи* у *йољу*. — Тѹ смо бѣваковали нѣделѣ' данѧ (Прич., БП).

бѣѹждайи, бѣѹждѣм *ѣљушиайи* (за кишу). — Бѣѹждѣ кѣша (Бад.).

бѣѹзак, бѣѹска *ѣѹзак* (Бад., Н).

бѣрѣак, -ѧка м *борова шума* (обично млада) (БП).

бѣруља ж *име крави* (Бад.).

бѣцнатѣ, -а, -о (одр. бѣцнатѣ, -ѧ, -ѵ) *боцкаси*. — Ѡвѵ је зѹбан бѣцнатѣ (БП).

бѣдо с *речна обала* (Бад.).

бѣдањак, -њка м *деминуѣтив ѣрема брдо* (*узвишење*) (БП).

бѣзрѣнка ж *врсиа јабукѣ* (БП).

вѧренѧ (придевска деклинација) ж *варѣна ракија*, *варѣника*. — Ѡни дѵнѣше вѧренѣ (Прич., БП).

варѣника ж *варѣна ракија* (Прич.).

вѣрје с *обичај*, *ѣриликѣ*. — Ў нас је дрѹго вѣрје (Прич.). Штѧ ѣмо кад нас је такѵ вѣрје ѣватило (Бад.).

вѣчѣрнице ж мн. *време кад увѣче ѣвајау ѣѣйли* (Прич.).

вѣж.ља ж *име кобили* (Бад.).

вѣљѧрка ж *име крави* (Бад.).

вѣдиши, вѣдѣм, 1. *За квѵчку која има малѣ ѣилиѣѣ кажѣ се да „води ѣилиѣѣ“*. — Мѧла квѵчка, ал' добро вѣдѣ пѣлиѣѣ (Прич.). 2. У изр. *вѣдиши комѣндију* — *шалѣши се с ким, на рачун кога*. — Вѣдѣ комѣндију с мѣнѵм (Прич.).

вѣјшинѧй, -ѧта, -ѧто *оволици* (Бад.).

вѣлѹјскѣ, ѧ-, -ѵ *воловски*. — Вѣлѹјскѧ кѵла (Прич.).

вѣћија ж *воѣѣ*. — Имѧмо вѣћије дѵста (БП). Ако је време вѣћији ѵвѵ ѵстѧлој (Прич.). (Н, Бад.). (Даничић, Основе, стр. 78. даје акц. *воћија*).

врѧн, -а, -о *цри* (Прич.).

врѧнуша ж *име кобили* (Бад.).

врѣѣ ж мн. *врсиа ѵѧанака*. — Рѧѣѣ су нѵсили врѣѣ (БП).

гѧроња м *име волу* (Бад.).

глибайи, -ѧм *газиши глиб*, *каљайи се*. — Јѧ ѣу ти тѵ урадити да ти нѣ би глибѵ (Прич.).

глибѣй, -ѣѧа м *мали глиб* (Прич.).

глуѣѧрија ж *глуѣѣси* (Прич.).

гѵзбѣрайи се, гѵзбѣрам се *ѣроводиши се на гѵзби* (Бад.).

горѵѧадан, -дна, -дно (фигуративно) *врло велики*. — Ѡн је бѣо тѹ наплѧтио неки горѵпадан нѵваѣ (Прич.).

гѵсѵѵдскѵ ѵко с *врсиа башиѣенскѵ цѣѣѧа*. — Гѵспѵдско ѵко, шѧтѣрано (Бад.).

гѵшѵвинѧрка ж *женско чѣладе које не воли да ради*. — Ал' гѵтовѣнѧрка, сѧѣѵвај Бѵже. Чѵвѣк јѵј свѣ лѵжѣ вѧгру (Прич.).

гра̀бѣк, -ѣка м грабова шумица (Прич.).

гра̀бља̀к, -а̀ка м грабова шума (Прич.).

гра̀ћа ж вуница (Бог., Прич., Бад.).

гра̀ћенї, -а̀, -о̀ који је од граће (вунице). — Гра̀ћенѣ чорапе (Бад.).

Гра̀ћенї цѣмпер (Прич.).

гр̀ло с људска јединка, душа. — За Васкрс спрѣм-мо по трїјес ко-
ма̀да ја̀цѣта̀ на гр̀ло (Бад.).

гр̀вѣч, -а̀ча м машина за круњење кукуруза (БП).

гуда ж мало йрасе (Прич.). (У Вука ова реч значи 'крмача').

гу̀јурина ж аугментѣиѣив од гуја (Бад.).

гу̀манї, -а̀, -о̀ и гу̀манї, -а̀, -о̀ гумени (Бад., Прич.).

гу̀њци м мн. врсиа йлода воўке дуње (Прич.).

гу̀шавности ж гушавосї. — У овом сѣлу има доста лудї, ваљда
через овѣ гушавности (Бад.).

двѣтїина ж йомен који се одржава девѣт дана йосле смртїи умрлог
(Прич.).

девојчу̀рак, -рка ж хїї. за одраслију девојчицу (Бад.).

дївоња м име волу (Бад.).

дд̀ђиш м досељеник (Н). (Ову сам реч записао и у Доњим Ми-
хаљевцима у Срему).

дѣја ж очева или мајчина маїи (Прич.).

дуга ў небо прил. с великом галамом. — Ђно и(х) пѣвајў дуга ў
небо (Прич.).

ђуда ж врсиа горње одеће. — Ђуда чованā за мушкїѣа а за жѣн-
скїѣа полусвила (Бад.). (Прич.).

ђурђѣвка ж врсиа народног кола (БП).

ждребовїи, -а, -о снажан (за коња). — Ждрѣбовити пастўви (Н).

жїїница ж црна кава од жїїи (БП).

жїїњарка ж врсиа крушке (Бад.).

жїїњача ж врсиа крушке (БП, Н).

жїїшо с ѣиеница (свуда).

жїѣ ж удаљеносї. — Кд̀лка је жїѣ до куће (Прич.).

жѣўја ж име крави (Бад.).

жѣўїуља ж име крави (Бад.).

забељиваїи, забѣљујѣ йочињаїи свиїаїи (Прич.).

загрѣбаїи, загрѣбѣм йобећи. — Мој другār Манбјло засмеја се и
загрѣба (Прич.).

звондвїи, -а, -о који звонко говори. — Ја̀ко дївāнї. Ал' тако је
бїо звондвїт, ка(д) дївāнї чўјѣ се до каванѣ (Н).

здравља̀к м Хрїсїов колач за Божїи (Бад.).

зѣка ж име кобили (Бад.).

зѣкуља ж име крави (Бад.).

злїїоња м име волу (Прич., Бад.).

зрнѣце, -ѣта с деминуїив од зрно (Прич.).

зрнчав, -а, -о који је у облику зрна, зрнасӣ. — Крупнѣ сѣли зрнчаве (Прич.).

зубан, -ана м *врсӣа* кукуруза (БП).

издава̄ӣи издѣјѣм (кога) *дава̄ӣи* коме *ѣарас̄ӣос*. — Кад нѣкога издѣјѣ, кажемо сѣбет (Прич.).

исп̄олӯӣа̄ӣи, -ам *искомада̄ӣи* (Бад.).

исп̄ранђиса̄ӣи, -ам *изудара̄ӣи* (Бад.).

ѣӣнуӣи (се), -нѣм (се) *баѣӣи* (се). — Кад је бѣо на онѣм тѣмока мѣсту, он је ѣгнуо се у Вѣрдѣр (Прич.).

ѣӣи, ѣдѣм *ѣада̄ӣи* (за кишу, снег). — Ўдѣ кѣша (Прич., Бад.). Ўдѣ снег (Бад.). (Али се говорн и *снег ѣдѣ* Бад.).

јабѣме речца *дабоме* (Бад.).

јак, -а, -о *имућан* и *многѣудан*. — То је јака кућа (Н).

јадме в. *јабоме* (Прич.).

јап̄ад̄ӣи, *јап̄ад̄ӣм* *сп̄речава̄ӣи* *осунчавање*. — Поклѣнла шѣма па *јап̄ад̄ӣ* (Бад.).

јѣшлица ж *врсӣа* чобанске *игре* (Бад.).

јѣлак, -ѣка м *јелова шума* (БП, Н).

јѣчмарка ж *врсӣа* *крушке* (БП, Бад.).

кабѣ, *кабѣла* м *дрвени суд* за воду, *ведрица*. — У Пѣдѣрини зѣвѣ видрица, ал' ѣвде зѣвѣ *кабѣ* (Прич.).

каѣа̄ӣка ж *каѣ* (Бад.).

каѣичари *ѣѣнѣи* м мн. *врсӣа* *ѣѣанака* (БП).

каѣӣшца ж *каѣ* (Бад.).

каѣуна ж *име крави* (Бад.).

кварлѣза̄ӣи, -ам *ѣравѣӣи* *ларму* (*чѣсѣӣм ѣѣварањем вра̄ӣа*); исп. творизати. — Уђи ѣнѣтра, шѣтѣ јѣднѣко *кварлѣзѣш* тѣм *вра̄ӣама* (Прич.).

кеѣѣлак, -лѣка м *дем.* и *хӣи*. *од кеѣѣла* (Прич.).

кӣѣѣѣна м *име волу* (Бад.).

кокошӣѣац, -ѣца м *кућица* за *кокошке*, *обично дрвена* (БП).

колѣчара ж *врсӣа* *јабуре* (БП).

кѣмак, -мка м *ходѣик* (БП).

кѣѣа̄ӣи, -ам *дѣѣсӣи* *корӣӣа*. — Кѣп̄ѣна кѣрита (Бад.).

кѣра̄ѣ, -ѣѣа м *дѣрек* (Прич., Н).

кѣсѣ м *ѣӣшца* *кос* (Прич.).

кѣсовуша ж *ѣӣшца* *кос* (Бад.).

кошӣара̄ӣи, -ам (-ѣмо, -ѣте) *ловӣӣи* *рибу ѣмоћу* *кѣшӣара̄* (БП).

крѣѣан, -тна, -тно *ѣокреѣан*. — Шѣто гѣд ѣмајѣ и *крѣтног* и *нѣпокрѣтног* (Прич.).

куѣѣње с 1. *кувано јѣло ѣѣӣшѣ* (Прич.). 2. *кувана говѣдина из сӯѣ* (Прич.).

куд бѣгда изр. *куда* с *Бѣжиѣом ѣмоћу* (Прич.).

куд бѣда изр. *куда* с *Бѣжиѣом ѣмоћу*. — Питѣм ја Стѣвѣна: „Стѣво, куд бѣда?“ (Прич.).

- кӯйало с кориџо за куџање (Прич.).
 кӯрузни, -а, -о кукурузни. — Кӯрузни леб (БП). Кӯрузно брање
 (Бад. × 2).
 лабуда ж име крави (Бад.).
 лажсија — лажсија ж лаж. — Нема лажије (Прич.). Нема више
 лажије (Прич.).
 ламџек м казан у којем се пече ракија (БП).
 ленија ж ивица џуџа (џеничке сиџе) уз џлоџ (Бад.).
 лейкокаџа ж врсиџа башиџенског цвећа. — Лепоката розе, бела (Бад.).
 лейкочова м врсиџа башиџенског цвећа (Бад.).
 ливењак, ака м ливени џлуг (Прич.).
 лџса ж име кобили (Бад.).
 лубеничарка ж врсиџа крушке (БП, Н).
 луда м круџан, снаџсан човек (Прич.) (Вук ову реч наводи за Бачку
 и Банат).
 маџаџи, маџем џресџи. — Маџем кудељу (Бад.).
 маџкаџи, -аџ угџуџи (за џживоџиџу), црџи (Прич., Бад.).
 маџија ж друга очева џжена која није маџа деџеџу (Бад.). (Вук ову
 реч посведочава само за Бачку).
 меџо с врсиџа народног кола (БП).
 меџар, -ара м Меџар то је зграда ди се дрџи бели смџк (Прич.).
 мџлоња м име волу (Прич.).
 мџлоња м име волу (Бад.).
 мџлоџиџа ж деџниџиџив од мџлоџиџа (дар) (Прич.).
 младолеџс м ладолеџс (Бад.).
 момчиња, -њака м хџококор. за момче (Прич., Бад.).
 моџан, -џна, -џно који моџе, који је у моџносџи. — Да сам моџан,
 кӯпно би (Прич.).
 моџениџа ж сноџ од лана, који има деџеџ ручиџа (БП, Н, Прич.,
 Бад.).
 мрдолив, -а, -о који (моџе да) се мрда (Прич.).
 мурга ж име волу (Бад.).
 мургов, -ова м име волу (Бад.).
 набесиџи се, набесиџм се наџуџиџи се (Прич.).
 нагрӯваџи, нагрӯваџм накруџиџи (кукуруз). — Да нагрӯваџм маџо
 кӯруза и за перӯшине? (БП).
 најџи, најдеџма најџадаџи (за снег). — То џутро џдари снег. Толико
 је џшџ да је најшџ деџ по цџбуља (Прич.).
 наслан м џуџа, обично џокривена сламом, џод којом се чувају џољски
 алаџи (Прич., Н).
 незгодан, -дна, -дно кога су сколиле незгоде. — Ёма добро имање,
 ал' џвек је незгодан (Прич.).
 новчиџи, -џм џродаваџем џреџвараџи робу у новац (Прич.).
 обрџико прил. џомало, џорџико. — У једној лџвади џма обрџико
 војџика (Прич.).

- òдбрана* ж *насуџа речна обала* (Прич.).
òдрад м Кад òн мени нешто урадї, па ја пòсле њему нешто урадїм за òдрад (Прич.).
òкрен предл. без, мимо. — Òкрен шалѣ (Прич.).
òмајати, òмајѣм *завршиџи мајање*. — Òмајала сам сву кудељу. (Бад.).
òравити, -ѣм *ѣриѣремити*, *сиремити*. — Да òправим цїцварѣ за вѣчеру (Прич.).
òричати, òпричѣм *исѣричати*. — Сà(д) љу ја тò теби да òпричѣм (Прич.) (Бад.).
òрба ж *орање*. — Спрѣмѣ за òрбу (БП).
òсниак, òсниска, -ско *онизак* (Прич.).
òчув м *òруги мајчин муж који није оџац деџеџу* (Бад.).
ѣандија ж *славско житїо* (Прич.).
ѣеруља ж *име крави* (Бад.).
ѣерушина ж *ѣернаџа живина*. — Да нагрѣвам ма̀ло курѣзѣ и за перушинѣ? (БП).
ѣѣрòвача ж *врста јабукe* (БП).
ѣлдоџа м *име волу* (Бад.).
ѣлѣѣр м *ѣлѣѣак* (Прич.).
ѣлòвити, плòвїм *ловити рибу ѣређом* (БП).
ѣлòшїѣара ж *Ўдољита зѣмља у кòјò је вòда зòвѣ се плòштара* (Прич.).
ѣљускача ж *врста крушке* (БП, Н).
ѣлòбу прил. *ѣриòбу* (Бад.).
ѣлòвїка ж *врста народнога кола* (БП).
ѣлòвѣни м мн. *ѣòде* (Прич.).
ѣлòвòравати, повтòравѣм *ѣòнавѣати*. — Повтòравò сам јѣдѣн разред (Прич.).
ѣлòгала ж *црвенило неба ѣòсле Сунчева заласка* (БП).
ѣлòмлѣац, -чца м *ѣавлака с млека* (Прич.).
ѣлòжнїк м *ѣòлажајник* (Прич.).
ѣлòјаќати, -ѣ *угинуџи* (за *живоџиње*), *ѣòцркаџи* (Бад.).
ѣлòмрчан, -чна, -чно *ѣѣман*, *црн*, *мрчан*. — Кад су нòџи на̀по-мрчнїјѣ (Прич.).
ѣлòњава ж *губер*. — Ма̀чва зòвѣ пòњава а у Пòцѣрини г̀бер (Прич.).
ѣлòвòвача ж *врста крушке* (БП).
ѣлòриѣа ж *дворишина ограда* (БП, Прич., Бад.).
ѣлòскиња ж *крмача која се гаји да би се ѣрасила зѣџо шїџо се добро ѣраси* (Бад.).
ѣлòдошнїѣ, -ѣ, -ѣ *ѣређашнїѣ*. — Нòсили су вѣрмене прѣдошнѣ (Прич.).
ѣлòкрсїѣ м *раскриѣе* (БП, Бад.).
ѣлòлїѣи, -ѣм *ѣравити ѣрело*; *учесївòвати у ѣрелу* (Прич.).
ѣлòч.љив, -а, -ò *који воли да ѣрича* (Прич.).

иџвор м Кад гòрè плàмèн, па кад изгòрӯ др̀ва па òнò ш̀то побèлї
пò жишки ет(о) тò је пӯвòр (Прич.).

рибáник м *куйус* *рибанац* (Прич.).

рїсоња м *име волу* (Бад.).

рӯмèнка ж *име крави* (Бад.).

свòзидба ж *свожење*. — Дӯље лòтре слџжè за свòзидбу жїта
(Бад.).

селáнце с *мало село* (БП).

слїковани (се), *слїкујем* (се) *фотографисани* (се) (Бад., Прич. bis.).

снежсика ж *снежна кай*. — Било је вèтра *јакòг* а и пòнека *снежсика* као да је пàдала (Прич.).

снежсїћ, -їћа м *дем. и хїћ*. од *снег* (Прич.).

снїж м *низина* (Прич.).

сїџустїиши се, *спџустїм* се *фиг. јакò, уједначено и дуго їадаши*
(*обично за кишу*). Кїша е се òпèт спџустїла (БП).

сїџàкло, *стàклета* с *боца, флаша* (Прич.).

сїџàрача ж *сїџара, усїџàрала бара, заосїрала їосле їойлава* (Бад.).

сїџудљив, -а, -о *ирохладан*. — Мало стџудљив дàн дàнас (Н).

сџишлїја ж *їорцеланска чинїја* (Прич.).

сџишљив, -а, -о *који се лако суши* (Бад.).

їџàкуша ж *врсїа крушке* (БП).

їџворизани, -ãм *їравїи ларму (чесїим оїџварањем врãиа)* (Прич.).

їџиција ж *їџице*. — Ёпропãсти ми тїчија *парадãиз* (БП).

їџици м *мн. їойара од хлеба* (Прич.).

їџуруз м *нечисїоња у жишїу*. — У жїту бїдне невалãлштина
(*грашак, кўкољ*) и тò је тџуруз (Прич.) (У Вука тџуруз = *окомак* (у
Бачкој)).

їџурузан, -зна, -зно *нечисї*, *нейречїићен*. — Тџурузно жїто — кад
їмã у њèму *грашка* и вãздан *којешта* (Прич.).

убрãниши, *убрãним забраниши* (Прич., БП).

удòлши, -а, -о *низак (за земљу)*. — Пљòштара — *удалїта зèмља* у
кòдòј је вòда (Прич.).

узваник м *званица* (Прич.).

цвèтоња ж *име волу* (Бад.).

цвèара ж *део ноге од колена до чланка*; исп. *цибуља* (БП).

цвèница ж *їредмей* *крòз који се їроцеђује їарадајз* (Прич.).

цибуља ж *део ноге од колена до чланка*. — Тò їџтро *удари снèг*.
Тòплико је *їшò* да је *наїшò* дò пò *цїбџљã* (Прич.).

црвèника ж *врсїа јабуке* (БП).

црквèнскї, -ã, -ò *који се односи на цркву*. — Пòрта — то су *црквèнскã*
врãта (Бад.).

цџїлїнгер м *їосредник* (БП).

чабрїњак, -њка м *мали чабар* (Прич.).

- чарлакаџи*, -ам весело *џричаџи*. — Ми жене чарлакале (Прич.).
чарнџ, -џва м име волу (Бад.).
чварџи, џм *џрџиџи на масџи*. — Ош чваренџ јаја (Прич.).
чврстџак, -џка м Кад је веџар па ранџ га а џн не пџшта стџмак, него је више чврст, више меса џма нек сала (Прич.).
чџдан, -дна, -дно *леџ* (Прич.).
чџкнуџи, чџкнџм *фиг. начуџи*. — Чџкнули смо да је у зџтвору (Прич.).
- шџлина џдсла* = *безначајна сџвар*. — То нџсу шџлина пџсла (Прич.).
шџрга м име волу (Бад.).
шџруља ж име *крави* (Бад.).
шџблац, -лца м *џак*, *мушко деџе које се школује* (Прич.).
шџлива ж *шџлиловица* (Прич.).
шџџран, -рна, -рно *који је на шџру, који је окренуџ шџру*. — Не смџ спџвати на шџрним вратима (Бад.).
шџверљив, -а, -џ *закрџљаџ*. — Шџверљиво жџто, кад нџје лепо, кад је рџтко и тџнко, мџли влџтић (Прич.).
шџмоња м име волу (Бад.).
шџшлија ж *џорџеланска чџнија*. — Шџшлија — чџнија велкџ, бџла, камџна (Прич.).
шџшџџрак, -рка м *мали жџбун* (Бад.).

ЗАКЉУЧАК

545. Као што сам рекао у т. 1, у закључку овога рада најпре ћу показати однос данашњег мачванскога говора према суседним говорима а затим ћу говорити о постанку мачванскога говора.

I. ОДНОС МАЧВАНСКОГА ГОВОРА ПРЕМА СУСЕДНИМ ГОВОРИМА

546. Приказаћу однос мачванскога говора према сремском, поцерском, тршићком, источнобосанском и колубарско-тамнавском говору.

Однос мачванскога говора према сремском

547. Треба указати на ове моменте у односу мачванскога говора према сремском:

а) У Мачви нема познатих војвођанских варијаната вокала средњег реда *e* и *o*²². Ови вокали у мачванском говору имају нормалну књижевну артикулацију. Са Мачвом се у овоме слаже (југо)западни Срем²³.

б) Нешто затворенија артикулација вокала *a* позната је и Мачви и Срему²⁴.

с) Мачванска замена *џ* блиска је источносремској²⁵. Глаголи типа *сијајати* постоје у западном Срему и у (југо)западној Мачви²⁶. Тип *сијајати* наставља се и у поцерском говору²⁷.

д) И мачвански говор, као и сремски, познаје разне потпуне и делимичне вокалске редукције, елизиде и контракције²⁸.

е) И у мачванском се говору не чувају све Даничићеве неакцентоване дужине. Само је мачвански говор у овом погледу конзервативнији, јединственији и ближи западносремском²⁹.

²² ЈФ XX 274.

²³ loc. cit.

²⁴ ЈФ XX 275.

²⁵ ЈФ XX 275—276.

²⁶ loc. cit.

²⁷ Др М. С. Московљевић, Акц. сист. поц. говора IV.

²⁸ ЈФ XX 277—278.

²⁹ ЈФ XX 279—281.

f) И у Мачви, као и у Срему, јавља се извештан број неакцентованих дужина којих нема у Даничића. У Мачви, само, нема дужине типа *кѣушкѣма*, познате у Срему.

g) И у Мачви и у Срему акценат се у одређеном придевском виду повлачи према крају у много већем броју категорија него у Вука.

h) У западној Мачви и у западном Срему акценат се са *gen.-acc.* и *dat.-loc.* 1. и 2. л. јдн. личних заменица и заменице *себе* преноси по типу *мѣне — кѣд мене*.

i) Сонант *л* и сугласници *ш, ж, ч, џ* имају у Мачви нормалну књижевну артикулацију, док у Срему постоје *љ, ш, жс, ч, џ*³⁰.

j) И у Мачви и у Срему губи се сугласник *х*³¹.

k) У Срему су много чешћи архаични облици *instr. pl.* и *loc. pl.* именица *masc.* и *neutr.* (*на коли*) и *loc. pl.* именица *fem.* (*у чѣкшира*)³². У Мачви су ови облици спорадични.

l) И у Мачви и у Срему шири се наставак *-и* у *gen. p'*. именица у већој мери него у књижевном језику.

m) Однос тврдих и меких основа приближно је једнак у Мачви и Срему³³.

n) Ширење наставка *-им* у *dat.-loc. sg.* заменица и придева врло је живо у Срему³⁴. У Мачви га готово нема.

o) У Срему нема заменичких облика *сѣшебом* и сл.

p) Мачвански говор не познаје наставка *-ду* у 3. *pl. praes.* који постоји у Срему³⁵.

q) У 3. *pl. praes.* наставак *-ају* у Мачви никад не губи интервокално *ј*. У Срему постоји ова појава³⁶.

r) У Срему³⁷ и у Мачви и глаголи на *-ћи* граде футур од краћег облика инфинитива.

s) Глаголи III Белићеве врсте у западном Срему имају инфинитивну основу на *-ни* (поред *-ну*)³⁸. Ова појава постоји и у Мачви.

t) У Срему је *врћи, вршиши* и *врѣћи*³⁹, а у Мачви само *врѣћи*.

u) У западном Срему забележио сам облик *ишићѣ*. Он постоји и у Мачви.

v) У западном Срему и у Мачви шири се *ш* из 3. *pl. aor.* и на остала лица у *pl.*: *дѣшерашмо* и сл.

³⁰ ЈФ XX 281—282.

³¹ ЈФ XX 281—282.

³² ЈФ XX 282—283.

³³ ЈФ XX 283.

³⁴ *loc. cit.*

³⁵ ЈФ XX 284.

³⁶ *loc. cit.*

³⁷ ЈФ XX 284.

³⁸ *loc. cit.*

³⁹ *loc. cit.*

w) И у Мачви и у Срему¹⁰ уз глагол *йишайи* употребљава се генитив м. акузатива: *йишйб мѣмѣ*.

x) У Мачви се уз предлог *за* употребљава генитив. У Срему сам забележио само *за чѣгѣ*.

2. Однос мачванскога говора њрема поцерском

548. Треба указати на ове моменте у односу мачванскога говора према поцерском:

а) Замена *ѣ* идентична је, изузев што је цела Поцерина захваћена зоном *сйјайи*⁴¹. Мада ваља рећи да на стр. 72. своје књиге Московљевић даје примере *смѣја*, *нѣсмѣја*, а на стр. 108. *сѣјѣмо*.

б) И у Мачви и у Поцерини⁴² у извесним се категоријама губе Даничићеве неакцентоване дужине, а јављају дужине којих нема у Даничића⁴³. Али ни у Поцерини, као ни у Мачви, Тамнави и Тршићу нема дужине типа *крѣшкѣма*.

с) И у Мачви и у Поцерини⁴⁴ шири се наст. *-и* у ген. рl. именица у већој мери него у књижевном језику.

д) И у Мачви и у Поцерини постоје заменички облици типа *сѣ љебом* и сл⁴⁵.

е) Облици *бѣишѣм*, *ѣршишѣм* и сл. постоје и у Мачви и у Поцерини¹⁶.

ф) Уз глагол *йишайи* и у Мачви и у Поцерини употребљава се ген. м. асс.

г) Уз предлог *за* употребљава се генитив (*за зѣмѣ*) и у Мачви и у Поцерини⁴⁷.

3. Однос мачванскога говора њрема љршишћком

549. Треба указати на ове моменте у односу мачванскога говора према тршишћком:

а) Мачвански је говор у основи екавски. Данашњи тршишћки говор представља слободну мешавину ијекавизма и екавизма⁴⁸. Важно је, међутим, истаћи да сви они икавизми које сам забележио у Мачви постоје и у Тршићу⁴⁹. Примери као *ћѣд*, *ѣдћерај* доследни су у Тршићу⁰. И у мачванским ијекавским примерима извршено је ово јотовање. А и Московљевић за Поцерину наводи *ћѣд*⁵¹.

⁴⁰ ЈФ XX 285.

⁴¹ Моск., Поц. IV.

⁴² о. с. VI, 1 и 53—55.

⁴³ о. с. VI, 50, 38, 49.

⁴⁴ о. с. 4.

⁴⁵ о. с. IV.

⁴⁶ о. с. IV.

⁴⁷ о. с. V.

⁴⁸ ЈФ XXIII 263—266.

⁴⁹ ЈФ XXIII 264—265.

⁵⁰ о. с. 265.

⁵¹ Моск. Поц. IV.

- b) И у тршићком говору постоји тенденција губљења неакцентованих дужина, али се оне ипак у Тршићу боље чувају него у Мачви⁵².
- c) Мачвански и тршићки говор потпуно се подударају у постојању неакцентованих дужина којих нема у Даничића⁵³.
- d) И у Мачви и у Тршићу акценат се у одређеном придевском виду повлачи према крају у много већем броју категорија него у Вука и Даничића⁵⁴.
- e) И у Мачви и у Тршићу постоје сличне вокалке редукције, контракције и елизације⁵⁵.
- f) И у Тршићу, као и у Бадовинцима, именице типа *Љубо* деклинирају се по типу *Љубо* — *Љубѐ*⁵⁶.
- g) И у Мачви и у Тршићу постоје облици личних заменица као *з̄а̄ њебом*⁵⁷ и сл.
- h) И у Тршићу, као и у Мачви, постоје ликови *њићѐ*, — *к̄р̄ићен*⁵⁸.
- i) И у Тршићу, као и у Мачви, и глаголи на *-ћи* граде футур од краћег облика инфинитива⁵⁹.
- j) И у Тршићу, као и у Мачви, *ш* из 3. рl. аог. пири се и на остала лица рl.: *д̄о̄њерашмо*⁶⁰.
- k) И у Тршићу се уз глагол *њињањи* употребљава генитив: *њињѐ* *б̄акѐ*⁶¹.
- l) Уз предлог *за* за исказивање намере или намене у Тршићу често, али не доследно, долази геп. м. асс.: *за к̄ур̄њз̄а* — *за з̄њму*⁶².

4. Однос мачванскога говора према источнобосанском тузланском

550. Др Иван Брабец објавио је у Питањима књижевности и језика, књ. IV и V, св. Б, стр. 43—68, рад „Главније фонетске особине говора у тузланском крају (упоређене са особинама у другим штокавским говорима).“ На тај начин у могућности смо да упоредимо гласовне особине мачванскога говора с особинама источнобосанскога тузланскога говора. Треба указати на ове моменте:

a) Мачвански је говор у основи екавски, тузлански је пјекавски. Али је карактеристично да све оне примере са *и* м. **џ** које сам нашао у Мачви познаје и тузлански говор⁶³. У тузланском говору, сем тога, више је примера са *и* м. **џ** него у Мачви.

⁵² ЈФ XXIII 267.

⁵³ о. с. 267—268.

⁵⁴ о. с. 268—269.

⁵⁵ о. с. 269—270.

⁵⁶ о. с. 271.

⁵⁷ о. с. 271.

⁵⁸ о. с. 272.

⁵⁹ о. с. 272.

⁶⁰ о. с. 272.

⁶¹ о. с. 273.

⁶² о. с. 273.

⁶³ Питања, о. с. 50. н д.

b) У тузланском говору доследно је: *крићавајӣ, крићен, шићем, њ̄.вешћем*⁶⁴ и сл. У Мачви, као што смо видели, јављају се и облици са *шӣ* и облици са *ић̄*.

с) У источном делу тузланске области доследно је *-шӣ-* у корену речи и у наставку *-шӣће*⁶⁵. Тако је у Мачви. У западном делу тузланске области и у овим категоријама има примера са *-ић̄*⁶⁶.

d) Примери са јотованим сугласником у вези са рефлексом кратког *ћ* као *ћѐд, ћѐрајӣ* и сл. чеши су у источном делу тузланске области: „ . . . највише се јотовање чује уз Дрину, а идући према западу мање“⁶⁷. И у мачванским ијекавским примерима извршено је ово јотовање.

e) Затворено *a* познато је у читавој тузланској области⁶⁸. Није непознато ни мачванском говору.

f) У тузланској области губи се сугласник *д* испред *н* и *њ*⁶⁹ као у примерима *бунем, огланим, најзање*. Мачванском је говору ова особина углавном непозната. Свега сам једном забележио *б̄ине* (Прич.).

g) Губљење сугласника *д* испред зубних спираната и африката особина је и тузланског⁷⁰ и мачванског говора.

h) Промена *ӣ > в* у примерима као *чивка, шивка* и сл. особина је и мачванског и тузланског⁷¹ говора.

5. Однос мачванскога говора према говору Ваљевске Колубаре и Ваљевске Тамнаве

551. Августа 1959. год. проучавао сам говор Ваљевске Колубаре и Ваљевске Тамнаве. Упоредивши овај говор с мачванским треба, најпре, истаћи ово: Као делови шумадијско-војвођанског дијалекта, мачвански говор и говор Ваљевске Колубаре и Тамнаве имају велики број заједничких особина (скраћивање неакцентованих дужина, повлачење акц. према крају у одређеном придевском виду у много већем броју категорија него у Вука и Даничића, приближно једнаку замену *ћ*, примере с вокалским редукцијама, контракцијама и елизацијама, губљење *x*, *-вљ- > -љ-*, *-вл- > -л-*, заменички облик *з̄а̄ ш̄ебом, в̄рећи, њ̄рићемо*, употреба ген. уз *ӣӣтајӣ* и сл.); карактеристичне су, међутим, ове разлике:

a) У Колубари јављају се дужине типа *кр̄ушк̄ама, г̄ар̄ав, ц̄р̄ӣајӣ* и сл. У Мачви ових дужина нема. Важно је нагласити да их нема ни у Тамнави.

b) У Колубари слушао сам на месту јата глас између *e* и *и* (*л̄^нѐио, д̄ѐӣе, њ̄р̄ѐвече, д̄ѐ^нца* Бранковина). Тога у Мачви нема.

⁶⁴ о. с. 58.

⁶⁵ о. с. 58.

⁶⁶ loc. cit.

⁶⁷ о. с. 60.

⁶⁸ о. с. 62.

⁶⁹ о. с. 64.

⁷⁰ Питања, о. с. 65.

⁷¹ о. с. 65.

с) У Колубари сам забележио облик радног придева гл. *хїеїи* — *сїѣо*. У Мачви тога нема. Исп. *сїѣо*, *нє сїѣде* у Тршић (ЈФ XXIII 264).

д) У Мачви је облик присвојне заменице *нїи* спорадичан. У Колубари и Тамнави врло је чест.

е) У Колубари и Тамнави много је чешће *изићи*, а много ређе *изаћи*. У Мачви су оба облика у подједнакој употреби.

ф) У Мачви нема наставка *-ду* у 3. рl. праес. У Колубари и Тамнави га има.

г) 3. рl. праес. т. *їграјє* забележио сам у мачванским селима Бановом Пољу и Ноћају (често) и Бадовинцима, Богатићу и Причиновићу (спорадично) и у колубарском селу Дивцима.

h) Употреба ген. уз предлог *за* јавља се и у Мачви и у неким селима у Колубари и Тамнави.

II. ПОСТАНАК МАЧВАНСКОГА ГОВОРА

552. Прелазећи на питање формирања данашњег мачванскога говора ваља рећи да ово питање не треба одвајати од питања генезе шумадијско-војвођанског дијалекта у целини. У својој докторској дисертацији „Сремски говор“ тако сам поступио с питањем формирања сремскога говора.

553. О пореклу шумадијско-војвођанског дијалекта писали су: А. Белић, М. Решетар, М. Московљевић, [Стј. Павичић и П. Ивић.

А. Белић је о овом питању расправљао у овим својим радовима: 1) „Дијалектологическая карта сербскога језика“ (Санктпетербургъ, 1905), 2) „О српским или хрватским дијалектима“ (Глас 78, 1908), 3) „Штокавски дијалекат“ (Н. Енц. Ст. Станојевића IV).

М. Решетар је своје мишљење изнео у књизи „Der štokavische Dialekt“ (Wien, 1907).

О овоме питању Белић и Решетар полемисали су у још извесном броју својих радова, али се суштина њихових погледа налази у већ наведеним студијама.

М. Московљевић о пореклу шумадијско-војвођанског дијалекта највише говори у својој „Дијалектолошкој карти Војводине“ (Гласник Југословенског професорског друштва, књ. XVIII).

Стј. Павичић своје мишљење најјасније износи у својој књизи „Podrijetlo hrvatskih i srpskih naselja i govora u Slavoniji“ (Zagreb, 1953).

Павле Ивић о овоме питању говори у раду „О неким питањима наше историске дијалектологије“ (ЈФ XXI) а такође и у својој „Дијалектологији“ (Нови Сад, 1956. и Хаг 1958).

Критику досадашњих схватања о пореклу шумадијско-војвођанског дијалекта дао сам у својој докторској дисертацији „Сремски говор“, СДЗБ XIV 375—398. Зато ту критику нећу овде понављати.

Пошто сматрам да мачвански говор потврђује моје погледе о пореклу шумадијско-војвођанског дијалекта, овде ћу показати како се они могу применити на питање порекла мачванскога говора.

Сматрам да се и у развоју мачванскога говора могу констатовати три фазе. Приказаћу карактеристике сваке од ових фаза посебно.

Прва фаза

554. Нема никакве сумње да је једна од основних карактеристика ове фазе — што незамењено **џ** има вредност вокала између *e* и *u* (*e^u*). Овакву вредност потврђују, како то П. Ивић тачно каже, и говори са незамењеним **џ** (галипољски и крашовански) и савремени шумадијско-војвођански дијалекат.

555. У овој, првој фази (XIV в.) шумадијско-војвођански терен често се заједно са славонским и тереном североисточне Босне налази под угарском управом. Сматрам да у ово време пада замена **џ** са *u* у познатим категоријама у шумадијско-војвођанском дијалекту. Белић сматра да се овде **џ** развило у *u* под икавским утицајем; Решетар сматра да је прелаз **џ** у *u* настао гласовним путем, а не под икавским утицајем. Павле Ивић је покушао да неким новим аргументима докаже тачност Решетареве тезе. У Ивићеву тумачењу има доста тачних момената, али ми се чини да они нису довољни да оспоре основну Белићеву идеју. У даљем излагању покушаћу да покажем какве је трагове оставила у шумадијско-војвођанском дијалекту повезаност, под влашћу средњовековне Угарске, шумадијско-војвођанског терена са славонским и босанским.

556. И П. Ивић сматра да **џ** > *u* у шумадијско-војвођанском дијалекту или аналогijом или гласовним путем.

А н а л о г и ј о м тумачи: а) познате облике у деклинацији (*жџни*, *мџни*, *у колима*, *ових* и сл.), б) inf. *видиџи*, с) praef. *џри-* < *џрџ-* и *ни-* < *нџ-*.

Ваља нагласити да деклинацијске облике и Белић тумачи аналогijом. Они и нису спорни. Тачно је, сем тога, и Ивићево тумачење inf. *видиџи*. Али сматрам да у префиксима *џри-* и *ни-* и м. **џ** долази под икавским утицајем. Мислим, наиме, да овде семантика није допуштала аналогijу, већ је ту морала фонетика да надјача семантику. А то се могло десити само под икавским утицајем.

Г л а с о в н и м п у т е м Павле Ивић сматра да су се развили: а) облици у којима *крајико* **џ** + *j* > *иј* (*сџарији*, *дџ је*, *није*, *гријџија*, *сџаџи* и сл., *бијџуг*); б) облици са *гњџ* > *гњи-* (*гњиздо*, *гњиван* и сл.); с) *видриџа*, *сџиџа*, *биџаџи* (тј. облици у којима **џ** испред слога с акцен-тованим *u* и само даје *u*).

Нема никакве сумње да је морало бити и фонетских услова за промену **џ** у *u*. Али они нису били довољни.

У вези са променама *џј* > *иј* и *гњџ* > *гњи-* треба рећи двоје.

Најпре, **џ** у шумадијско-војвођанском дијалекту не даје *u* у суседству свих палаталних сугласника у суседству којих оно даје *u* и ије-

кавским говорима. Значи, у шумадијско-војвођанским говорима нису постојали сви потребни гласовни услови који су постојали у ијекавским говорима. У шумадијско-војвођанском дијалекту сем гласовних услова морао је постојати још неки подстрек. То је икавски утицај. — А затим, ни прелаз $\check{b} + j > ij$ није у шумадијско-војвођанском дијалекту доследан. Наиме, 3. р1. праес. од глагола *умеџи*, које у Мачви гласи *џмџ*, могао се развити само од *умеју*, а никако од *умију* или *џмџо*. А онда, иако је *диј је*, доследно је *џде*.

У вези с тумачењем облика *сџкира*, *видрица*, *биџаџи*, треба рећи да има велики број примера у којима \check{b} у овој позицији не даје *и*, нпр.: *бџлица*, *вџчић*, *вџриџба*, *вџрић*, *вџчић*, *дџчица*, *лџњив*, *лџњивац*, *лџњивица*, *мџшина*, *иџџић*, *рџчица*, *џвџић*. Сем тога код глагола на *-џи* (које даје *-џи* аналогном) у корену \check{b} никад не даје *и* (не говори се нпр. *сидиџи*). И, најзад, овде Ивић очевидно претпоставља асимилацију вокала средњег реда према вокалу високог реда. А такве асимилације вокала *о* (такође средњег) према вокалу *у* (такође високом) нема на шумадијско-војвођанском терену. Зато и сматрам да је тешко у свему овоме не видети утицај икавских говора. Вероватно је најбоље рећи да, у случајевима када је задржан траг таквог утицаја, он се може јавити и у ситуацији у којој се кратко \check{b} налази испред слога с акцентованим *и*.

Задржаћу се још на тумачењу облика *дџџка* које тај облик доводи у везу с речима *диван*, *дџџи се*. Не мора, међутим, бити довољно убедљива претпоставка о утицају једног да тако кажемо естетичког момента у ранијим фазама историје српскохрватског језика.

Тако су се, сматрам, развили примери са *и* м. \check{b} у шумадијско-војвођанском дијалекту. Треба да нагласим да сматрам да је још у ово време у свим осталим случајевима \check{b} остало неизмењено и да је имало вредност гласа између *е* и *и*. Ако као апстрактни симбол свих категорија у којима је у овом времену \check{b} дало *и* узмемо облик *нисам*, а као апстрактни симбол свих осталих категорија у којима је у ово време \check{b} још остало неизмењено узмемо облик *бе^мло*, онда можемо рећи да је на показани начин створена фаза у развиту \check{b} коју у формули можемо приказати као фазу *бе^мло — нисам*.

Овде сам изнео само најосновније разлоге због којих сматрам да је на стварање фазе *бе^мло — нисам* у шумадијско-војвођанском дијалекту морао утицати босански икавски говор. Ако неког великог мешања становништва и није било, одсуство мешања не мора да искључи сваки утицај.

557. Међутим, за ову везу шумадијско-војвођанског дијалекта с босанским одн. уопште западнијим штокавским говорима у овом раном периоду има још потврде сем ситуације у вези с \check{b} .

Прво. Акцентат придевског вида типа *нџви*. Да је ова појава босанска, доказ је поред разлога изнетих у т. 58—68, и чињеница што је она позната у шаптиновачком, а становници Шаптиновца, како наводи Ивић, доселили су се из Босне (Rad 168).

Друго. Акцентат ген.-асс. sing. личних заменица и повратне заменице *себе* т. *кџд мене* и сл. о чему сам детаљно говорио у ЈФ XXIII 227—233.

Треће. Затворена артикулација вокала *a* (*a^o*) особина је босанских, славонских и шумадијско-војвођанских говора. На овај начин може се доказати да је босанско-славонско-шумадијско-војвођански континуитет старијег датума.

Четврто. Губљење имперфекта особина је и чакавских и босанских говора.

Пето. Употреба ген. м. асс. уз глагол *йиѣѣѣ* постоји и у Славонији (Rad 197, 119) и у језику Матије Дивковића (Ђ. С. Ђ о р њ е в и ћ, Глас 53, 36).

Шесто. Предлог *мед* познат је чакавском и кајкавском дијалекту. Његово присуство у Војводини и Мачви говори о раној вези шумадијско-војвођанског дијалекта са западним говорима српскохрватским.

(Уосталом, за ову прву фазу можда и није најважније питање јата. Важно је да се у ово време шумадијско-војвођански терен налазио у ближним везама са западним српскохрватским говорима. А то је, мислим, јасно из овог излагања).

Ова, п р в а ф а з а завршава се крајем XIV века.

Друга фаза

558. Почев од XV в., а нарочито после пада посткосовске Србије, средњовековно становништво Србије у великим масама слива се на данашњи шумадијско-војвођански терен. То траје током XV и XVI в. Ово екавско становништво дефинитивно је утврдило екавизам у шумадијско-војвођанском дијалекту. Остали су само примери са и м. *ѣ* о којима је раније било речи. Ово екавско становништво учинило је да се у јужном Банату, источној Бачкој, источном Срему и већем делу Мачве учврсте облици типа *сѣјати*. Тај историјско-географски моменат чини излишним покушај да се лик *сѣјати* тумачи било како друкчије. Може се, дакле, рећи да је са досељавањем становништва средњовековне Србије и, с тим у вези, с потпуним екавизирањем територије шумадијско-војвођанског дијалекта, завршено формирање онога што се обично зове шумадијско-војвођанском заменом *ѣ*.

559. Утицај средњовековног становништва Србије огледа се и у појави скраћивања Даничићевих неакцентованих дужина. Мени се чини да факат што се дужине лакше губе после силазних акцената упућује на закључак да је у питању преддинарски утицај косовско-ресавског дијалекта. Дужине које се данас налазе непосредно после узлазних акцената биле су пре ширења четвороакценатске системе под акцентом па зато онда нису ни скраћене. Дужине пак после силазних акцената очевидно су још онда скраћиване, што потврђује и чињеница да су оне данас у Мачви скраћене у већем броју категорија него после узлазних. Разуме се да је динаризирање и ширење четвороакценатске системе за извесно време задржало тај процес, па је вероватно довело и до поновног ширења категорија са дужинама.

560. Постоји покушај да се утицај косовско-ресавског дијалекта на формирање шумадијско-војвођанског дијалекта искључи и пита-

њем: зашто у шумадијско-војвођанском дијалекту нема ни једне од 8 особина косовско-ресавског дијалекта које Белић наводи у својој студији „О српским или хрватским дијалектима“. Одговор на то питање, међутим, готово је на домаку руке: ових особина нема зато што се шумадијско-војвођански дијалекат у овоме слаже са динарским херцеговачким говорима, а динаризирање шумадијско-војвођанског дијалекта нико не пориче.

Трећа фаза

561. Крајем 17. в. и током 18. в. долази до дефинитивног динаризирања шумадијско-војвођанског дијалекта. У Мачви оно се огледа у овим појавама:

Прво. Ширење четвороакценатске системе.

Друго. Губљење познате војвођанске артикулације вокала средњег реда, сонанта *љ*, консонанта *ш*, *ж*, *ч*, *џ*.

Треће. Ширење наставка *-ма* у loc. pl.

Четврто. Одсуство облика 3—7. sg. *òвѝм дèтѝеѝу*.

Пето. Акценатска алтернација *Мића* — *Мѝћа*.

Као што је речено, мачванско је становништво често било у интимнијем додиру са босанским становништвом. Као трагове тога додира можемо сматрати:

Прво. Редукцију вокала.

Друго. Акценат *кòд мене* у западној Мачви.

Треће. Inf. III Белићеве врсте типа *гѝниѝи*. Итд.

На овај начин у XVIII в. дефинитивно је формиран шумадијско-војвођански дијалекат. Тако се може објаснити зашто у језику Гаврила Стефановића-Венцловића постоје готово све важније црте шумадијско-војвођанског дијалекта.

*

* * *

Целокупно ово проучавање, најзад, допушта и један општији закључак. Оно показује како историјски развитак утиче на језички развитак. За време средњовековне Угарске шумадијско-војвођански терен био је у блиским везама са славонским и источнобосанским тереном. Као резултат те везе јављају се икавизми у шумадијско-војвођанском дијалекту. После пада средњовековне Србије на шумадијско-војвођански терен продиру представници првенствено косовско-ресавског дијалекта, што доводи до утврђивања екавизма у шумадијско-војвођанском дијалекту. Најзад, с продирањем херцеговачког динарског елемента шири се четвороакценатска система и нови облици дефлекције.

Резюме

Берислав М. Николич

ГОВОР МАЧВЫ

Автор изучал говор Мачвы в течение 1955-го и 1956-го годов. Он побывал в пяти пунктах: Бадовинци, Баново Поле, Богатич, Ночай и Причинович. Изучение говора Мачвы является продолжением исследований в области сремского говора, опубликованных тем же автором.

В вступительной части автор сперва указывает на главные особенности говора Мачвы. Затем он описывает те явления, в которых этот говор не представляет собой цельность. В конце вступления речь идет о происхождении местного населения. После этого следует подробный анализ современного говора Мачвы из перспективы синхронической диалектологии (ударение, звуки, формы, синтаксис, лексика). В заключении показаны сначала отношения этого говора к соседним говорам (сремскому, поцерскому, тришичскому, к говорам Тузлы, а также Валеvской Колубары и Тамнавы). В конце заключительной части изложено происхождение говора Мачвы.

Основные отличия этого говора следующие:

— а к ц е н т н ы е : а) говор Мачвы показывает четырехцентную систему младших новоштокаvских диалектов; б) в этом говоре нет явления специальной так называемой „кановачкой“ долготы; в) все четыре ударения сохраняют свою характерную мелодическую сторону; все же, в связи с кратким нисходящим (") нужно отметить, что его нисходящий тон не настолько типичен, как, напр., в Валеvской Колубаре — тон этого ударения до некоторой степени можно рассматривать как ровный; г) перенос ударения на проклитику осуществляется в этом говоре, но не так последовательно, как у Даничича: восстанавливаются индивидуальные ударения отдельных слов; кроме того, есть категории, в которых акцент не переносится на проклитику, на основании тех же принципов, что и у Даничича; д) в говоре Мачвы не сохраняются все безударные долготы Даничича; е) в этом говоре возникают долготы, не имеющиеся у Даничича;

— фонетические: а) экавский рефлекс звука *ǣ*, с известными икавизмами; б) различные редукции, контракции и эллизии гласных; в) несколько более закрытое произношение гласного *a* в соприкосновении с губными согласными и с плавными; г) потеря звука *x*;

— морфологические: а) спорадические явления старых форм твор. мн. и предл. мн. существительных с *-o/-jo-* основами м. и ср. рода и предл. мн. существительных ж. рода с основами на *-a*; б) распространение окончаний твердых основ на мягкие; в) местоименная форма *zǎ шебом*; г) в 3-ем л. мн. наст. времени: отсутствие окончания *-ду* (известного в войводинских говорах); распространение окончания *-у* в 7-ой и 8-ой глагольной группе по Беличу; последовательно *oћу* и *нећу*; окончание *-aju* никогда не утеривает интервокального *j*; у глаголов на *ћ* — *ћи* 3. л. мн. наст. времени — *не сму* и под.; д) в аористе *ш* из 3-его л. мн. распространяется и на остальные лица мн. числа: *доћерашмо*; е) глаголы на *-ћи* образуют будущее время также от краткой формы неопределенного наклонения: *ићеш*; ж) глагольные формы: *ирићемо*, *мљешћем*, *шићем*, *крићење*;

синтаксические: а) с глаголом *ишћайши* употребляется род. падеж; б) предлог *за* употребляется с род. пад. в случаях типа *за зймѣ*.

Говор Мачвы в подавляющем большинстве случаев представляет из себя языковое единство. Очень мало явлений, неодинаково представленных на целой территории Мачвы. Таковы следующие явления:

— акцентные: а) на западе территории (Бадовинци, Баново Поле) встречается краткое нисходящее ударение (") в род.-вин. и дат.-предл. падежах личных местоимений *ја*, *ићи*, *он* и местоимения себе: *мѣне*, *ићѣби* и под.; на проклитику это ударение переносится как краткое восходящее ('): *на мени* и под.; б) на югозападе (в Бадовинцах) с местоименных форм *двај* и под. акцент переносится на проклитику гораздо чаще в виде (") (*и ово* и под.), чем в виде (') (*и ово* и под.);

— фонетические: а) на (юго)западе территории Мачвы краткое *ě* перед *j* в корнях глаголов *сѣјайши*, *вѣјайши*, *грѣјайши*, *смѣјайши се* превращается в *и* (*сијайши*), но встречаются и формы с *e* (*сејайши*); б) наряду с общей для всей Мачвы формой *сикера* в Бановом Поле, Ночае, Богатиче и Бадовинцах отмечен и вариант *сикера*; в) Причиновиче, самом восточном из изученных пунктов, нет варианта *сикера*;

— морфологические: а) личные имена типа *Андро* склоняются в западной части территории Мачвы по типу *Андро—Андрѣ—Андрин*; в остальных частях имеем последовательно *Анрда—Андрѣ—Андрин*; б) в южной части не встречается форма *јашийши*, а всегда только *јдшайши*; на севере — *јдшайши* и *јдшийши*; в) глаголы 6-ой группы по Беличу в 3-ем л. мн. наст. времени имеют, в Бадовинцах, Богатиче и Причиновиче, в большинстве случаев окончание *-aju* (*иѣвају*), а в Бановом Поле и Ночае чаще встречается окончание *-aje* (*иѣваје*); г) в Бановом Поле, Ночае, Богатиче и Причиновиче употребляют восклицание *болан*, в то время как в Бадовинцах всегда *бо*.

Изучение происхождения населения Мачвы и его говора свидетельствует о том, в какой мере историческое развитие влияет на языковое. В эпоху средневековой Венгрии шумадийско-войводинские земли были в близких связях со славонскими и восточнобосанскими. Результатом этих связей явились икавизмы в шумадийско-войводинском диалекте. После падения средневековой Сербии на шумадийско-войводинскую территорию проникали главным образом представители косовско-ресавского диалекта, что привело к упрочению экавизма в шумадийско-войводинском диалекте. И наконец, вместе с распространением герцеговинского элемента распространяются четырехакцентная система и новые формы склонения.

